

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lynge

gennem
900 år

LYNGE
gennem 900 år

LYNGE gennem 900 år

 LOKALHISTORISK
ARKIV & FORENING
I ALLERØD KOMMUNE

1985

© Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune 1985
Tilrettelægning og layout: Ole Høegh Post/LAFAK
Fotografier: Arkivfotos i Lokalhistorisk Arkiv i Allerød m.v.
Sats: Allerødposten
Tryk: F.B. Tryk, Slangerup
Oplag: 1500
Tidligere udgivelser: Fortid i Lillerød, 1983.

Forsiden:
Lynge Bygade med den gamle skole og kirke,
ca. 1900 (postkort).

ISBN 87-88518-02-7

INDHOLD

Forord. Lyngre 900 år. Af Oskar Jensen.....	7
Om bogen	9
Af Lynges ældste historie. Knud den Helliges gavebrev og tiden for reformationen. Af Peter V. Christensen.....	11
Lyngre kirke. Af H.C. Bang-Rasmussen	19
Træk af Lyngre præstegårds historie. Af H.C. Bang-Rasmussen	31
Lyngre før udskiftningen. Af Eigil Kjær Pedersen	35
Træk af Lyngre og Uggeløse sognes skolehistorie. Af Viggo Vognsen	53
Sociale forhold sidst i forrige århundrede i Lyngre-Uggeløse. Af Signe Hvillum	69
Skovtyveri, voldtægt og mord! Landsbylivet set gennem politiprotokollerne. Af N.H. Frandsen	78
Mørdrup - fra landsbysamfund til proprietærgård. Af Sten Andersen	99
Hestetangsmøllerne. Af H. Thueslev	110
Andelsmejeriet Baunedals historie. Af Birgitte Glynstrup og Ole Reimer	132
Bryggeriet i Krogenlund. Af Jens H.T. Larsen († 1983) ..	148
Idrætsliv. Af Jesper Hansen	150
Lyngre-Uggeløse Brugsforening 1910-1985. Af Anker Nielsen	165
Lyngre-Uggeløse Andelsgrovvareforretning. Af Helmer Hansen	181
Konfirmationsforeningen »Fremad«. Af Bjarne Nielsen	190
Erindringsglimt fra dagliglivet på Lyngrehøjgård. Af Laura Rasmussen, f. Gotfredsen	193
Sølvbryllup på Lyngrehøjgård 1924. Af Laura Rasmussen, f. Gotfredsen	196
Minder fra Lyngre Overdrev. Af Aksel Jørgensen	198
Om min broder, urmager Jens Sørensen, Lyngre. Fortalt af Einar Sørensen. Ved Marianne Schäfer.....	202
Gyldne minder fra Lyngre. Af Erling O. Bjerager	205
Kommunalpolitik i Lyngre-Uggeløse kommune. Af Oskar Jensen	212
Befolkningstal i Lyngre og Uggeløse	217
Register	218

FORORD

Lynge i 900 år

*Hvad hånden former er åndens spor
med flint har oldbonden tømret, kriget.
Hver spån du finder i Danmarks jord
er sjæl af dem, der har bygget riget.
Vil selv du fatte dit væsens rod
skøn på de skatte de efterlod.*

Når jeg skal skrive en indledning til en bog, hvor fortiden skal kaldes frem og beskrives, falder tankerne naturligt på ovenstående dejlige vers af Johs. V. Jensen.

Det er jo rigtigt, at de spåner, vi finder i jorden - eller i skriftligt materiale, giver os et billede af dem, der var her før os. De fortæller os om mennesker og deres levevilkår. De fortæller os om arbejde, om rigdom og fattigdom, om kærlighed og had, de fortæller os om mennesker som os selv, men nok med større nuancer mellem rig og fattig.

Ved en lejlighed som denne, hvor »vor« by fylder 900 år, er det en rigtig idé at udgive bogen om Lynge. At drage minderne frem, mens det endnu er tid, og at få samlet det materiale, der er tilgængeligt.

Det er jo kun de sidste par hundrede år, det er muligt at beskrive, men vi skal ikke glemme, at der tidligere og også før 1085 var mennesker, der har haft deres liv og virke her.

Derfor - en varm tak til alle, der har lagt kræfter i at drage fortiden frem til nutid og dermed er med til at bevare et stykke af en lokal Danmarkshistorie.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'O Jensen', with a large, sweeping flourish extending downwards and to the left.

Oskar Jensen

OM BOGEN

I 1973 fik Blovstrød sogn sin beskrivelse, og i 1983 kunne Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune udgive sin første bog »Fortid i Lillerød«, som er en gennemgang af Lillerød sogns historie i de seneste 150 år.

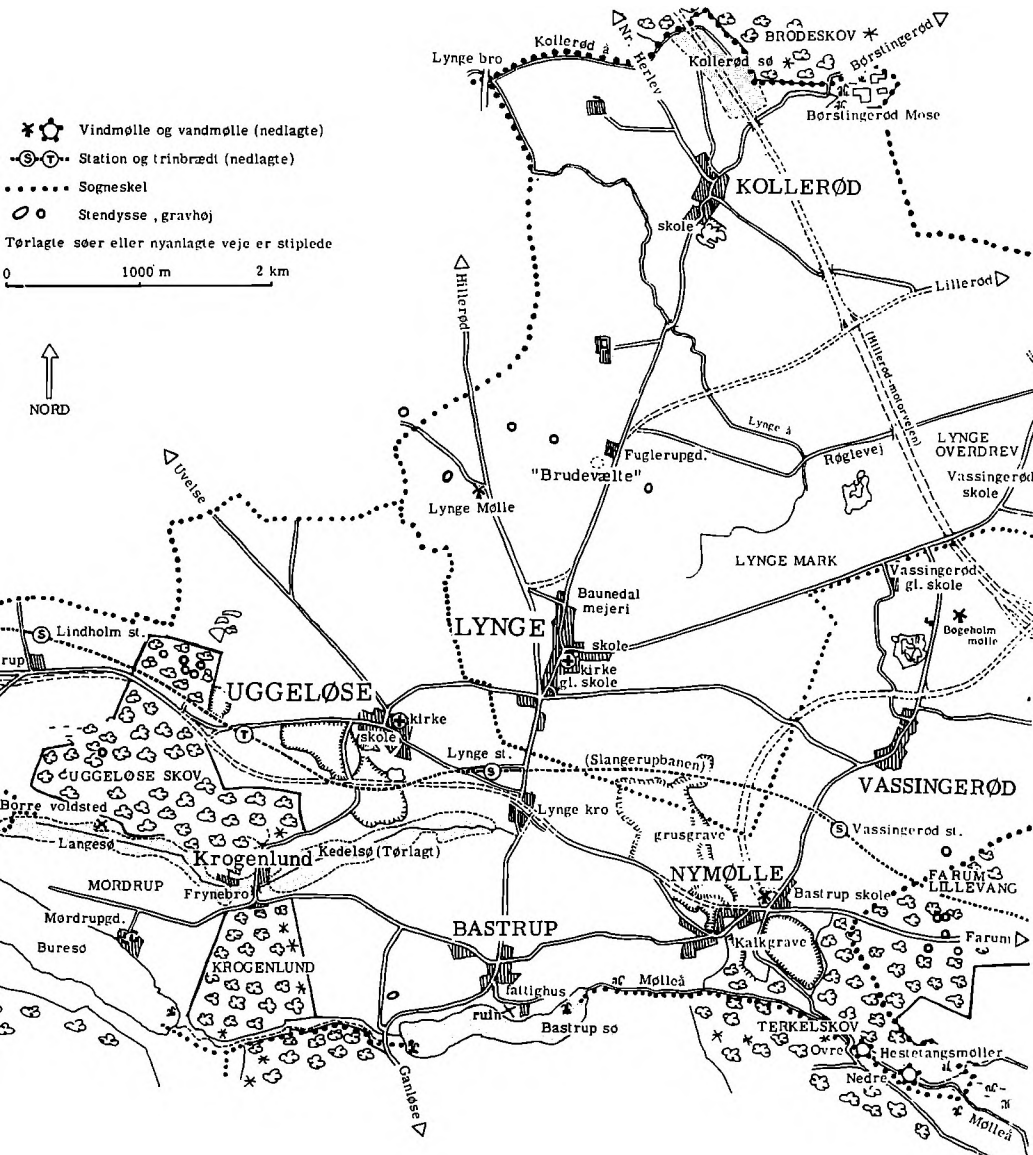
LAFAK benytter nu 900-året til at udgive en bog om det gamle Lynges sogn. Dermed har Allerød Kommunes tre gamle sognekommuner fået deres bog, idet Lynges-bogen ikke kun handler om Lynges by. Det har været et ønske at dække hele den gamle sognekommune, der består af de to kirkesogne Lynges og Ugge-løse, og man kan således finde hele Lynges-egnen behandlet.

Redaktionens mål har været, at bogen skulle afspejle livet i det gamle Lynges på godt og ondt, således at læseren kan få et indtryk af hele det samfund, der fandtes, indtil 1960'ernes eksplosive udvikling tog fart. Der behandles kirke og skole, landbruget, foreninger og fritid, men også problemer som sociale tabere og kriminalitet. Bogen giver også mulighed for at vise et udvalg af de mange fotografier, der efterhånden har fundet vej til arkivet.

Samlingen af artikler kan ikke være en udtømmende skildring af Lynges, men vi håber, at den kan give brikkerne til en spændende mosaik.

Redaktionen vil gerne takke de mange forfattere, der har brugt deres tid på at indsamle og nedskrive stoffet. Vi takker også Marianne Schäfer, der har fremdraget billederne fra arkivet, og Ole Høegh Post, der har påtaget sig det store arbejde at få en bog ud af manuskripter og billeder.

Marts 1985
Karen Andersen
og *Peter V. Christensen*

»Historisk« kort over størstedelen af Lyngby og Uggeløse sogne. Den viste byudvikling holdt sig næsten uændret op til 1950. Historiske lokaliteter og stednavne er medtaget, og de moderne vejanlæg er antydet. (Udarbejdet af Ole Høegh Post).

Af Lynges ældste historie

Knud den Helliges gavebrev og tiden før reformationen

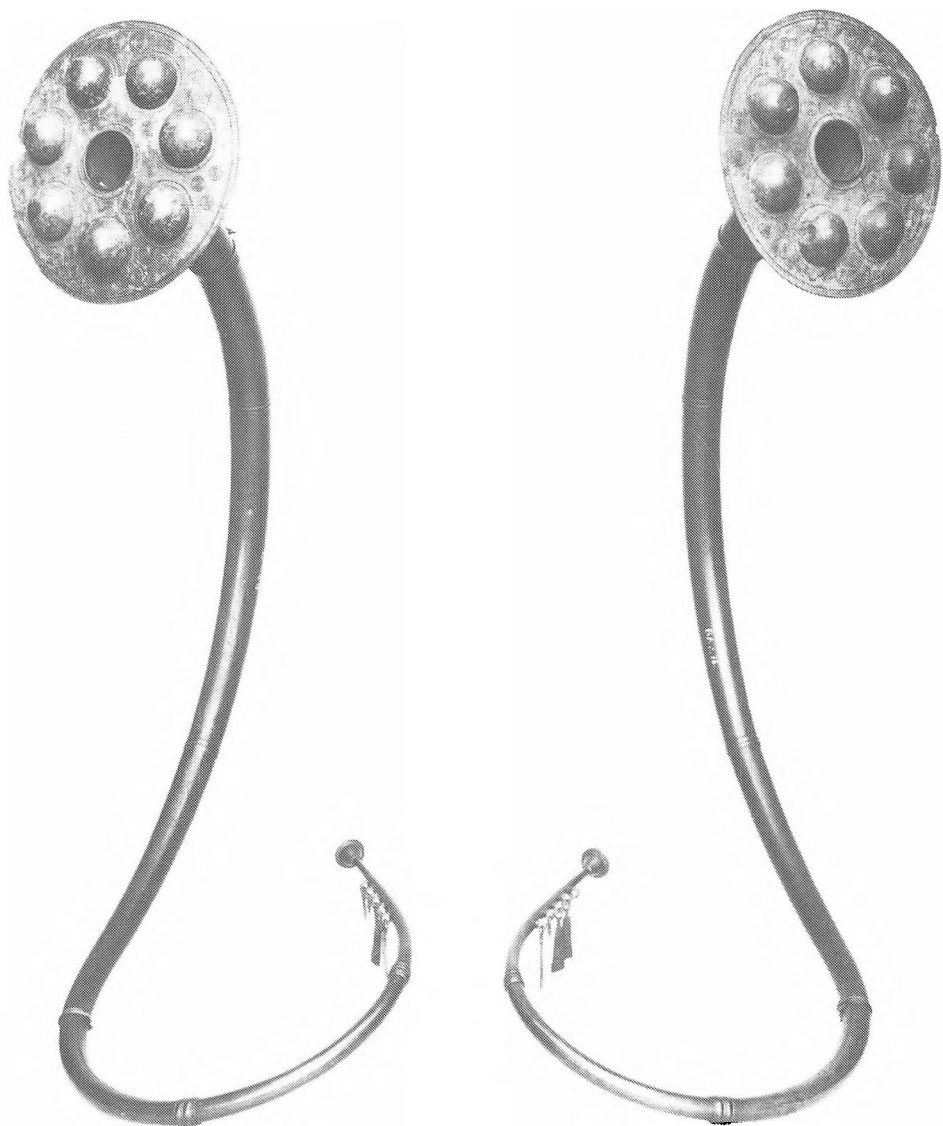
Af Peter V. Christensen

Den 21. maj 1985 kan Lynges fejre en rund fødselsdag, idet det da er 900 år siden, at navnet Lynges første gang optræder i de historiske kilder.

Knud den Hellige udstedte den 21. maj 1085 et gavebrev til domkirken i Lund. Gavebrevet er det ældste danske diplom eller skøde, men også det ældste kongebrev, hvis tekst man kender. Originalen er desværre gået tabt, og man mener, at den brændte ved slotsbranden i Stockholm i 1697, men takket være forskellige afskrifter kender man den fuldstændige tekst. Gavebrevet er en betydningsfuld kilde til datidens samfund og dermed en vigtig brik i danmarkshistorien.

Man kan karakterisere Knud som en tragisk skikkelse. På en gang sad han fast i de gamle traditioner fra vikingetidens plyndringstogter til England, men på den anden side var det i udlandet han oplevede væksten af den centrale fyrste- eller kongemagt, som han blev inspireret af. Han var således både den gamle vikingehøvding og stræbte efter at blive en konge som Valdemarerne. Det kunne ikke undgå at give konflikter.

Knud havde længe ønsket at blive konge, men var blevet vraget første gang til fordel for broderen Harald Hen. Ved dennes

To af de berømte bronzealderlurer fra Brudevæltmosen ved Fugleruggård. (Foto: Nationalmuseet).

død blev han valgt til konge - formentlig fordi han havde en vikingehær med sig ved valghandlingen! I sin regeringstid 1080-1086 hævdede han kongelige privilegier og gjorde bl.a. krav på skove og jord, som ingen benyttede. Han indkrævede også bøder.

Som samarbejdspartner havde han den danske kirke, der endnu ikke havde befundet sig i Danmark i mere end godt 100 år.

Den danske kirke var underlagt en ærkebiskop i Nordtyskland, men var interesseret heri, da han så selv ville kunne få indflydelse på kirken, hvis betydning i samfundet var voksende. Der kan næppe råde tvivl om, at begge parter havde fælles interesser, og kirken støttede Knud.

Det var også hos kirken, at Knud søgte tilflugt, da der udbrød oprør mod ham. I 1086 ville han formindske spændingerne i samfundet ved at samle høvdinge og krigere til et flådetogt mod England, men da han krævede bøder af dem, der udeblev, gik det galt. Han måtte flygte fra Vendsyssel, blev indhentet i Odense og dræbt i Albani kirke. Kort tid efter blev han erklæret for helgen, idet der skete mirakler ved hans grav, men som det vel er fremgået af det foregående, skyldes tilnavnet »den Hellige« mere god forbindelse til kirken end et stille og fromt liv. Gavebrevet er udstedt sent i Knuds regeringstid, og tidspunktet kan vel også tages til indtægt for, at det var nu, det gjaldt om at sikre sig støtte, hvor konflikten mellem konge og folk skærpedes.

Men, hvor blev Lynges af?

I gavebrevet opregnes et stort antal gårde fra Sjælland og Skåne, som kongen skænkede til domkirken i Lund. Dette blev det økonomiske fundament for denne og sikrede store indtægter. Gårdene opregnes med beskrivelse af deres placering, og det, der har vores interesse, er to gårde i Lynges herred i Børstingerød by. Færdigt arbejde! Lynges by nævnes ikke, og hvad kan vi med så sparsomme oplysninger vide om byen på denne tid? Har den overhovedet eksisteret?

Det sidste kan man nu nok regne med. Herredsinddelingen, der kan beskrives som den tids udskrivningskredse, altså en militær organisation, hvor et bestemt område skal stille et bestemt antal krigsfolk, er på Sjælland ældre end 1085, og de fleste herreder er opkaldt efter byer eller bebyggelser, omend ikke altid særligt vigtige byer. Derfor er det rimeligt at antage, at Lynges by ek-

Gammel tegning af Bastruptårnet. I baggrunden til venstre ligger Stengården og længere borte den nye mølle, Nymølle.

sisterede i 1085, men byen kan meget vel være ældre. Dette kan ikke bevises, men man kan i hvert fald tage gavebrevet til indtægt for, at byen eksisterede på dette tidspunkt.

Der har dog været menneskelig aktivitet på egnen før denne tid. Herom vidner dysser i byens omgivelser, selvom en del nu er forsvundet, og ikke mindst det berømte fund ved Fuglerup Gd. af seks bronzealderlurer, hvoraf de fem findes på Nationalmuseet.

I jernalderen svigter de arkæologiske fund, og den centrale del af Nordsjælland kan have ligget øde hen uden befolkning, skønt det vel ikke er udelukket, at jægere lejlighedsvis har strejft rundt. Derimod ved man, at da befolkningen blev større i vikingetiden, begyndte bebyggelsen at brede sig mod øst fra Roskilde Fjord. Senest i 1085 er den nået til Børstingerød, men rydningen

af skov fortsatte østpå gennem den nuværende Allerød kommune.

Hvornår man ryddede skoven ved Lynge, kan vi ikke sige mere præcist, men hvor skoven ryddes, bliver der grobund for lungen, og man har tolket navnet Lynge som den lyngebegroede jordbund. Det er ikke ukendt, at lyngheder erstatter brændt skov, og fænomenet kendes bl.a. fra nyere tid fra grænseegnene mellem Skåne og Sverige.

Vi kan prøve at gøre os en forestilling om Lynge år 1085. Megen skov er borte, og hvor der ikke er dyrkede marker, kan der have været lynghede, hvor får og kreaturer strejfede om. Selve byen har vel bestået af nogle gårde, og det har næppe været en stor by. Dels er der ikke noget i dens senere historie, der tyder herpå (byen er først vokset sig stor i bilismens tidsalder), dels gælder det som nævnt for de andre sjællandske herreder, at de ikke er opkaldt efter betydningsfulde byer.

Men noget må have givet anledning til, at byen kom til at navngive herredet. Dette »noget« kan have været middelaldervejen fra kongsgården i Roskilde over Værebrosø til det centrale Nordsjælland. Man kender ikke meget til denne vejs forløb, og de lærde strides om, hvorvidt den gik over Slangerup eller Lynge. Vilh. la Cour mener, at den gik fra Værebrosø til Lynge, hvorfra flere veje grenede ud i forskellige retninger.

I et landskab, der var betydeligt mere vandfyldt end det afvandede, vi kender i dag, kan det virke ulogisk, at vejen skulle have passeret tunneldalen ved Lynge i stedet for at gå vest for dalen ved Slangerup, der i 1100-tallet var ved at udvikle sig til en større by. Det er også hævet over enhver tvivl, at vejen senere gik over Slangerup.

På den anden side ligger vandskellet netop mellem Buresø og Bastrup sø. Ved at vejen fulgte vandskellet, undgik den at passere vandløb, og det ville ikke være unaturligt, at vejen kunne have fulgt vandskellet her, hvor den skulle længere ind i landet. De vejspor, der endnu kan tydes i Krogenlund, støtter teorien, og hvorfor skulle man have anbragt et så betydningsfuldt fæstningsværk som Bastruptårnet »midt i vildniset«, når meget iøvrigt tyder på en bevidst planlægning af fæstninger i samtiden?

Kan disse forhold ikke tilsammen tyde på, at vejen fra det betydningsfulde Roskilde netop har ført forbi Lynge, der som den første by, som man kom til i herredet, har givet dette navn?

Langsøhus eller Borre voldsted med den udtørrede Langsø i forgrunden. (Foto: Ole Høegh Post).

Efter det urolige 1100-tal, ja måske allerede engang i denne periode, må det antages, at Slangerup trak trafikken til sig, og Bastruptårnet mistede sin betydning som militært støttepunkt. Derpå var det slut med krigshære på march i mere end 100 år.

I 1100-tallet knyttedes egnens historie til en slægt, der fik stor betydning i danmarkshistorien. Hvideslægten fik ejendom i Lyng og Uggeløse sogne. Der nævnes en Ebbe som høvedsmand på Bastrup i kong Niels' tid (omkring 1130), og medlemmer af slægten byggede den anden middelalderborg i Uggeløse sogn Langsøhus (senere kaldt Borre). Der kendes et gavebrev fra 1274, hvoraf det fremgår, at de vigtigste medlemmer af slægten, blandt andre Jon Jonsen Litle (der måske har givet navn til Lillerød!) var forsamlede på Langsøhus. Jon Litle tilhørte den kreds af mænd, der efter Erik Glippings død var toneangivende og blandt andet fik marsk Stig dømt fredløs for kongemordet.

Gavebrevet fra 1274 skænker ejendom til klostret i Esrom, herunder fra Kollerød i Lynges sogn. Der findes i de følgende år flere gavebreve, og omkring 1300 synes Hvideslægten at have afhænet alle interesser på egnen, og Langsøhus sank langsomt i grus.

15. juli 1260 nævnes Lynges Overdrev, idet Anders Mundskænk hos kong Erik mageskiftede 1/3 af overdrevet til Sct. Clara kloster i Roskilde mod at få gods andetsteds. Omtrent samtidig (15. okt. 1252) nævnes Uggeløse første gang.

Det var ikke en tid for selvstændige bønder. Esrom kloster blev ejer af gårdene i Lynges og Uggeløse sogne, men også rosildebispen kunne opregne ejendom i Lynges, som det fremgår af hans jordebog fra ca. 1370.

Tiden var en hård periode, hvor klimaet forværredes. Den sorte død ramte en svækket befolkning, og sygdom og død fik befolkningen til at stagnere eller gå tilbage. Der skulle gå mange år, før stagnationen var overvundet.

Kilderne til middelalderens historie er få og lakoniske. Af et stort og kompliceret puslespil får vi kun få brikker, og for et så lokalt afgrænset område som Lynges må det nødvendigvis være beskedent, hvad de oplyser. Alligevel er byen heldigere end andre, idet det trods alt har været muligt at skabe et overblik over byens betydning i den tidlige middelalder.

Som en efterskrift vedrørende herredsinddelingen kunne man nævne, at befolkningsudviklingen og rydningen af skov i det centrale Nordsjælland medførte, at Strø og Lynges herreder blev uforholdsmæssigt store. Omkring 1270 blev Holbo Herred udskilt af Strø Herred, medens Lynges herred først i 1562 blev delt i Lynges-Frederiksborg og Lynges-Kronborg herreder.

Lynge Kirke

Af H. C. Bang-Rasmussen

Lynge Kirke kan ses videnom. Selvom man ikke tænker på det, når man er i nærheden af den, ligger den højt, idet den nyder godt af den samme højderyg som Uggeløse Kirke. Sammen med Uggeløse Kirke er den blandt de højst beliggende kirker i Nordsjælland. Især fra nord og vest synes den langt fra. Med sin røde »tophat« og glamhullerne i den hvide tårnmur får den et næsten menneskeligt ansigt. Langt borte ser den en og synes at sige: »Nå, er du så der igen.«

Det er et privilegium at have sit daglige arbejde ved sognets eneste bevarede middelalderhus. Det gamle »fælleshus« i Lynge by og sogn. Uundgåeligt bliver man påvirket af det — ustandselig trækker den gamle bygning fortidens linjer ind i ens nutid. På en stilfærdig og værdig måde siger det gamle hus: »Bare rolig, du skal ikke tro for meget om dig selv. Jeg har huset andre end dig. Du er kun et led i en meget lang række — og efter dig kommer der andre...«. Kirkehuset bliver et bindeled mellem fortid,

Lynge kirkes kalkmalerier er af høj kvalitet. De tillægges Isefjordsmesteren. Udsnittet fra korhvelvingen viser skabelsen. Vorherre sidder på en trone omgivet af sol og måne og af dyr og planter. (Foto: Nationalmuseet ved E. Rothe, 1906).

Lyng kirke - byens ældste bygning - ses her i vor tid, efter at man i ca. 900 år har bygget til og ændret på den. (Foto: Jørgen Rubæk).

nutid og fremtid. Der bliver sammenhæng i tingene. Det er en stor tilfredsstillelse for en at leve sammen med sådan et gammelt hus — at have det som en meget væsentlig del af sin arbejdsplads. Her i dette nu, hvor evangeliet skal forkyndes, i brændpunktet mellem fortid og fremtid giver kirken rammen og trygheden.

Stor respekt og æresfrygt har gennem tiderne behersket de mennesker, som tog vare på kirkebygningen. De enkelte dele af kirken vidner om, at her har håndværkere ydet deres bedste. Her skulle der skabes noget, som gerne skulle vare længe, har de tænkt. De bedste materialer og den yderste dygtighed er lagt for dagen. Det samme sker med en håndværker idag, når han eller hun kommer ind i kirken.

Mange af disse dygtige mennesker kender vi navnene på gennem tiderne. Vi har kirkens regnskaber bevarede, indberetninger fra præster og de forskellige kirkelige myndigheder tilbage til 1600, og det vil der blive plukket af i det følgende.

Den oprindelige kirke

Det er sandsynligt, at kirken blev grundlagt i begyndelsen af 1100-tallet for snart 900 år siden. Hvem der tog initiativ til at opføre den, ved vi ikke. Men beboerne i Lyngø har vel ment, at det nu var på tide, at den skik at bygge stenkirke også gjorde sit udslag hos dem. Om der har været en trækirke før den nuværende, ved man ikke. Men vi ved med sikkerhed, at den oprindelige kirke var ganske lille. Selve skibet var kun ca. 10 meter langt. En ganske lille, lav kirke med et lille kor og træloft. Men den har kunnet rumme de få mennesker, som udgjorde Lyngø landsby. Om der har været tårn på denne kirke vides ikke. Men syldstene- ne til kirkens vestvæg ligger stadig under gulvet i den vestlige del af kirkeskibet. Ikke desto mindre er vi så heldige, at vi har ting bevarede fra den oprindelige kirke. Ved kirkens restaurering i begyndelsen af 60'erne fandt man to vinduer, da man var igang med at restaurere sydvæggen indvendig. Det vestlige lille vindue nær indgangsdøren stammer fra den oprindelige kirke. Et ganske lille vindue, som ikke har ladet meget lys sive ind. I 1961 fandtes stadig rester af vinduesrammen af træ og fire planker med udkåren rundbue øverst og to jernnagler i den vestre til fastgørelse af en blyramme. Sammen med indgangsdøren i langskibets sydmur er dette vindue fra den oprindelige kirke. Selve skibet er opført af rå kampesten. Vinduer og døre er udført

i frådsten, og det samme skal have været tilfældet med hjørnerne i skibet. Det har som sagt ikke været nogen prangende kirke, men en lille enkel bygning, som kunne rumme den daværende befolkning. Inventaret kender vi ikke, men et alter har der været i det lille kor og to sidealtre i skibet. Til venstre for korbuen havde man altret for Guds moder og til højre et for kirkens skytshelgen. Derudover har døbefonten været der, måske placeret i kirkens midlinje udfor mandsdøren i syd. En muret stenbænk til ældre folk og børn har der nok været langs skibets mure. Den gamle katolske menighed i Lyngø stod op under den latinske messe.

Ombygningen

Omkring 1275-1300 gik man så igang med en udvidelse og ombygning af kirken. Skibet forlængedes ca. 5 meter mod vest, og man indsatte et sæt prægtige tvillingvinduer i langskibets nord og sydmur op imod korbuen. Disse vinduer er meget flot udsmykkede. Karmene er opført i kridtsten, som tillader håndværkeren at gøre noget ud af vinduesfalsen. Man har moret sig med at lave et mandshoved i det sydlige bevarede. Det nordlige har bemaling i røde, grå og hvide farver. Samtidig fandt man i 1961 spor af malerier. Det er kirkens ældste bemaling. De to sæt tvillingvinduer har med deres brede smig givet godt lys i skibets østlige del. Nu begynder kirken at smygge sin uanseelighed af sig.

Tilbygningen

Den næste ombygning finder sted omkring 1375-1450. I den periode ombyggede man koret og satte hvælvinger ind i kirken. Skibet fik 3 hvælvfag, hvoraf det østligste var meget stort og spændte over de to sæt tvillingvinduer. Man murede i munkesten, og korets hvælvning har præg af styrke. Korets og sakristiets hvælvinger er de eneste bevarede. I koret har vi kirkens klenodie: resterne af »Isefjordsmesterens« bemaling. Kirkeskibets hvælvfag har også været bemalede. Derimod er hvælvningen i sakristiet tom. Måske blev opførelsen af sakristiet forberedt, da koret blev bygget med døråbning mod nord. Sakristiet har i nordvæggen meget høje og flotte blændinger. Ved østdøren har man i grunden indmuret en stor, sort, flad sten med skålformede fordybninger i — formentlig en gammel offersten som »for en sikkerheds skyld« er lagt i grunden. Over den findes et hul i muren, som man kunne tro var et »piscina-afløb«, som man kender det fra

Postkort fra århundredskiftet, hvor kirken og præstegården spejler sig i det store gadekær.

andre kirker, men det er såmænd blot et hul lavet i 1746, hvor kirkens regnskaber beretter, at der er »gennemhugget sakristiets mur og derigennem lagt en vandrende«.

Tårnet

I 1723 byggedes det nuværende tårn. Det gik således til (ifølge Sjællands stifts kirkeregnskaber, Lynge-Frederiksborg herred, Liunge kirke). Allerede i 1669 fortælles det, at det var galt fat med tårnet. »Tømmermanden Andres fra Hillerød for taarnet med ankerbjælker at forbinde og forankre (til) kirken, en ny trappe til taarnet og to rammer til kirkeristene.« Samtidig får »Jørgen murermester for murerarbejdet, som er 16 huller gennem taarnet og kirken at forankres og igen at mure, en ny kirkeport og laage af grunden at opmure saa og taarnet og kirkens kam at reparere..«. Men det har ikke været nok. Allerede i 1714

er det rivende galt igen: »Murermester Lars Erichsøn af Kjøbenhavn og tømrer Jens Pedersen af Kjøbenhavn tager syn over kirken og gør overslag over reparationer. Taarnet er meget brøstfældigt, saa det ikke kan paa anden maade repareres, end at der paa de tre sider uden omkring vil opføre 2 sten tyk mur og samme indbindes i den gamle mur, 12 alen høj fra jorden med 6 jernankre igennem, som skal forbinde den ny og gamle mur tilsammen, siden skraat bedækkes med tagsten omkring. Det øvrige oventil af samme taarn skal repareres med spækning af mur.« Men i 1721 hjælper ingen reparationer mere: »det hele taarn skal til jorden, afbrydes, igen af ny opbygges men reparationen er udsat til næste aar paa grund af bøndernes mange kørsler.« 1723 gås der igang. »Tømrmester Jens Pedersen Exsted af Kjøbenhavn nedbryder tagværket i det gamle taarn, indlægger bjælker og tagværk i det nye — en ny klokkestol, lemme for 8 lyduller, en ny dør for indgangen fra taarnet til kirkens hvælvinger. Murermestrene Lauvs Eriksen, Anders Jacobsen og Søren Sørensen af Kjøbenhavn, kontrakt af 19. januar 1722: »det gamle taarn var meget brøstfældigt opsat af tømmerværk med en forløren mur udenfor og havde givet sig over 1/2 alen ud fra kirken og stod paa fald. Det skulle nedbrydes og et nyt opmures, 19 alen højt under tagskægget, 11 alen bred med 1 1/2 alen tyk mur og den fjerde side at bruges af kirkens gavl.« På tårnets vestside satte man en skrifttavle udført af billedhugger Didrik Gercken med Frederik den IV's og Anne Sophies kronede spejlmonogram. Derudover »et vers paa kirkens reparation og skolens bygning.« Det lyder således:

Den 4de Friderich hand saa paa Zions Nytte
See Zions Gud igien paa den din Salveds Gaun
Hver Schol- og Tempels Muur skal staae som Ærestytte
At dörke næst ved Gud sin Foster-Faders Naun
Anno 1723.

Det blev så det tårn, vi kender idag. Beklædt med cement blev det i forrige århundrede og først i 1973, mens Allerød kommune endnu ejede kirken, bekostede man en afrensning af tårnet og fjernede cementen, så tårnet nu står i sin oprindelige skikkelse som i 1723 med hvidkalk på mørtel.

Klokkerne

Inde i tårnet findes kirkens to gamle klokker. Der har været andre. Den ældste klokke var fra 1431, men den er måske afleveret ved klokkeskatten i 1602. Af de nuværende klokker er den mindste og ældste fra »det Herrens aar tusind, firehundred og halvfems, hjælp, Jesus, Amen«, som der står på klokken. Det er et overordentlig fint arbejde af klokkestøber Oluf Kegge og Johannes Pauli. Den store klokke er fra 1599 og bærer følgende indskrift i oversættelse: »I aar 1599 er denne klokke blevet fremstillet paa denne Liunge kirkes bekostning, da Chr. IV var konge i Danmark og Erasmus Laurentius Volsingus (Rasmus Larsen fra Vålse) præst og provst i Lyngø, Borchadt Gelbgieser gjorde mig«.

I begyndelsen af dette århundrede — vistnok i 20'erne — blev begge klokker — ifølge kirkens tidligere ringer William Petersen — omhængt i såkaldt vuggebom. Det giver en lidt mere »mat« klang ved ringningen. I 1981 blev begge klokker udtaget af tårnet med kran og sendt til klokkefirmaet »Thubalka« i Vejle til reparation. Især den ældste af klokkerne var stærkt medtaget, og det affødte en livlig diskussion mellem Nationalmuseum, Kirkemini-steriets konsulent, arkitekten og menighedsrådet. Resultatet blev, at man i 1982 besluttede at lade klokken svejse. Det lykkedes tilfulde, og i dag hænger den på sin plads sammen med den store klokke og klinger igen — efter at være hængt i svingbom — med sin nye »gamle« klang udover byen. En vanskelig sag har fået en fin løsning.

Våbenhuset

Den sidste tilbygning er våbenhuset fra begyndelsen af 1500-tallet. Sydgravlens høje blændinger havde oprindelig fodlinje i samme højde, men den er blevet brudt, da den nuværende dør med spids bue er sat ind.

Inventaret

I det følgende vil jeg give nogle eksempler fra kirkens regnskaber og indberetningerne om kirken gennem de sidste 400 år for at kaste lidt lys over dens historie og det udseende, kirken har i dag. Det siger sig selv, at det ikke kan blive fuldgældigt — det tillader pladsen ikke — men der skal gives nogle prøver. I året 1618 hedder det:

Lærred til en Messesærk 25 Mark

Inventar:

1 Kalk og Disk i Sølv

1 Kalk og Disk i Sølv

1 Sølvflaske

2 Kobber Lysestager

1 Messingbækken

1 liden Primklokke

1 Egeskab med Jernplader og Laas

1 rød Fløjls Messehagel

1 liden Kirketavle

21 Øg

3 Faar

År efter år kan man følge, hvad der er sket. Reparationer, bemalinger, nyanskaffelser, ting, som er bortkommet — endog pludseligt. 1662 nævnes så 2 nye messinglysestager. De står der endnu og er skænket kirken af »hans welbyrdighed Uldrich Gyl-denløve, Sognepræst H. Peder Jacobsen, Anno 1644 og Kirckeverge Rasmus Olsen« (Den syvarmede lysestager er skænket kirken i 1920).

Det indre af Lyngby kirke, som den ser ud efter restaureringen i 1960'erne. (Foto: Nationalmuseet, 1974).

Det egeskab, som omtales, er et såkaldt Monstranshus, som stammer fra katolsk tid til opbevaring af hostien (den indviede vin og det indviede brød til nadveren). Det havde jerngitterværksdør og lås med groft udskårne dekorationer foroven. Siden 1761 stod det på søndre side af altret. 1827 blev det overført til Frederiksborg sammen med den gamle trædøbefont. I 1662 nævnes også »en blaa fløjlsmessehagel, ligbør og en liden tinflaske til at besøge de syge med«. Med i fortegnelserne er ikke taget det nagelfaste. Altertavlen er fra ca. 1630 og efter al sandsynlighed udført af Hans Barchmanns værksted — svarende til tavlerne i Dråby, Gerlev og Lille Lyngby kirker. I altertavlens nicher står Paulus til venstre (med sværdet i venstre hånd) og Peter til højre (med nøglen). Oprindelig havde tavlen et maleri af nadveren som bl.a. Thomas Møller i 1769 »udstoppede og ferniserede«. Altertavlen har oprindelig haft samme bemaling som prædikestolen fremstår med i dag. Prædikestolen er lidt ældre, bemålet i 1604, i senrenaissancestil. En overmåde elegant prædikestol, som nu står i de oprindelige farver, efter at kirkemaler Einar V. Jensen restaurerede den i 1958. Lydhimlen over er yngre og fra samme tid som altertavlen. Stolestader er fra forskellige perioder i kirkens historie. De ældste er på alder med altertavlen og stammer nok fra Christian Snedkers værksted i Hillerød. Lågerne fandt man ved restaureringen i 1960 liggende på loftet. Arkitekt Rolf Graae, konservator Åge Sørensen sørgede for dørenes restaurering og indsættelse. 1968 fandtes endnu to døre, som var sunket helt ned over korets murkrone. De står ubehandlede i tårnrummet.

1689 har »Claus Toft faaet kongelig benaadning paa at maa oppebære Liunge og Herløf kirkers beholdninger, visse og uvisse indkomster og korntiende mod vedligeholdelse« (af kirkerne). 1702 opsættes et kalkhus på kirkens østre side. 1703 blæste »i den store storm vaabenhusgavlen og kamme alt ned til kirkedøren, er sat op igen.«

1761 nævnes i inventarlisten oblatæsken af sølv fra 1677, messingfadet i døbefonten og selve fonten, som er af træ og »kan flyttes hid og did.« Kalk og disk er anskaffet og omsmeltet fra det gamle sæt i 1729 og en zirlig lysekrone af messing med arme, foræret af fru Anne sl. Doctor Leths. I jernildkar og mærkeligt nok en »smedeambolt som til kirkens interesse bortlejes.« 1704 nævnet et pulpitur, hvis farver var »ganske af ælde fordærvede og

udtærede.« 1706 gjorde maler Bomgant det pænt med »smukke og anseelige farver overalt i kirken.« 1732 tages »pulpituret tværs over kirken ned, da det var for lille og betog dem som sidder i den ny kirke under taarnet syn og høreelse fra koret og prædikestolen, blev gjort større og sat over kvindestolene paa nordsiden. Nedbrudt 7 kvindestole, gjort dem mindre og forbedret dem med en ny stol, for at faa mere rum i kirken.« 1740 maler Hans Nielsen af Ganløse pulpituret, og tralleværket foran bliver marmoreret. 5 år efter er han på færde igen og vasker altertavlen og reparerer med smukke, fine farver, ferniserer skilderiet og »i sin maling forbedret«. Altimens må man hele tiden holde ringmuren og lågerne omkring kirkegården intakte. 1769 var kirkeskibets syd-mur ved at styrte sammen og blev sat om i kampesten »som forhen«.

Katastrofen

I 1789 kan man læse om den mest tragiske begivenhed i kirkens historie: »Begge hvælvinger tillige med deres buer truer med at falde ned. Aarsagen maa være det store hul, som saa længe har været paa kirketaget, hvorigennem regnen falder og opløser baade kalk og sten«. De intetanende håndværkere var ved den lejlighed med til at fjerne de 2/3 af Isefjordsmesterens malerier. 1790 er der regning fra snedkermester Jørgen Diderich Schmidt af Hillerød, »lagt 13 nye pommerske paltholdter i kirken til bjælker til det nye loft«. Så fik kirken sit flade loft i skibet. 1797 får man 16 skilling for at udleje kirkens ambolt. Men 1798 piver kirkeværgen lidt over den: »Den i forrige regnskaber anførte 1 mark i leje af den saakaldte kirkens ambolt kan indtil videre ikke føres til indtægt, da ambolten i forrige aar blev mig bragt tilbage« (efter udlån til en smed i Snekkersten) »den ligger derfor i forvaring hos mig og er størrelse som en »skikkelig« brosten. Gid samme maatte sælges ved en auktion, at den ikke ved dødsfald skulle bortkomme«. 1799 »henligger ambolten endnu«, men 1801 lysner det for den stakkels mand »kirkens ambolt udgaar for eftertiden af kirkens regnskab, da den er bortsolgt den 16. juli for 3 rigsdaler til smed Peder Andersen ved Frederiksborg Lade-gaard«.

Den nuværende kirke

Frem til ca. 1870 gøres der meget ved kirken. 1827 udvides »6 af de gamle vinduer og et nyt anbragt«. Omkring midten af forrige

århundrede får kirken stort set sit nuværende udseende. Den gamle trædøbefont sendes på Nationalmuseet (hvor den står endnu) og en ny i kunstsandsten og udført efter tegning af F. Meldahl kommer i stedet. I menighedsrådets protokol fra 1907 kan man læse, at kirkens oprindelige døbefont fra middelalderen, som »i umindelige tider har henstaaet her i Haven«, skal skænkes til Høsterkøb kirke, som er under opførelse. Menighedsrådet og sognepræst Chr. Rasmussen anbefalede varmt, at dette skete. Dermed forsvandt endnu et stykke værdifuldt gammelt kirkeinventar ud af sognet. 1868 anskaffes det nuværende altermaleri af A. Dorph.

Kalkmalerierne

Lynge Kirke er bedst kendt for sine kalkmalerier. Som allerede nævnt findes endnu en rest af hele Isefjordsmesterens værk i korbuen. De dateres til omkring 1450. I 1905 fremdrog E. Rothe malerierne, som siden reformationen havde været overkalkede. Det er et meget smukt værk af mesteren, som maler bredt fortællende på de store hvælvinger i koret. Han begynder med skabelseshistorien og maler begge de to historier fra 1. Mosebog sammen.

I det øverste felt i korets nordkappe ses uddrivelsen af paradiset. Med hævet sværd viser ærkeengelen Mikael Adam og Eva bort med ordene: »Gå, I forbandede, for at dyrke jorden«. (Foto: Nationalmuseet ved E. Rothe, 1906).

Hele den gamle dramatiske myte får han med og ender med Kains mord på Abel og Noahs Ark. Under historien har han anbragt en række af middelalderens populære helgener. Blandt dem er det især værd at lægge mærke til billedet på sydvæggen af Jomfru Marias mor, Anna selv-tredie. Hun sidder med Maria og Jesus på skødet med voksenansigter og barnekroppe. En godmodig djærv kone, som man uden at frygte det værste kunne betro sine synder. På korbunden er mærkeligt nok anbragt et par verdslige skikkelser Josef pater og Jacob-søn - formentlig dem der har betalt maleren. Rester af bemalingen i kirkeskibet findes i fragmenter bag orglet.

Orgel

På et punkt har Lyng Kirke været klart underforsynet. Medens Uggeløse Kirke i 1877 fik et smukt Knud Olsen orgel, har Lyng Kirke aldrig haft et ordentligt instrument. I kirkens protokol læser man, at der i 1863 »intet orgel findes«. I 1898 anskaffes et harmonium til kirken. Man har klaret sig med harmonier frem til 1947, da det nuværende lille og dårlige (krigsmaterialer) anskaffedes. Nu er planerne til et nyt orgel ved at være på trapperne, og det anskaffes i de kommende år.

Sagnet om hunden

I »Danske Atlas« kan man læse, at der »I muren er en hund udhugget, som efter sagnet skal betyde: At en frue boede i Kollerød, og en junker på Borre Slot (syd for Uggeløse Skov) i samme sogn havde en jagthund, som bed fruens hund, hvorved hun ej ville søge Uggeløse Kirke, men defor byggede Lyng Kirke.«

De sidste år

I begyndelsen af 1960'erne gennemgik kirken en stor restaurering. Man nåede dengang ikke at gøre noget ved altertavlen. Den står stort set i attehundredtallets staffering. Måske bliver der engang råd til at gøre det helt færdigt, så kirken kan fremstå i al sin skønhed.

I 1974 overgik kirken til såkaldt »selveje«, dvs. at den nu »ejes« og bestyres helt af folkekirkens medlemmer, efter at Lyng-Uggeløse kommune havde afleveret den i synsforsvarlig stand. Kommunen købte kirken i 1875. Så længe der er mennesker, der føler ansvar for kirken og det liv, som leves i den, vil den gamle bygning holde stand.

Træk af Lynge Præstegårds historie

Af H. C. Bang-Rasmussen

Uden tvivl har jordtilliggendet øst for Lynge kirke siden reformationen tilhørt kirken, altså været præstegård. Gennem næsten 400 år ernærede præsten og hans familie sig af det, som jorden kunne give - samt de forskellige ydelser sognets beboere bidrog med i form af naturalier. Vi kender ganske nøje rækken af præster fra reformationen og til i dag.

I det følgende vil jeg beskæftige mig med bygningshistorien fra 1854 og frem til idag.

Af synsprotokollen for 1853 fremgår det, at »præstegårdens stuehus er i forsømmelig stand«, og man bliver enige om, at det er urimeligt at pålægge den gamle sognepræst Daue at opbygge en ny. Den 8. februar søger den gamle sognepræst om »entledigelse« (afsked) og får den bevilliget til d. 14. maj 1854, hvor han går på aftægt og får 300 rigsdaler samt 80 tønder byg og 60 skæpper af kaldet. Så var han forsørget. Samme år udnævnes sognepræst Buhl.

Nu skal der tages fat. Synet på præstegården udviser en række - ja en temmelig lang række - mangler ved den gamle præstegård. Den gør indtryk af at være dårlig, og det anbefales, at den nye sognepræst »ikke skal flikke på den gamle, men opbygge en ny«. Såvidt man kan forstå af protokollen, var det gamle stuehus beliggende omtrent på det nuværendes plads. Med en tilbygning ud mod syd. Hvordan det iøvrigt har set ud er usikkert. Man må vel formode, at det har været stråtækt ligesom gårdens øvrige tre længer. Såvidt man kan se, har stuehuset ikke været sammenbygget med længerne. 5. oktober 1854 foreligger kultusministeriets tilladelse til nedrivning af den gamle præstegård og opførel-

Køerne vandes ved Lynges gadekær i 1924. I baggrunden ses præstegården.

se af den nye i 8 fag. Det er den nuværende præstegård. Men ikke nok med det. Sognepræst Buhl får også lyst til at nedrive en gammel tilbygning til præstegården på 8 fag. Den ligger der og vil være til »vanzir« for hele præstegården. Men for at få afsluttet byggeriet ønsker han at opføre en ny gavl »mod laden«. Den 16. september 1854 får han bevilliget 5 å 600 rdl til opførelse af denne gavl. Han understreger, at han selvfølgelig vil genbruge så mange bygningsmaterialer som muligt, men opførelsen af den nye præstegård har været og er så bekostelig - og han har af egne midler spædet til - at han gerne ser et lån til opførelse af bemeldte gavl.

I 1855 er det hele så på plads og i orden. Stuehuset er nyt i gule mursten - sidebygningen reduceret og sammenbyggget (sandsynligvis) med den vestre længe . Alle tre længer vestre, nordre og østre er sammenbyggede. Vognporten findes i det nordvestre hjørne, hvor kørevejen langs kirkegårdsmuren har været i mange år (frem til 1940).

Synsforretning i 1855 viser os, at udlængerne trænger til reparation. Skotrender i ladebygningernes sammenføjninger skal genopbygges og de 9 porte og døre mod gården »alle repareres«.

Sådan har præstegården set ud frem til 1870. I 1869 søger sognepræst Ovesen om tilladelse til at bortforpagte præstegårdsjorden. Det får han, og samtidig ansøger han om at måtte nedbryde de tre eksisterende længer og opføre to nye. Det får han også. Det afstedkommer dog visse vanskeligheder, idet vestmuren i den vestre længe samtidig var kirkegårdsmur. Nu rives længen ned. Hvem skal så betale opførelse af en ny kirkegårdsmur? Er det kirken eller præstegården? Det ender med at blive kirken som opfører en mur ind mod kirkegården. Samtidig indrettes forpagterboligen - formentlig i resterne af den gamle tilbygning til det gamle stuehus. Dermed er vi fremme ved præstegårdens nuværende udseende. I 1940 omlagde man tilkørselsvejen til præstegården. Indtil da havde man fulgt den gamle indkørsel langs kirkegårdsmuren, men den nye vej går på en dæmning langs gadekæret og er med til at reducere gadekærets størrelse. Dette var en klar forbedring af tilkørselsforholdene og arkitektonisk en fordel.

I løbet af dette århundrede dukker menighedsrådene op. Langsomt men sikkert overtager rådene ansvar og forpligtelse med vedligeholdelse og administration af ejendommen. I 1934 udviser synsprotokollen, at en del af præstegårdsudvalgets medlemmer er blevet betænkelige ved at beholde præstegården. Den er for dyr at vedligeholde, utæt og fugtig - især i pigekamrene i kælderen. Et medlem af udvalget fremfører så den tanke, at man kunne sælge præstegården og avlsbygninger, have osv. Heldigvis får man dog kirkeministeriets bygningskonsulent til at udtale sig om præstegården først. Han foreslår visse forbedringer - gavlene ommures, og der sættes kamtakker på. Der drænes rundt om huset, og det viser sig, at det hele bliver bedre. Fugten er i aftagende. Godt var det, at man ikke fik held med det forehavende. Præstegården med have og jordtilliggende (20 tønder land samt udlodderne på Lyngemark) er fortsat i kirkens - folkekirkemedlemmernes - eje. Hvor havde man mon iøvrigt tænkt sig at lægge en ny præstebolig? Hvad med den smukke gamle have? Den have, som grønlandsforskeren Knud Rasmussen, hvis far Chr. V. Rasmussen var sognepræst her fra 1896 til 1918 - har skrevet så smukt om. Han sidder langt oppe i sneørkenen, truet af sine

hungervilde hunde, og drømmer sig tilbage til præstegårdshaven i Lyngø. Denne ærværdige gamle have med de to store lindetræer som centrum. De er over 225 år gamle.

I løbet af 1970'erne er der sket store ændringer. Forpagteren kan ikke længere leve af bare at være forpagter, men blev graver ved kirkegården. Kreaturerne er forsvundet fra staldene, og i 1981 omdannedes den østre længe til konfirmandstue og samlingsal og kordegnkontor.

Dermed er en helt ny epoke i præstegårdens historie begyndt.

Præstegården, som den står i dag med den ombyggede staldlænge. (Foto 1985: Ole Høegh Post).

Lynge før udskiftningen

af Eigil Kjær Pedersen

Lynge var indtil sidst i 1700-tallet som næsten alle landsbyer i det nuværende Frederiksborg Amt ejet af kongen, krongods kaldte man det. Byen bestod af 23 gårde og 21 fæstehuse, en del af disse har sikkert været beboet af håndværkere, som smed, hjulmand og bødker, måske har der også været væver og skrædder. Så var der naturligvis, dengang som nu, præstegården.

Alle gårde og huse lå før udskiftningen tæt sammenbygget på begge sider af Lynge Bygade, med den nu nedrevne Lynghøjgård som landsbyens yderste gård mod syd, og Folebjerggård og Baunedal på hver sin side af bygaden som de to nordligste. Uden for disse snævre rammer fandtes ikke menneskelig beboelse. Mellem landsbyerne strakte sig bymarker og overdrev.

Lynge bymark var som i næsten alle landsbyer delt i tre vange. Uggeløse-Vang grænsende til Uggeløse bymark, Maglebjerg-Vang mod nord, Birkevangen mod øst og syd. — I Chr. V's store matrikel af 1688 benævnes Birkevangen Birches- og Thulstrup Vang. Navnet Thulstrup stammer fra en forlængst nedlagt landsby, der lå omtrent der, hvor Nymølle er i dag. Thulstrup — navnet er så på et senere tidspunkt gledet ud.

Den gamle dyrkningsform med bymarken delt i tre vange blev benævnt trevangsbruget og bestod i al sin enkelhed i, at man havde en årlig rotation mellem vangene. Man havde vintersæd, som regel rug, i den første vang og vårsæd, overvejende byg i den anden vang, mens den tredje vang lå hen som fælled, og altså

CARTE

1704

Enunge Bije

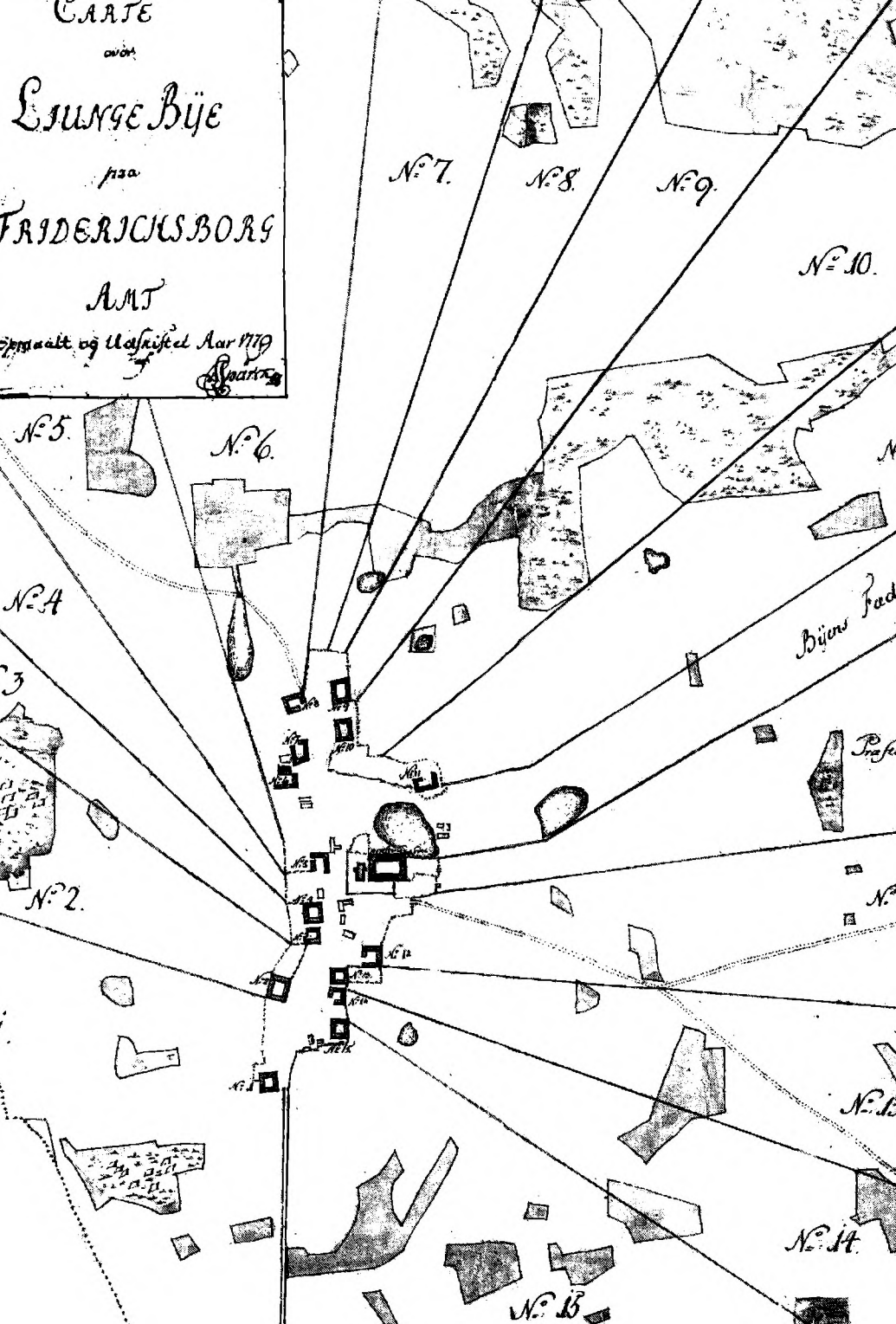
1704

FRIDERICHSBORG

AMT

Opmaalt og Udskejtel Aar 1779

Skatte

fungerede som græsgang for kreaturerne. Der var dog ikke tale om, at man såede græsudlæg i bygmarken, det kendte man ikke til den gang. Kreaturerne fik lov at græsse på det, der voksede frem af sig selv.

Hver af de tre vange var opdelt i et antal åse efter jordens bonitet, disse var igen opdelt i agre, en for hver gård. I Lynges må der have været 23 agre i hver ås — måske 25 hvis præstegårdsjorden og kirkejorden indgik i fællesskabet. De enkelte gårde fik på den måde deres jord spredt ud over bymarken i lange, smalle agre. I nogle landsbyer kunne der være mere end hundrede agre til hver gård. — Der eksisterer desværre ikke noget kort over Lynges bymark fra fællesskabets tid. — Når bymarken var opdelt på denne måde, var det for at hver enkelt gård kunne få lige andel i de gode og de dårlige jorder. Alle byens gårde var vurderet ens i hartkorn, nemlig 7 tdr. 1 skp. 2 fjdk. 2 album, så landgilde, tiende og hoveripligt var ens for alle gårdene i samme landsby. Dog var kirkejorden, som må have udgjort et mindre areal, vurderet til 5 tdr. 3 skp. 2 fjdk. 2 album.

Foruden de tre dyrkede vange havde Lynges, som alle andre landsbyer, et overdrev. Det var som regel den dårligste jord, og det som lå længst væk fra landsbyen. Det lå hen i naturtilstand og blev brugt til kreaturgræsning i fællesskab mellem byens gårde. Ofte var nabobyer fælles om det samme overdrev. Navnet Lynges Overdrev har overlevet de 200 år, og Hyrdeledshuset, hvor hyrderne mødtes, minder også om den fjerne tid, da Lynges byhyrde havde sin daglige dont derude mellem mosehuller og krat, men området har unægteligt skiftet karakter siden da.

Markernes inddeling i de mange smalle agre, fordelt over hele bymarken og fællesskab om overdrev og tørvemose nødvendigvis, at man i fællesskab planlagde arbejdets gang. Denne planlægning foregik i bylaget, som bestod af byens gårdmænd.

Udsnit af udskiftningskortet 1779 for Lynges by. Ved at bruge stjerneudskiftning lykkedes det for 15 af bønderne at blive boende i den gamle landsby, medens 8 bønder måtte flytte ud.

Oldermanden valgtes af bymændene og var fællesskabets højeste myndighed. Når han blæste i byhornet, skulle alle bymændene give møde på bypladsen eller forten, som den også blev kaldt. Denne plads kan man stadig finde i Lyng. Den flankeredes af kirken og præstegården mod syd og af den nu nedrevne gård »Kokkedal« mod nord. En stor del af kirkegården nord for kirken har sikkert også hørt med til bypladsen. Gadekæret som var dens naturlige afgrænsning mod øst er der stadig, og enkelte af de gamle huse, der ligger ved gadekæret kan findes på det gamle udskiftningskort fra 1779.

Her på denne gamle plads har Lyng oldermænd gennem flere hundrede år kaldt bymændene til stævne, for at de sammen kunne aftale de forskellige markarbejders igangsætning: såning, høstet og høst. Hvornår gærderne skulle opsættes om byvangen, og hvornår de igen kunne nedtages, når høsten var bragt i hus. Her bestemtes, hvornår man skulle grave tørv i den fælles tørvemose. Her afgjorde bystævnet de tvistigheder, der uundgåeligt måtte opstå i et samfund, hvor den indbyrdes afhængighed var så stor.

Udskiftningen

I sidste halvdel af 1700-tallet var tiden ved at rinde ud for det gamle landsbyfællesskab. Omkring 1750 begyndte en bedring i landbrugets økonomi. Kornpriserne var stigende og nogle af de mest driftige og fremsynede godsejere ændrede driftsformen fra det gamle trevangsbrug til det holstenske koppelbrug, samtidig med at de udvidede det dyrkede areal. De begyndte også at mergle jorden og grøfte de vandlidende arealer, hvorved de fik et væsentligt bedre høstudbytte. Dette betød, at der også kom flere penge i den kongelige kasse, så fortalerne for de nye ideer havde ikke svært ved at overbevise kong Frederik V. om de både menneskelige og økonomiske fordele ved indførelsen af de store landboreformer.

De første bestræbelser gik ud på at udskifte jorden af fællesskabet, så den enkelte fæstebonde kunne få sin jord samlet i et stykke. Man måtte også opfordre til en udflytning af en del af gårdene fra landsbyen.

Bønderne i Lyng var blandt de første i Frederiksborg amt til at drage fordel af de nye landboreformer, idet 7 af de 23 bønder sammen med de 8 bønder fra Lillerød og bønder fra tre andre

Uggeløsegård er en af de få gårde, som endnu er tilbage i Uggeløse by, selv om den også har måttet afgive jord til byudviklingen. Dette foto er fra o. 1890 og viser gården i dens velmagtsdage med et stort folkehold.

landsbyer i amtet i 1779 indsendte ansøgning om udskiftning og udflytning af deres gårde.

Den diskussion, der har været ført blandt bymændene, inden ansøgningen om ophævelse af fællesskabet blev sendt, kender vi ikke. Den er næppe blevet nedfældet på papiret, men at der har være uenighed om ansøgningen er der ingen tvivl om.

Det århundredgamle fællesskab var jo ikke kun et snærende bånd, som hindrede alle fremskridt og fornyelser inden for landbruget, men også i høj grad en form for social sikring for alle landsbyens beboere. De mange vedtægter, der er bevaret fra de forskellige landsbyer i Danmark har alle paragraffer, der fast-

sætter den hjælp, bymændene var pligtige til at yde den enkelte i tilfælde af sygdom, ildebrand eller anden form for nød.

Uenighed eller ej, beslutningen var taget, og ansøgningen indsendt til Det kongelige Rentekammer, og 12. juni 1779 fremsender regimentskriver Rosenquist en betænkning til amtmand Lewetzow for byerne Store Lyngby, Lillerød, Lyngø, Uvelse og Søsum, der sammen har søgt om at få deres jorder udskiftet og at få bevilget bygningshjælp til de udflyttende fæstebønder.

Regimentskriveren skulle, som den kongelige embedsmand, der havde bedst kendskab til landsbyerne og fæstebøndernes forhold i Frederiksborg amt afgive et forslag til amtmanden om, hvorledes udskiftningen og tildelingen af bygningshjælp til de syv ansøgere bedst kunne effektueres.

I sit forslag indstiller Rosenquist Lyngø til udskiftning. Det fremgår af forslaget, at 7 navngivne fæstere i Lyngø har ansøgt Rentekammeret om økonomisk hjælp til udskiftning og udflytning af deres gårde. Jeg skal i det følgende gengive hovedpunkterne i hans indstilling.

Han skriver at »Gaardmand Lars Jensen i forrige aar begiæret at udfløttes og udskiftes, som og det Kongelige Rentekammer haver bevilget med bygningshjælp og frihed« — for skatter og hoveri —, »men foruden ham vil nu 7 andre udskiftes og udfløttes nemlig:

Jørgen Jensen,
Anders Larsen,
Ole Pedersen,
Lars Olsen,
Morten Olsen,
Anders Mogensen,
Kristian Jørgensen.

»De øvrige 15 bønder får deres jorder samlet ud for deres gårde. Bekostningen til opmåling og udskiftning vil blive omtrent 2 rigsdaler pr. tønde hartkorn« (Det samlede hartkorn til Lyngøgårdene + kirkejorden var 172 tønder).

Om gårdene siger han, »disse ere ganske forfaldne, ja, næsten faldefærdige, så de må af nye opbygges, hvilket beboerne som fattige folk aldrig vil kunne udføre.«

Han foreslår derfor, at hver af de 7 udflyttere får bygningshjælp 100 rigsdaler og »80 egestolper a 4 alen lange, som af skoven med top og affald kunne udvises, samt 2 års frihed.«

Den her foreslåede bygningshjælp opgør han til 194 rigsdaler for hver af de 7 gårde.

Af indstillingen fremgår endvidere, at ved udskiftningen af byens jorder ville husmændene miste den græsningsret, som de havde haft i fællesskabets tid.

Citat: Udi byen ere 21 jordløse husmænd, som måtte tildeles 4 skp. udsæd jord imod en bestemt afgift til bonden, og på denne måde kunne disse fattige folk, som i mange år uden synderlig god virkning har været den kongelige Casse til megen byrde, hjælpes på fode.«

Efter denne megen tale om fattigdom slutter indstillingen med følgende opmuntrende sætning: »Byen er ellers forsynet med et godt overdrev.«

Amtmandens afgørelse kommer hurtigt og lyder:

»Denne by på det Friderichsborgske district, hvis marker ere overmåde vidtløftige og i et ufordelagtigt fællesskab med adskillige andre byer, så at den proponerede udflytning af 7 gårde er tilforladelig det bedste middel til byens opkomst, og ere de navngivne beboere også villige til at påtage sig sådan udflytning? men når enhver afskrivning bliver accorderet 80 rigsdaler bygningshjælp, 60 egestolper à 4 alen lange udvist på roden med top og affald, samt den proponerede frihed for 2 års skatter, landgilde og hoveri, får de hermed være fornøjede.

Byens marker ere allerede opmålt, og da Landinspektør Assessor Spårck er i begreb med at udskifte hartkornet til den ødegård, som den nye fæster Lars Jensen i forrige år er bevilget hjælp til for samme at udflytte, har jeg beordret bemeldte Landinspektør tillige at udskifte hartkornet til de øvrige 7 udflyttere, da taxationen og målingen på denne måde meget nyttigt kan foretages.

Husmændene i denne by ere for nærværende tid ikke villige til at modtage nogen jord. Men dog det er at formode, at der hermed forandres deres lave kår. Der bliver ved udskiftningen udlagt 4 skp. land for hver husmand, som imidlertid dyrkes af bonden, indtil husmændene haver lyst til at imodtage samme.«

Dermed var udskiftningen af Lyngø, og bygningshjælpen til de udflyttende fæstebønder bevilget, og 13. november samme år var Lyngø udskiftet.

Når 15 af Lyngøes gårdmænd havde besluttet sig for, at deres gårde skulle forblive i byen, medførte det naturligvis at de 8 ud-

flyttere skulle have deres lodder i bymarkens yderkanter. De fik, som det fremgår af kortet, meget regulære lodder, hvor de i foråret 1780 kunne begynde opførelsen af deres nye gårde for den bevilgede bygningshjælp.

Vi vil se hvordan lodderne blev fordelt mellem de 8 udflyttere.

Lars Jensen, der var pioneren, som havde søgt om udflytning mindst et år før de øvrige, fik tildelt lod F, som var længst væk fra byen i bymarkens nordøstre hjørne.

Morten Olsen fik lod A nuværende Hylderupgård,

Lars Olsen fik lod B nævnt Hedegård,

Ole Pedersen fik lod C nuværende Fuglerupgård,

Anders Larsen fik lod D nuværende Røglegård,

Jørgen Jensen fik lod E nuværende Grønnegadegård,

Anders Mogensen fik lod G nuværende Storkedal,

Kristian Jørgensen fik lod H nuværende Birkerødgård.

Hvordan det gik disse otte udflyttere, ved vi ikke så meget om.

Men det kan dog konstateres, at 11 år senere, i 1790, da Lynges 23 gårdmænd søger om at få arvefæsteskøde på deres gårde, er kun fire af dem blandt ansøgerne, nemlig Ole Pedersen, Morten Olsen, Anders Mogensen og Kristian Jørgensen.

Ole Pedersen på Fuglerupgård træffer vi på senere i en helt anden forbindelse. Han blev nemlig finderens af de berømte Brudevælte-lurer. — I en skrivelse af 10. juni 1797 fra amtmand Lewetzow til det Kongelige Rentekammer hedder det: »Gårdmand Ole Pedersen, Lynge, har fundet i et lille mosehul, Brudevælte kaldet, tæt ved hans udfløttede gård, 6 krumme messinghorn.« 25. juni samme år meddeler amtmanden, at Ole Pedersen ved Tørvegravning i mosen har fundet mundstykkerne til hornene. Af Frederiksborg Amts Jordebog fremgår, at Bendt Olsen i 1798 har overtaget Fuglerupgård, sandsynligvis Ole Pedersens søn.

Som det fremgår af kortet, var udskiftningen i 1779 ikke fuldstændig. Byens gårde havde ganske vist fået deres jord i et stykke, men Overdrevet var stadig fællesjord, og ad Fædriften, der udgik fra den gamle byplads kunne man endnu fra byens tilbageblevne gårde drive dyrene derud. Det store problem for de 15 gårde i byen har sikkert været den u hensigtsmæssige form deres jordlodder havde fået. Da de alle skulle have jorden ud for deres

gårde, kunne blot en ganske lille spids af den trekantede jordlod nå ind til gården. Den store brede del af jorden var indtil to km fra gården. Dette medførte naturligvis, at man ikke kunne dele jorden op i regulære skifter, så pløjningen har været meget besværlig på de kileformede agre. Bønderne har nok hurtigt indset, at denne første udskiftning ikke var nogen ideel løsning for deres vedkommende, for allerede i 1786 blev der foretaget en omskiftning mellem de 15 gårde, så følgende otte blev udflyttet. Brønshøj, Enghøj, Maglebjerg, Solevad, Vandkjær, Vråholm, Kjærhøj og to halvgårde, Steengård og Holmedal, der ved udflytningen i 1786 var én gård med matr. nr. 16, men i Frederiksborg Amts Jordebog står som to gårde med de nye matr. nr. 23a og 23b, og hartkornet er delt ligeligt imellem dem, så de hver har fået 3 tdr. 4 skpr. 3 fjk. 1 alb.

Ved denne omskiftning blev antageligt også overdrevet udskiftet. Det samme gælder den fælles tørvemose, der på kortet fra 1813 er delt op i 48 lodder. Dermed var den sidste rest af markfællesskabet ophævet, og Lyngegårdene havde fået den beliggenhed, som har holdt sig næsten uændret til parcelhusbyggeriet nåede til Lynges tresserne.

Bønderne var dog stadig fæstere under kronen. Men med oprettelsen af »Den lille Landbokommission« i 1784 var endnu en reform på vej: indførelse af arvefæste på krongodset. Den 10. februar 1790 indsender bønderne fra Lynges og Kollerød sammen med bønder fra adskillige andre byer i Frederiksborg amt en ansøgning til amtmand Lewetzow om at få arvefæsteskode på deres gårde. Bønderne i Kollerød fik deres arvefæsteskode i 1793 og bønderne i Lynges i 1795.

Som det ses af underskrifterne, var der 23 ansøgere fra Lynges, men 24 bønder modtog skode i 1795. Det skyldes den ovenfor omtalte gård, som er blevet delt i de to halve gårde i tiden 1790-95.

Med arvefæsteskodet havde bønderne fået fri dispositionsret over deres gårde. I skødets indledning bruges udtrykket »til evig arv og ejendom«. Det kunne naturligvis tilskynde dem til at forbedre driften af deres gårde. De var frie mænd og havde garanti for, at deres arvinger kunne fortsætte efter dem.

Vi vil nu ved hjælp af de gamle gulnede dokumenter følge livet og generationernes skiften på en arvefæstegård fra 1798 til i dag.

Steengård i Bastrup

Landsbyen Badstrup bestod af ni gårde. Opmåling og udskiftning påbegyndtes i 1789 og i 1791 var udskiftningen tilendebragt og seks af byens gårde var udflyttet. Steengård, den østligste af de tre gårde, som blev tilbage i den gamle landsby, fik sin samlede jordlod langs nordsiden af Bastrup sø.

Familien Andersen fortæller, at den gamle gård lå længere mod vest og betydeligt nærmere søbredden, men er flyttet til sin nuværende plads omkring 1850, man kender ikke det nøjagtige årstal.

Det var den nuværende ejer, Aage Andersens tip-tip-oldefar, Anders Pedersen, der i 1798 fik arvefæsteskøde på Steengård. Den havde et jordtilliggende på omkring 62 td. land og var som de øvrige Bastrup-gårde takseret til hartkorn 5 tønder, 2 skæpper, 2 fjerdingkar, 3/10 album. Anders Pedersen var da 52 år og havde sandsynligvis haft gården i fæste i en årrække før udskiftningen.

Lykkeligvis har familien på Steengård gennem næsten 200 år værnet om de gamle skøder og skiftedokumenter, der er blevet skrevet gennem seks generationers skiften på den gamle gård. Det ældste dokument er arvefæsteskødet. Det vil føre for vidt at nævne alle dets 22 artikler, men nogle af de vigtigste betingelser må dog nævnes. Artikel 6 omhandler landgilde og tiendepenge til den kongelige kasse, — altså skatterne — om dem står der: De skal de første ti år være som tilforn, men derefter med udgangen af året 1807 afløses de gamle afgifter af en ny uforanderlig årlig afgift på: Rug 4 Tønder 7 skæpper, Byg 4 Tønder 7 skæpper, Havre 4 Tønder 7 skæpper samt i penge 24 skilling.

Kornet skal dog »ikke leveres i skieppen«, som der står i skødet, men betales i penge inden hvert års udgang efter de ti foregående års kapiteltaksters middeltal i Sjællands stift.

Artikel 7 omhandler hoveripligten. Her skal han som før slå og indhøste den hovlod i de kongelige stutriveringe på Frederiksborg, som han hidtil har været pligtig til. Desuden skal han være pligtig til, når det af øvrigheden til kongelig tjeneste forlanges, at køre fire årlige rejser mod en betaling, som dog er en trediedel mindre end den, vognmændene i Hillerød får. Til gengæld vil disse fire rejser aldrig blive krævet i høsttiden.

No. 9.

Sire Rigsdaler.

No 9/18 22. 11. 1793

Hattemølle

1793.

Num 9

Arvefæste og Skjødebrev

for

Gaardmand *Anders Pedersen*
i *Viggeløse* Sogn og *Baadrup*

Bne paa Friderichsborg Amt, paa Gaarden
Stengården som bestaar af Hartkorn, Ager
og Eng, 5 Tønder, 2 Skiepper, 2 Tjerdinglar, 1 Album.

Forsiden af arvefæsteskedet fra Stengården.

Han kan frit disponere over gården, endog frasælge jord, dog med den klausul, at gårdens hovedjordlod aldrig må blive mindre end 3 Tønder hartkorn. Sælges gården til en fremmed, skal der betales en recognition på 4 rigsdaler af hver Tønde hartkorn til den kongelige kasse, men hvis man afhænder gården til et af sine børn, skal de være fritaget for at betale den nævnte recognition i den første generation.

Kongen forbeholder sig alle jagttrettigheder på krongodset, men lover, at jagtbetjentene ikke vil drive jagt på tider eller steder, hvor de kan gøre skader på afgrøderne.

Nu sidder Anders Pedersen på sin gård med 62 td. land samlet i ét stykke skrånende mod syd til bredden af Bastrup Sø. To så afgørende begivenheder som udskiftningen og overtagelsen af arvefæstegården er tilendebragt inden for det samme tiår.

Det første ejerskifte efter at Steengård er blevet arvefæstegård har familien Andersen ingen papirer på, men i Frederiksborg Amts Jordebog kan man se, at Svend Andersen fra 1808 står som ejer af Steengård, og i kirkebogen for Uggeløse sogn findes følgende indførelse fra 6. januar 1814: Begravet på Uggeløse Kirkegård undertagsmand Anders Pedersen, som efter ti års svaghed døde hos sønnen, gårdmand Svend Andersen, Badstrup, 68 år ÷ 2 mdr.

Det næste ejerskifte, som finder sted i 1839, giver i det omhyggeligt udarbejdede skøde et så klart billede af dagliglivet på den tids bondegård, at det er fristende at gengive det i sin helhed.

Ejerskifte på Steengård, 1839

Jeg undertagsmand Svend Andersen, som er ejer af arvefæstegården nr. 2 Steengård kaldet i Badstrup By, Uggeløse Sogn, af hartkorn 5 tdr. 2 skp. 2 fjdk. 3/10 alb., sælger, skjøder og afhænder hermed denne gård til min søn Anders Svendsen på følgende Vilkår.

1. Ovennævnte min søn kan straks tiltræde gården og følger med den, den hele besætning af kreaturer, avlsredskaber, ind- og udbo, samt den på jorden avlede sæd, foder m.m. — med undtagelse af det, som jeg og min kone forbeholder os. — Og må min søn gjøre sig dette så nyttigt, som han måtte være i stand til imod fra 1. januar d.å. at svare alle skatter og afgifter af ejendommen.

2. Skal min søn give mig og min kone ophold på gården, så længe vi lever, og i det tilfælde, at vi ville tage ud fra ham, skal han være forpligtet til at indrette for os til fri beboelse 5 fag hus, således at 2 fag anvendes til stue, 1 fag til kammer, 1 fag til skorsten og køkken og 1 fag til tørvehus. Disse 5 fag hus forsyner han med loft, vinduer, døre og en kakkellovn, samt holder det stedse i forsvarlig stand uden nogen betaling. — Samt leverer han os til vor underholdning, 4 tønder rug, 1 tønne byg, 1½ tønne malt, 6 skjæpper gryn, 4 tønder kartofler, 10 lispund flæsk, 16 forsvarlige læs klodstørv og 20 Rbd. i penge, hvilke skal betales i hver 11. juni og 11. december termin, hver gang med 10 Rbd. Fødevarerne derimod leverer han Mortensdag, forsvarlige og gode i enhver henseende, og tørvne hjemkøres i den rette sommertid. Desuden forbeholder vi os af gården at udtage 1 ko og 2 får, til hvilke kreaturer bemeldte vor søn, eller gårdens tilkommende ejere, frit skal fodre og græsse med gårdens øvrige kreaturer, ligeledes skal

Vinterbillede med familie og folkehold på Stengården omkring 1900. Ejeren Jens Andersen står lige til venstre for hoveddøren, og hans kone sidder lidt til venstre for ham med et lille barn på skødet.

han bestandig græsse yngelen af disse 2 får om sommeren. Derhos så for os 1 skjæppe hørfrø hvert år og levere os afgrøden behandlet til den er brudt. Det hele vederlag leveres forsvarligt og godt i alle måder og uden mindste godtgørelse. Dog bortfalder, når en af os ved døden afgår, 1 tønne rug og 4 Rbd. af pengene, det øvrige derimod vedbliver uforandret, og med det hele vederlag påført gården som en prioritet på 500 Rbd. i rede sølv.

3. I købet følger tillige som anført mit indbo, dog forbeholder jeg mig ved udflytningen heraf at udtage et sengested, en slagbænk, en dragkiste, 3 underdyner, 1 overdyne, 2 hovedpuder, 2 trækkepuder, omhæng til sengen, 4 par lagener, 1 bord, 4 stole, 1 kobberkjedel, 1 kaffekjedel, 1 kobbersi, 1 større og 1 mindre gryde, 1 strygejern, 1 ildtang, 1 fyrfad, 1 grydekrog, 1 kobbertragt, 1 ølfjerding, 1 træbalje, 1 lille kar, 2 vandspande og 1 mælkekande. Ligeldes forbeholder jeg mig et stykke jord ved gården 12 □ alen til haug (have), som af min søn forsvarligt indhegnes og vedligeholdes.

Det jeg således har forbeholdt mig, såvel af løsøre som kreaturer, som måtte findes efter den længst levendes død, tilfalder gårdens ejer, imod at han besørger os en hæderlig begravelse, således som skik og brug er iblandt bønderfolk.

4. Betaler kjøberen til min søn Peder Svendsen 400 Rbd. og en klædekiste, samt til hver af mine døtre, Ane, Karen og Sidse, 200 Rbd. dertil 12 Rbd. til en kiste når de forlader hjemmet, og når de bliver gift hver 35 Rbd. 1 ko og 2 får, som de udtager af gårdens besætning, efter at gårdens ejer forlods har udtaget 2 køer. Derimod skal det være døtrene tilladt først at udtage af fårene. Ligeledes skal hver af døtrene når de indtræder i ægtestand have 1 underdyne, 1 overdyne, 1 hovedpude, 2 trækkepuder, 2 par lagener og omhæng til en seng, alt nyt og forsvarligt.

5. Kun min søn Peder Svendsen hæver renten af sine anførte 400 Rbd. fra 11. juni termin 1840 ligesom også kapitalen fra denne tid med et halvt års varsel kan opsiges til udbetaling. Derimod skal døtrenes kapitæler ikke kunne opsiges, før de indtræder i ægtestand. Ej heller renten svares, før de har fyldt deres 34. år.

6. Betaler min søn den på gården hvilende gæld på 500 Rbd. til vedkommende kreditorer eller og udsteder han lovformelig kontoforskrivning for denne sum, såvel som for de anførte 1000 Rbd. til mine andre børn.

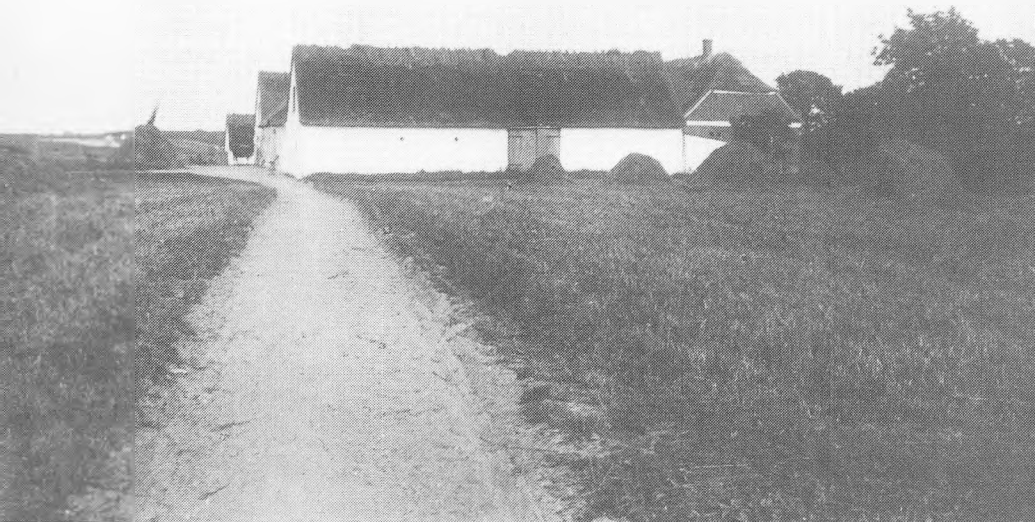
7. Kjøbesummen bliver således følgende:

a. Undertaget efter 2. punkt som på lovbæfalet måde kan ansættes til	350 Rbd.
b. De i 4. punkt ommeldte og hvad der desuden efter dette punkt skal udredes kan anslås til	1000 Rbd. 300 Rbd.
c. Den i 6. punkt anførte gæld ..	500 Rbd.
	<hr/>
	er 2150 Rbd.

Senere ejerskifter

Der går dog kun seks år før det næste ejerskifte finder sted. Anders Svendsen dør i 1845 i en alder af 39 år, og det bliver hans yngste søster Sidse, der kommer til at føre slægten videre på Steengård. Hun er på det tidspunkt 19 år og gift med hjulmand Anders

Stengårdens stråttækte længer fotograferet tidligt i dette århundrede.

Jensen fra Lystrup. Han køber Steengård af arvingerne med indbo, udbo, besætning og inventar for 2800 Rbd.

Skødet er underskrevet af arvingerne 11. sept. 1845. Af underskrifterne fremgår det, at de to ældre søstre Ane og Karen er gift med henholdsvis Gårdmand Rasmus Frederiksen, Lyngø og Gårdmand Peder Larsen, Uggeløse.

I 1847 sælger Anders Jensen Bastruptårnet til kong Frederik VII. Samtidig afstår han en indhegnet plads nord for tårnet til holdeplads for heste og vogne. I Salgsdokumentet forpligter Anders Jensen sig til »inden udgangen af august 1848 at rydde det gamle tårn fuldstændig både indvendigen og udvendigen for de nedfaldne kampestenene, kalk og jord, så bygningen kommer fuldstændigt for dagens lys.«

Salgsprisen er 200 Rbd., som kongen betaler i fire rater — dog inden for samme år.

Måske er disse 200 Rbd. og de bortryddede kampestenene blevet brugt til at flytte Steengård og opbygge den på dens nuværende plads. En enkelt sætning i dokumentet kunne måske tyde på det. Efter det ovenfor anførte citat om at rydde tårnet forbeholder Anders Jensen sig »ret til at benytte den nedfaldne kalk og muurgruus.«

Folkehold på Stengården ca. 1920: »Gamle Jette«, pigen, »Jens Røgter«, drengen og karlene.

I februar 1863 dør Anders Jensen 47 år gammel, og Sidse sidder som enke på Steengård med fire børn, tre piger og en dreng, Jens Andersen, som ved faderens død er fem år. Hun driver dog gården videre og sidder i uskiftet bo, til hun i 1886 overdrager gården til sønnen.

Det fremgår af købekontrakten, at Sidse som sin far betinger sig bolig og underhold på gården med »fri lys og varme, fri vask og opvartning og fri uhindret adgang til haven indtil min død.« Dertil føjes: Efter min død bekoster arvingerne min anstændige begravelse.« Ved denne overtagelse er der til skødet føjet en besætnings- og inventarliste:

5 heste, 14 køer, 4 stk. ungkvæg, 10 svin, 4 får. 3 fjedervogne, 3 faste vogne, 3 plove, 2 svensk-harver, 2 dansk-harver, 1 ring-tromle, 1 trætromle, 1 sæddækker, 1 tærskemaskine, 1 hakkelsesmaskine, 1 kastemaskine, 2 par arbejdsseler, 1 par rejseseler. Køkken- bryggeri- og mejeri-inventar.

Det ses endvidere i skødet, at den recognition, der ifølge arvefæsteskødet ved ejerskifte skulle betales med 4 rigsdaler pr. td. hartkorn ved denne overtagelse er betalt med 48 kr.

Jens Andersen overdrager Steengård til sin søn Hans Svend Andersen 1. september 1925, efter at have drevet den i 39 år. En periode, hvor der skete mange fremskridt inden for landbruget. Andelsmejeriet Baunedal var blevet oprettet få år efter hans overtagelse af gården. Nye landbrugsmaskiner som såmaskiner og høstmaskiner kom til i hans tid. Besætningen var i 1925 omtrent af samme størrelse som i 1886. Dog var der ingen får mere. Den gamle hjemmesyssel med at karte og spinde ulden er ophørt.

Jens Andersen havde, inden han afstod gården, bygget aftægts hus på en frastykket grund vest for gården, og i skødet betingte sig, at han fra gårdens brønd kunne få vand til husholdningsbrug. Ligeledes betingede han sig, at han og hans hustru kunne erholde et hestekøretøj hos gårdens ejer, når de måtte ønske det.

Gårdens pris er denne gang 70.000 kr. og det fremgår, at der stadig betales recognition til staten ved ejerskifte.

Hans Andersen overdrog i 1972 Steengård til sin yngste søn, Aage Andersen, der nu driver gården som kvægløst landbrug, efter at man i lighed med næsten alle gårde i kommunen havde solgt besætningen.

Men den gamle slægtsgård er i gode hænder. Irene og Aage Andersen har to unge sønner, Jens og Peter, så der er store muligheder for, at syvende generation en dag fører traditionen videre på Steengård.

Træk af Lyngø og Uggeløse sognes skolehistorie

af Viggo Vognsen

Indledning

Når man giver sig i kast med at finde tilbage i historien, kan det næppe være anderledes, end at der i første omgang tegner sig en forvirrende og broget mangfoldighed for én. Af de mere eller mindre betydende enkeltheder må man tilstræbe at udlede et billede, der ikke virker alt for flimrende og uskarpt, og man må ofte med hård hånd sondre mellem væsentligt og uvæsentligt. Dette gælder i høj grad, når man skal tegne et billede af udviklingsforløbet for skolevæsenet i vore to sogne.

Spirende interesse for almueundervisning

Man skal langt op i den historiske tid, før der her, langt ude på landet, som det var, blev gjort noget for at fremme den almene folkeoplysning. Et væsentligt skridt var det, at der i begyndelsen af 1700-tallet rundt omkring i landet, til dels under påvirkning af pietismen, var formående mennesker, der havde forståelse for og vilje til at gøre noget for at undervise almuen.

Den mest kendte af disse er vel nok kong Frederik den Fjerde. Han lod i 1721 udgå befaling til at bygge 240 skoler i landets 12 rytterdistrikter. Dette fremstød for almueoplysningen fik vore to sogne del i, da der blev bygget rytterskoler i Uggeløse og Kollerød. Tilbage står endnu kun den i Uggeløse, men heldigvis nogenlunde i sin oprindelige skikkelse. I den forbindelse bør det nok nævnes, at den tavle, der ligesom på langt de fleste af de andre 240 rytterskoler blev indmuret ved siden af eller over hoveddø-

ren, endnu sidder på sin oprindelige plads. Tavlen fra Kollerød skole er også i behold, men er i 1955 flyttet til den nye skole i Lyngø, dengang Kollerød skole blev nedlagt.

Når de fleste af rytterskolerne står den dag i dag, vidner det om, at det var solidt byggeri. De var i sin tid i virkeligheden oftest den anseeligste bygning i sognet næst efter kirken.

I og med at der i 1739 ved en skoleforordning, i det mindste på papiret, blev indført almindelig undervisningspligt for alle børn over 5-6 år, må man formode, at i det omfang kravet blev efterkommet, må børn i vore to sogne have gået i disse skoler, da der ikke foreligger vidnesbyrd om andre offentlige skoler hinsides 1800. Kun findes der en oplysning om, at pastor Lambert Windekilde, der var præst i Lyngø-Uggeløse fra 1726 til 1760, har oprettet en »Ekstraskole« i Lyngø omkring 1750. Om dens betydning og størrelse ved vi intet for nærværende, men om præstens gode vilje vidner, at han indstiftede et legat på 100 rigsdaler, af hvilket renterne skulle gå til hjælp og underhold for skolelæreren i Lyngø, hvoraf man vel igen har lov at slutte, at der har været en slags skole i Lyngø. Som kuriosum i forbindelse hermed kan nævnes, at der så sent som i 1902 endnu på en officiel indberetning figurerer en oplysning om et årligt beløb på 7 kroner til læreren i Lyngø fra Windekildes legat.

Bispevisitats

Allerede siden Frederik den Fjerdes anordning om skolevæsenet har stiftets biskop hvert tredje år, når han holdt visitats i kirken, også skullet overhøre børnene i sognets skoler. Takket være denne bestemmelse ved vi, at den tredje skole i kommunen var Vassingerød skole. Det fremgår af, at den sjællandske biskop N.E. Balle holdt visitats i sommeren 1806 i de tre skoler, Uggeløse, Vassingerød og Kollerød. Efter det, som biskop Balle eller vel snarere hans skriver har nedfældet på papir, får man også et enestående klart indtryk af den daværende skolesituation på landet, hvorfor en udførligere omtale her vil være berettiget.

Forud for bispens komme skulle læreren for sin skole udfærdige en liste over samtlige undervisningspligtige børn i distriktet, notere, hvad de havde nået, og hvordan de iøvrigt havde passet skolegangen. En sådan liste for kommunens skoler findes ikke, men af en tilsvarende liste fra Slangerup skole fra samme visitationsrejse fremgår det, at en stor del af eleverne er forsømmelige,

og at mange fra forårets begyndelse overhovedet ikke havde vist sig i skolen. Det er næppe forkert at antage, at forholdene her i sognene har været de samme.

I visitationsberetningerne får lærerne deres skudsmål, uden at der lægges fingre imellem. Om læreren i Uggeløse, der betegnes som seminarist, efter datidens opfattelse ikke noget rosende, siges det, at han ikke har udmærket sig ved særdeles flid og duelighed, og at hans ungdom står tilbage for andre skolars. Efter at overhøringen var overstået, var der dog en bog som opmuntring til de 21 af børnene, der læste »nogenlunde godt« og havde vist flid med skolegangen. I regning var man ikke kommet længere end til at kende tal og lægge dem sammen. En halv snes havde begyndt at skrive, og nogle havde lært salmer.

I Vassingerød var der en såkaldt interims skolelærer, hvad der nok må svare til vore dages vikar uden pædagogisk uddannelse. Han var bondekarl, og da han var halt, har han ikke magtet det hårde arbejde. Han har formodentlig ikke haft andre forudsætninger for skolelærergerningen, end at han har kunnet læse og skrive, samt kunnet regne nødtøftrigt. Men han roses af biskoppen for flid og gode evner til at vejlede børnene. Derudover var det, som børnene havde lært, ikke stort bedre end i Uggeløse, tildels igen fordi de »kun lidet eller intet havde beflittet sig på Skolegang«. Og over for det stod læreren magtesløs.

I Collerød (med c) var der en bedaget studiosus på 75 år, som gav forstandig og god undervisning, og som havde fået alle de på listen opførte børn til at møde op. Men af samtlige mødepligtige børn havde de fyre kun sjældent, og nogle af dem slet ikke søgt skolen. Derimod viste de flittige et bemærkelsesværdigt godt standpunkt i lærebog, katekismus og »bibelsk Historie«. Tretten kunne lidt regning, syv kunne skrive, og ikke få kunne »Hovedstæderne i de europæiske Riger«. Så det var på sin plads, som beretningen oplyser, at flere af børnene ligesom i Uggeløse og Vassingerød belønnedes med bøger, og at »Studiosus Gilberg fortjener endnu i sin Alderdom som duelig og virksom Mand megen Agtelse«.

Skoleloven af 1814

Til trods for lyspunkterne må det konstateres, at det med almindelig skolegang stod sløjt til på landet. Man må nok i den forbindelse tage i betragtning, at de økonomiske forhold som følge af

Den første skole i Lyngø blev bygget i 1819. Den blev først udvidet i 1871, da læreren klagede over, at hans lejlighed ikke var i overensstemmelse med forskrifterne. Som skolebygning klarede den sig i omtrent 100 år, til 1910.

uroen i Europa var yderst ringe. Men den spirende interesse for bedre almueoplysning førte dog til skoleloven af 1814, som på længere sigt blev grundlag for den videre udvikling af skolevæsenet både i by og på land.

Lokalt medførte den, at degnene, der oprindeligt var rent kirkelige embedsmænd, ændrede status. Efter indførelsen af konfirmationen i 1739 havde de op gennem årtierne efterhånden udviklet sig til at blive en slags lærere. De havde nemlig pligt til ved siden af deres kirkegerning at oplære ungdommen i, hvad der krævedes for at blive konfirmeret. Denne degneordning blev ophævet med loven af 1814, således at der ved den først indtrufne ledighed i degneembedet skulle ansættes en skolelærer i stedet for. I Lyngø var Thomas Nicolai Topp på det tidspunkt degn. Af lokale optegnelser fremgår det, at hans embede som følge af loven skulle overgå til sognets skolevæsen med bygning og indtæg-

ter. Han døde 1818. Efter som den første egentlige skole i Lyngø blev bygget i 1819, kan det tænkes, at den daværende degnebolig, der sandsynligvis har ligget ved siden af kirken, er blevet revet ned for at give plads for den nye skole.

Loven af 1814 medførte her ligesom andre steder omfattende planlægning af vore sognes skoledistrikter. Denne plan, der blev udarbejdet i 1814 af den daværende sognepræst Bondesen sammen med amtsforvalteren, blev i 1817 approberet af amtmanden og amtsprovsten.

Planen fastsætter i detaljer, hvilke gårde, huse med og huse uden jord, der skulle henføres til de fire skolars distrikter. Endvidere opregnes, hvor meget hartkorn der efter denne opdeling var tildelt de forskellige skolars område, samt antallet af huse. Begge forhold har nemlig afgørende indflydelse på størrelsen af de pågældende læreres løn. Eftersom læreren i Uggeløse efter denne fordeling blev væsentlig bedre aflønnet end de andre tre, fik han pålagt til degn Topps enke, Mette Marie Klog, så længe hun levede, at betale hende to tønder rug og to tønder byg årligt, dog ikke in natura, men omregnet i klingende mønt efter kapitels-taxt, d.v.s. den til enhver tid offentligt ansatte gennemsnitspris på kornet. Det blev dog ikke nogen langvarig byrde for ham. For enken døde i 1820, kun to år efter sin mand.

Udover fordelingen af eleverne fra selve kommunen bestemtes det, at de elever fra Uvelse sogn, der boede omkring gården Dyrelund ved Lyngø-Hillerødvejen, samt hvad der benævnes »det Kongelige Fæstehus« skulle høre til Kollerød skoledistrikt. Endvidere at »saalænge og indtil Skolen i Lillerød vorder bygget, vedblive Børnene fra denne Bye, som hidtil og efter de nugældende Bestemmelser at besøge Kollerød Skole«.

At man på den tid regnede med, at Lillerød skole blev bygget snart, fremgår endvidere af en bemærkning om, at fire afbyggere fra Kollerød skal høre til Lillerød, når skolen bliver »anlagt enten i Byen eller på den vestlige Kant for samme«. Skolen i Lillerød blev opført i 1823. Her er oprindelsen til det skolefællesskab, som der senere skal berettes om.

Til slut i planen opregnes elevtallet i de fire skoler til omtrent 70 til Lyngø og Kollerød og 80 til Uggeløse og Vassingerød.

Skolebyggeri som følge af stigende elevtal

Om skolernes udvikling her i sognene i de følgende 40-50 år fore-

ligger der ikke ret mange væsentlige oplysninger, dels på grund af manglende skriftligt materiale, dels måske også, fordi skolevæsenet efter 1814-ordningen var inde i en rolig udvikling uden de store udsving i elevtal. Den skole, der tidligst havde problemer på grund af forøget elevtal, var Vassingerød skole. Den havde i sidste halvdel af århundredet til tider næsten 100 elever og kunne kun klare sig igennem takket være ordningen fra 1814 med Lillerød skoles forpligtelse til at modtage elever fra en del af Lyng Overdrev.

Lillerød skole var efter den tids normer for elevtal ikke overbefolket. Med det antal børn, der kom fra Lyng og Kollerød Overdrev var der omkring 1870-erne ca. 60 elever, hvoraf ca. en trediedel kom fra de to overdrev. Bortset herfra var det dog med den tids komplicerede aflønningsformer efter hartkorn, huspenge, offer og accidenser en så indviklet affære, at det gav anledning til omfattende skrivelser kommunerne og lærerne imellem, og ikke altid i den venligste affattelse.

Da Lillerød op mod århundredskiftet begyndte at få vokseværk, blev skolefællesskabet med Lyng sogn en belastning for Lillerød, som derfor gennem lang tid og til tider ret energisk søgte at ryste den gamle forpligtelse af sig. At Lyng-Uggeløse strittede imod, fordi den tilvækst, som der ved en adskillelse skulle skaffes plads til i Vassingerød, ville sprænge den i forvejen stærkt overbelagte skole, er forståeligt. Imidlertid fortsatte presset fra Lillerød, så der i 1892 efter en mæglingsforhandling i amtet dekretedes en ophævelse af fællesskabet. Ikke desto mindre modtog Lillerød — åbenbart efter mindelig overenskomst — efter ophævelsen nogle få elever fra Lyng Overdrev, indtil Lillerød i 1906 med begrundelse i tilflytning af en del børnerige familier satte et endeligt punktum for denne ordning.

Skolestier

Med den spredte beliggenhed af de eksisterende skoler og med den tids mangel på beforderingsmidler kunne det være en lang og besværlig vej til skolen for datidens elever. Det var derfor nærliggende at undgå lange omveje ad de eksisterende veje ved at skyde genvej over markerne. På den måde skabtes der et system af skolestier, som ved hævde legaliseredes som nærmest urørlige for de landmænd, der ejede de berørte marker, og ofte forståeligt nok fandt dem besværlige for markarbejdet. Og hvis de forgreb

Uggeløse forskole ca. 1926 med lærerinde, frk. Svanholt. Klassens udstyr må siges at være meget beskedent efter vor tids opfattelse.

sig på dem, hvad vitterligt skete, kunne de være sikre på, at der blev indgivet klage til sogneforstanderskabet.

Fra det føromtalte område ved gården Dyrelund i Uvelse sogn gik der en skolesti over til Kollerød skole. Som eksempel på, hvad der var almindeligt med skolestier, kan det berettes, at der i 1872 blev indgivet klage over stiens tilstand. Det blev da fra amtet ved dets vejinspektør nøje præciseret, hvordan lodsejerne havde at forholde sig, og det blev pålagt sogneforstanderskabet at føre tilsyn med, det blev overholdt. Stien skulle i hele sin længde udlægges i halvanden alens bredde og over lave strækninger have en højde af en alen over jordsmonnet, samt belægges med grus. En nærliggende mergelgrav skulle omgærdes forsvarligt med et rækværk. De medfølgende omkostninger og gener for landmanden medførte selvfølgelig klager til sogneforstanderskabet - men uden at de opnåede noget videre ved det.

Af andre stier kendes en fra Bastrup til Uggeløse. Den fungerede samtidig som kirkesti.

Om en anden skolesti er der en ret komisk historie, der kort kan refereres således: Indtil 1872 var der i Vassingørød en skole-

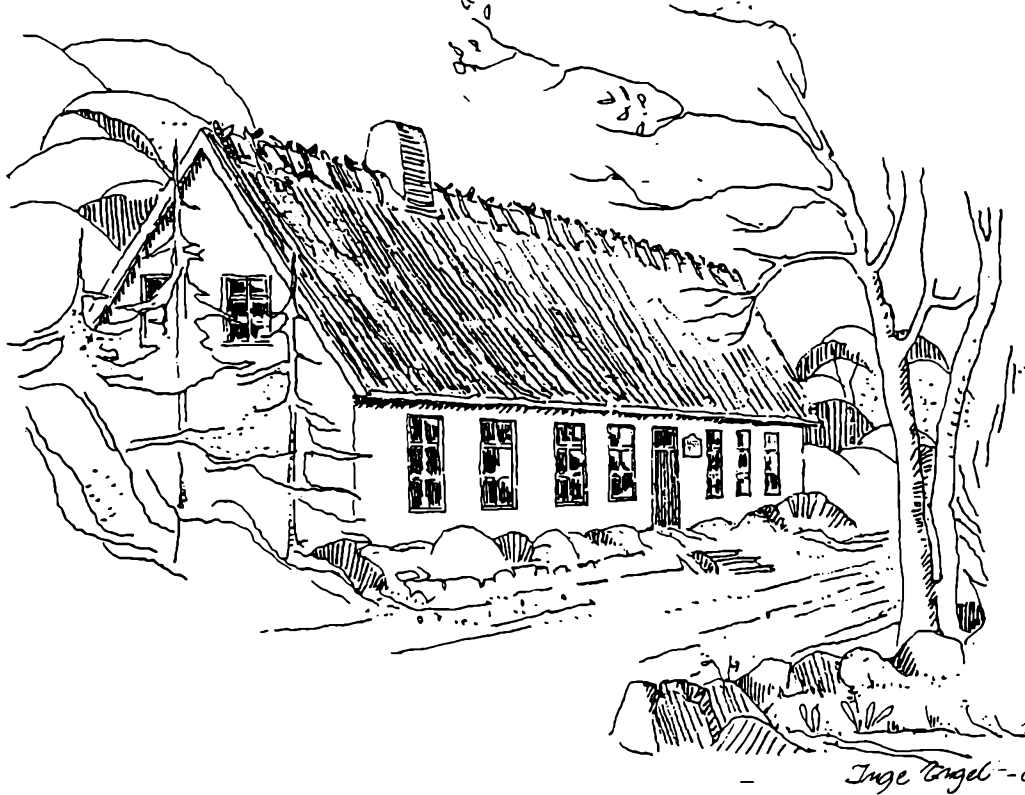
lærer Andersen. Han var åbenbart en meget stridslysten herre, om hvem, der kunne berettes adskillige historier. Hans efterfølger hed Kristiansen, om hvem der for resten også kunne berettes en opbyggelig historie. Her skal dog kun fortælles, at samme lærer Kristiansen, der i modsætning til sin forgænger, åbenbart stod på en god fod med skolebestyrelsen, havde fået lov til at oppløje et stykke skolesti over sin skolelod ved skolen og ved skiltning forbyde al færdsel over marken, måske rimeligt nok, fordi stien kun afkortede elevernes skolevej med 200 alen (ca. 125 m).

Engang da de to førnævnte herrer mødtes, bebrejdede Andersen sin efterfølger hans handlemåde. I ordvekslingen, der fulgte, spurgte Andersen, hvad Kristiansen ville gøre, hvis han, Andersen, alligevel gik over marken, hvortil Kristiansen ifølge Andersen selv skal have svaret, at han uden videre ville tage ham i nakken og »stri« ham ind på Lyngevejen. Efterspillet kom i form af to lange skrivelser fra Andersen til hans velærværdighed pastor Ovesen i hans egenskab af sognerådsformand, skolekommissionsformand og sognehyrde med en kraftig appel om i sin tredobbelte egenskab at sørge for, at der blev udøvet ret og billighed over for skolelærer Kristiansen. Der ses dog ikke på noget tidspunkt at være kommet noget ud af hans klager.

Skolebyggeri

Efer at Lynge skole var blevet bygget i 1819, synes sognene ikke at have haft større udgifter til skolerne udover de årlige vedligeholdelsesarbejder såsom hvidtning, spækning m.v. Ofte berettes det, at de stedlige skolelærere har fået overdraget arbejdet for et aftalt beløb og derved suppleret deres faste indtægt.

I 1868 fik skolelærer L.O. Blad i Uggeløse medhold fra skoledirektionen i en klage over, at hans lejlighed ikke havde den foreskrevne størrelse. Sognerådet overvejede at bygge et par fag til skolens østre gavl. Dette byggeri, der ville have kostet kommunen 700 rigsdaler, blev dog skrinlagt med den begrundelse, at det var dårlige tider for landbruget. Men den undskyldning blev ikke accepteret i amtet, for kommunen fik en fornyet henstilling i 1870 og besluttede da, fordi den vestre gavl alligevel var ved at falde sammen, at klare udvidelsen af lærerens lejlighed ved at indlemme noget af skolestuen og tilbygge tre fag imod vest. Det realiseredes i 1871 og kostede godt 1000 rigsdaler.

Rytterskolen i Uggeløse efter tilbygningen i 1870'erne. (Tegning af Inge Engel).

Rytterskolen i Kollerød var dengang også ved at være brøstfældig. I 1868 havde man måttet konstatere, at træværket, særlig lofterne, var så medtagne »af den tørre Sommers stærke Varme«, at en større reparation var nært forestående. Der skulle dog gå ni år, før man i 1877 efter henstilling fra den nyligt tiltrådte skolelærer Møller om en hovedreparation besluttede at sælge den gamle til nedrivning for 750 kroner og bygge en ny, der kom til at koste 5740 kroner.

Det blev dog så som så med nedrivning af den gamle skole. For ifølge mundtlig overlevering lod køberen, gårdmand Carl Jørgensen, Flinholm, murværket nedrive, hvorimod bindingsværket, der stadig må have været intakt, i sammenhæng ved hjælp af tilstrækkelig talrigt mandskab blev båret gennem hele Kollerød by om til gården Flinholm. Her blev træværket det bærende element om en ny svinestald. Den stod så langt op i nu-

tiden, at man i Kollerød endnu husker den. At denne usædvanlige transport huskes længe af dem, der som børn oplevede den, er ikke mærkeligt, og beretningen herom stammer gennem nuværende Kollerød-boere indirekte fra den dengang 8-årige Ole Olsen, der døde i januar 1954.

Samme år som den ny Kollerød skole blev bygget, blev den gamle skole i Vassingerød ligeledes solgt til nedrivning. Den blev købt af mølleren i Nymølle for 500 kroner, og den ny opførtes for 6195 kroner. Man må altså deraf udlede, at den nye skole også her er blevet opført på samme sted som den gamle.

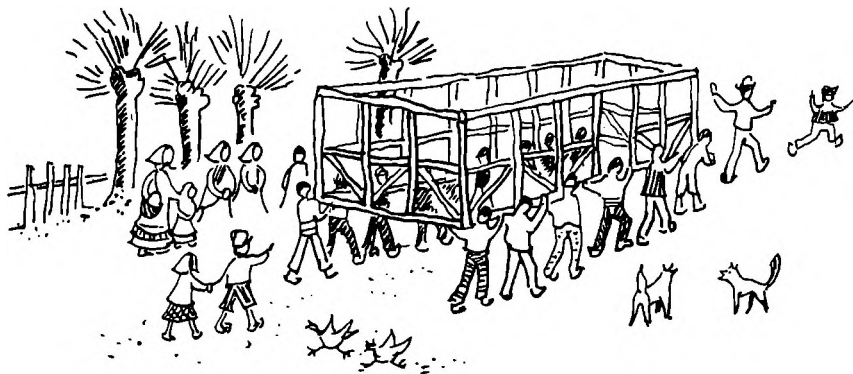
Det må være på sin plads her at notere, at man i 1873 havde forladt rigsdaleren som møntenhed, hvorved en rigsdaler blev sat lig med to kroner.

En så voldsom dræning af kommunens kasse som på eet år at bygge to skoler havde kommunen selvfølgelig ikke likvid kapital til at klare. Der måtte optages lån, det var klart. Men bemærkelsesværdigt set fra vor tid er det, at det ikke skete i noget pengeinstitut. Kommunen lånte af en enkefru Marie Baj 9.100 kroner til fem procent pro anno med en afdragstid på otte år.

Som tidligere nævnt lå elevtallet i Vassingerød i overkanten af det forsvarlige, til tider op mod de 100 elever til een lærer. Da ydermere elevtallet i Uggeløse også voksede, blev det efterhånden klart, at der måtte skabes mulighed for en aflastning af de to skoler. Så nu dukkede en tanke op, som allerede havde været fremme i 1814, om en skole i Bastrup-området. Dengang berøres ved planlægningen af sognenes distriktsindeling tanken om at benytte »den der udlagte Hans Majestæt tilhørende Skolelod«, hvor den så lå. Men det blev altså dengang ved en flygtig tanke.

Da der imidlertid op imod århundredskiftet skete en anelig tilflytning af arbejderfamilier med tilknytning til det såkaldte Farum Kalkbrud, anså sognerådet det — på forslag fra skolekommissionen — for nødvendigt »at opføre en Skolebygning i Kalkbruddets umiddelbare Nærhed, der da vil kunne modtage Børn fra Uggeløse og Vassingerød Distrikter«. Planerne blev i 1900 godkendt af skoledirektionen, blot fandt man herfra, at det var uheldigt, at det var tanken, at skolen skulle hedde »Nyskole« og henstillede, at den fik et navn efter den nærmeste lokalitet. Hvorfor den så fik navnet Bastrup skole, kan der kun gisnes om.

Skolen blev opført i 1901 og taget i brug 1. februar året efter. I 1910 blev kommunens på den tid næstældste skolebygning,

Inge Engel -84

Flytningen af den gamle rytterskole i Kollerød er blevet husket længe. Godt bindingsværk måtte ikke gå til spilde! (Tegning af Inge Engel).

Lynge skole, fra 1819, kasseret som skolebygning og erstattet af en nybygning på østsiden af Lynge by, på jord fra gården Kokkedal, som dengang ejedes af Anker Øster. Det blev en for sin tid meget moderne skolebygning med to klasseværelser og gymnastiksal. I en samtidig omtale af den i »Folkeskolen« gøres der rede for de nye skoletanker, der var taget højde for ved indretning, bl.a. af et lokale, der kunne bruges til sløjde eller som læsestue. Blandt det for kommunen særligt nye var, at der foruden en lærerbolig også var en lejlighed til en lærerinde — kommunens første. Nævnes bør det også, at kommunen i vestfløjen her fik sit første egentlige kommunekontor.

Endelig kan det nævnes, at byggeriet af skolen var overtaget i entreprise for en sum af 22.897 kroner af en lokal muremester ved navn Søren Olsen, der i sin ungdom, dels som sømand, dels på valsen havde været så vidt omkring som i England, Australien, Amerika og i ni år i Tyskland. Den hidtilværende skole ved siden af kirken blev ikke revet ned, men står endnu som et af de smukkeste gamle huse i Lynge by.

Kuriøst for vor tid er det, at da det relativt kostbare skoleprojekt skulle finansieres, fik man først afslag om lån fra Slagelse Hospital og Kloster og ligeledes fra Duebrødre Kloster i Roskilde. Redningsmanden ud af denne fatale situation blev en velhavende gårdmand fra Slangstrup.

Kollerød skole 1908. Lærer Tjeluum med elever.

Indtil nu havde der ved alle kommunens skoler kun været en lærer. Men det voksende elevtal medførte, at der måtte ske en forøgelse af antallet af lærere. Det startede med, at Vassingerød og Lyngelund delte en lærerinde, til hvem der som før nævnt var lejlighed på den ny skole i Lyngelund. Hun skulle så foreløbig undervise tre dage om ugen hvert sted. Men i Vassingerød havde man ikke noget undervisningslokale til rådighed. Dette fandt man udvej for ved at leje et lokale i et afholdshjem på Lyngelundvej. Det havde det fortrin, at det lå nogenlunde midt i området, hvor eleverne boede. Men det var en væsentlig gene, at støjen fra afholdslokalet og lejligheden på loftet forstyrrede undervisningen. Men værst var det, at der ikke var nogen legeplads.

Det blev derfor ret snart klart, at man måtte finde andre udveje. Sognerådets forslag om ved en omfordeling af eleverne mellem Vassingerød og Bastrup at komme ud over problemet blev underkendt af direktion og ministerium. Så i 1915 blev den første del af den nuværende Vassingerød skole bygget — og som myndighederne havde krævet — nogenlunde midt i distriktet. Samtidig kunne Lyngelund og Vassingerød glæde sig over, at de nu fik hver en »hel« lærerinde.

Det samme fik Uggeløse, da man her måtte opdele skolen. I første omgang måtte man leje sig ind i et hus øst for rytterskolen. Det blev midlertidigt godkendt til tolv elever, men antallet svulmede hurtigt op til tyve, og tilmed opfyldte rummet ikke de mest elementære krav til et undervisningslokale, så skolemyndighederne så sig nødsaget til at sætte en frist for dets afløsning, idet man samtidig pegede på, at de værste økonomiske vanskeligheder efter verdenskrigen 1914-18 var ved at være overstået. Samtidig med, at sognerådet nu besluttede at bygge, var der lokale kræfter omkring Uggeløse skole, der ved en adresse med 77 underskrifter søgte at formå sognerådet til samtidig at få en afløser for den gamle rytterskole. Men det strandede på absolut modstand i sognerådet. Det forblev ved bygningen af en ny forskole, som blev færdig i 1922, til en pris af 22.000 kroner og tegnet af murermester Mogensen, Uggeløse.

Skolegangsordenen

Om skolegangen i al almindelighed igennem attehundredtallet kunne der berettes mangt og meget, som vi i nutiden ville stå undrende overfor. En ting, som var helt anderledes, var skolegangsordenen.

I Frederik den Fjerdes »Instruktion« af 1721 om skolegangen, således som den må formodes at have været praktiseret i Uggeløse og Kollerød, bestemtes det, at der fra påske til Mikkelsdag (29. september) skulle holdes skole hver dag fra kl. 7-11 og kl. 2-6, og fra Mikkelsdag til påske fra 8 til 12 og 2 til 4. Børn i alderen fra fem til otte år skulle gå hver dag i disse tidsrum. Men når de var otte år gamle, kunne de få lov til at nøjes med at gå hveranden formiddag og hveranden eftermiddag, hvis forældrene begærede det. En kendsgerning er det imidlertid, at disse bestemmelser langt fra blev overholdt. Et enkelt lokalt vidnesbyrd herom har vi fra den herostratisk berømte Ole Kollerød, der beretter, at han begyndte at gå i skole i 6-års alderen, men kun for et års tid, hvorefter han blev sat til resten af den tid, han var i hjemmet i Kollerød, at hjælpe sin far med skræddersyningen.

Som det gik Ole Kollerød med skolegangen, er der vidnesbyrd om, at det gik mange andre. Mange forældre kunne eller ville ikke erkende, at deres børn havde behov for skolegang, når man derved blev afskåret fra at udnytte deres hjælp derhjemme, enten

ved arbejdet på gården eller ved det, der kunne støtte hjemmets økonomi at lade barnet komme ud at tjene i en tidlig alder. Således var det op gennem syttenhundredårene og langt ind i det næste århundrede.

Med skoleloven af 1814 blev der sat ekstra pres på for at få undervisningspligten gennemført i praksis. Den var ganske vist skærpet allerede i 1739, men nu blev der sat bødestraf på for ulovlig forsømmelse. Imidlertid er der talrige vidnesbyrd om, at der det første halve århundrede blev taget meget lempeligt på opkrævningen af skolemulkterne. Børnene var stadig et vigtigt led i det daglige arbejde.

Men i anden halvdel af århundredet skærpedes tilsynet med skolegangen fra de højere skolemyndigheder. Der blev indført streng kontrol med, at mulkterne blev opkrævet. Det skete ved de enkelte skoleforstandere, medlemmer af sognerådet, der var udpeget til hvervet, og som ved hvert sognerådsmøde afleverede de indkasserede mulkter for de ulovlige forsømmelser, som det omhyggeligt var indprentet lærerne at indberette. Og mulktberegningen var progressiv, således at dagstaksten fordobledes fra måned til måned indenfor de enkelte halvår. Kunne eller ville hjemmene ikke betale, er der eksempler på, at faderen blev sat til at afsone mulkten med fængsel.

Et grelt eksempel kan nævnes, hvor så sent som i 1892 en husmand for en mulkt på 62 øre måtte til afsoning ved to dages simpelt fængsel. Det har øjensynligt været en »enhedspris«, enten mulkten var stor eller lille.

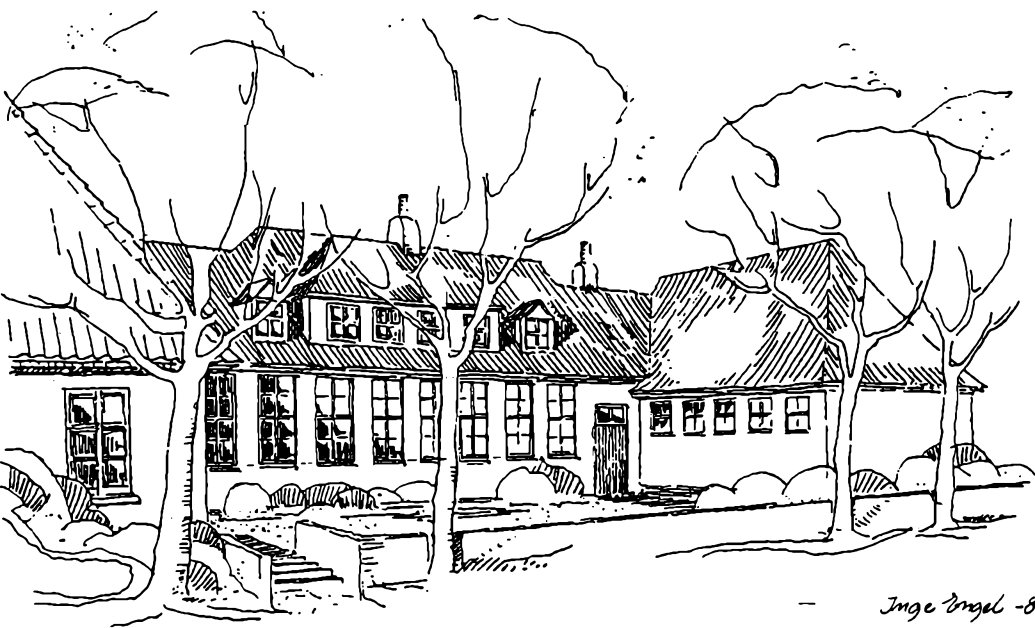
Endvidere kan omtales et tilfælde som eksempel på, hvor hård tilværelsen kunne være for småfolk: Claus's Ane (hun var åbenbart enke) var tilsagt til at møde for sognerådet, hvor hun fik pålæg om at lade sin søn møde de pligtige fire dage om ugen, da han ellers ville blive hende frataget.

Med århundredes slutning gik man dog over til som en mellemvej at lade sognefogeden foretage udpantning. Og efterhånden op i 1900-tallet, som folk erkendte det hensigtsmæssige i, at deres børn fik en god og regelmæssig skolegang, blev de ulovlige forsømmelser reduceret så meget, at skolemyndighederne kunne fare noget mere med lempe. Der er dog i 1911 et tilfælde, hvor en far måtte afsone en mulkt på fem kroner.

I 1876 blev skolegangsordenen ændret, således at ældste klasse gik fire dage ugentligt i skolen om vinteren og to dage om somme-

ren på nær juni og juli, hvor de kun gik een dag om ugen. Yngste klasse gik så fire dage om sommeren og to dage om vinteren. Det var nok en god og praktisk ordning, der gav de store børn mulighed for at hjælpe derhjemme i den travleste tid af året. At folk var godt tilfredse med den ordning, ses bl.a. deraf, at da den velrenommerede og veltjente gamle lærer Ninus Peter Nissen, Lynges skole, i forbindelse med nye skoleanordninger i 1901 foreslog en ændring til tre dage om ugen hele året for alle elever, og endda fik pastor Chr. Rasmussens tilslutning gik de to andre medlemmer af skolekommissionen imod og fik medhold i sognerådet, så ændringen blev kun til, at de store gik 2 dage også i juni og juli.

Da Lynges nye skole og Vassingerød efter 1910 fik en lærerinde til deling, blev de to skoler tre-klassede, hvor førstelærerne tog sig af de to ældste klasser med den gamle fordeling af skoledagene, mens lærerinden underviste yngste klasse hveranden dag i henholdsvis Lynges og Vassingerød. Men som det er berettet tidligere, varede det ikke så længe, før udviklingen medførte, at Kollerød var den eneste skole, der kun havde en lærer.

Lynges skole, som den må have set ud omkring 1910. (Tegning af Inge Engel).

Undervisningsfagene

Med undervisningsfagene ser det ud til, at man ikke er gået videre end til det lovpligtige, hvilket vil sige fællesundervisning for drenge og piger i de almindelige skolefag. Herudover skulle drengene have undervisning i gymnastik, der eksempelvis kunne afvikles med en halv time hver dag i sommertiden efter den fælles skoletid. Til formålet var der fra helt gammel tid, d.v.s. fra ca. 1800, bestemmelser om, at der ved skolen skulle være en plads af en vis størrelse (100 kvadratalen), hvor der skulle være, men åbenbart ikke altid var det, opstillet en klavremaskine, en springemaskine, og et balancebrædt. Disse redskaber kunne man forøvrigt se ved skoler uden gymnastiksal helt op i 1920'erne.

Man kunne have forventet, at pigerne skulle have haft undervisning i håndgerning. Men det var ikke tilfældet. Dog forekommer der i indberetninger enkelte udsagn om, at piger har deltaget i frivillig undervisning heri. I Uggeløse var der fra 1878 til 1902 en frøken E. Nicolaisen, som holdt privat håndgernings-skole. Hun modtog en beskeden offentlig støtte ved, at sognerådet bevilgede en del halve fripladser til mindrebedmlede forældres piger. I denne skole har byens og sognets piger åbenbart kunnet lære det håndarbejde, der fandtes fornødent.

Slutning

Efter at have læst om skolernes udvikling til omkring århundredskiftet kan man ikke lade være med at tænke på de store ændringer, der er sket siden 2. verdenskrig. Man kan vist godt sige, at der er sket en slags befolkningsekspllosion omkring Lyng. Dette sammenholdt med landets skolepolitik har ført til, at Lynge har fået en centralskole, og at alle de andre skoler — i Vassingørød, Bastrup og Kollerød — er blevet nedlagt. Lyng central-skole har oven i købet måtte igennem flere udvidelser for at opfylde tidens krav, og danner nu rammen omkring et rigt aften-skoleliv foruden sin egentlige funktion: at være børneskole.

Kilderne

Kilderne til nærværende fremstilling, der ikke giver sig ud for at være udtømmende, befinder sig stort set på Lokalthistorisk Arkiv. Det drejer sig om gamle officielle skrivelser og indberetninger samt om mødeprotokoller. Desuden skal nævnes, at værdifulde enkeltheder er oplyst af lokalkendte personer, der beredvilligt har stillet deres viden til rådighed. Det vil her være på sin plads at nævne Else Grandberg, Tåstrup, tidligere Uggeløse, samt Olaf E. Jensen og Eva Rye Clausen, der begge med deres kendskab til Kollerød har kunnet give oplysninger herfra.

Sociale forhold sidst i forrige århundrede i Lyngge-Uggeløse

af Signe Hvillum

I denne artikel vil der blive fortalt noget om, hvordan fattigvæsenet fungerede i tiden 1860 til 1903 på grundlag af arkivalier bevaret fra Lyngge-Uggeløse kommune.

Materialet er righoldigt. Foruden alle fattigvæsenets protokoller, hvoraf de ældste er fra 1857, er tilsyneladende alt bevaret, som fattigvæsenet har modtaget fra omkring 1870 til langt op i dette århundrede. Her er dog kun brugt materiale til 1903. Arkivalierne er meget forskelligartede. Der er skrivelser i A4 format fra Københavns Magistrats 3. afdeling, skrevet med flotte »krøllede« bogstaver om hvilke ydelser, der er ydet til personer, bosat i København, men forsørgelsesberettigede i Lyngge-Uggeløse kommune. Der er små lapper papir fra graveren om udgifter ved et fattiglems begravelse. Der er læge- og apotekerregninger, regninger på brød og tørv, leveret til de fattige rundt omkring i sognet. Der er masser af skrivelser kommunerne imellem om folks tilhørsforhold, alimentationssager, plejebørns anbringelse etc. Der er regninger fra opførelsen af fattighuset i Bastrup og fra arbejdsanstalten i Ganløse. Som man vil forstå, er det største problem med et sådant materiale at begrænse sig. Jeg har valgt at begynde med titelbladet fra den ældste af fattigvæsenets protokoller.

Forsiden af protokollen

Der står: Udgifterne, som bliver at udrede af Lyngge og Uggeløse sogne, vedtaget af sogneforstanderskabet d. 25. november 1857.

Den bevarede fattigprotokol fra 1857. (Foto: Ole Høegh Post).

I sogneforstanderskabet, det daværende sogneråd, var præsten et vigtigt medlem. Han var ikke valgt, men »født« medlem af sogneforstanderskabet. Dette betød, at det var en del af hans embedspligter at forestå fattigvæsenet i sognet. Foruden præsten var der nogle »gode sognemænd«, der distriktsvis skulle tage sig af de fattige og udbetale hjælpen til dem.

Hvert år udarbejdede præsten en liste over de trængende og forelagde den for sogneforstanderskabet. Listerne viser, at de fattige var inddelt i 3 klasser efter trang. 1. klasse omfattede de gamle, de syge og de handicappede, der alle skulle forsørges helt.

2. klasse var børnene, det vil sige de forældreløse og børn af forældre, der på grund af fattigdom eller sygdom ikke selv kunne opdrage dem og børn af ugifte mødre. Disse to klasser betegnedes som de »værdigt trængende«.

I 3. klasse anbragte man de personer, som var i stand til at tjene noget selv, men i perioder havde brug for hjælp, f. eks. under sygdom og arbejdsløshed.

I 1857 var der opført 60 personer på listen, deraf var de 19

børn. Disse var næsten alle betegnede som »uægte«, og var sat i pleje hos sognets beboere for en plejeløn fra 13 til 30 rdl. om året, afhængig af deres alder. Foruden listerne over de trængende blev der også udfærdiget lister over bidragyderne til fattigvæsenet. Af disse ser man, at det hovedsagelig var jordbesidderne i sognet, der betalte denne skat.

I 1857 var der således af sognets 2136 indbyggere 273 gårdmænd, husmænd og afbyggere på listen. De betalte tilsammen 2101 rdl. og 3 mk. Andre indtægter var kun små og tilfældige, bl.a. solgte man de fattiges efterladenskaber, det indbragte i 1857 11 rdl. 4 mk. og 3 sk.

Hvordan hjalp man nu de fattige?

Listerne viser, at der blev udbetalt et fast beløb hvert kvartal. Disse beløb var meget forskellige, mest fik en 87-årig syg enke. Hun fik 76 rdl. om året. En mand med 3 mindreårige børn fik 26 rdl. om året samt 6 rdl. til husleje og 2 rdl. til tørv om året. Mødereferaterne viser dog, at der udover disse faste ydelser også blev givet både ekstra hjælp og øjeblikkelig hjælp, f. eks. under sygdom. Undertiden mødte de fattige selv op ved møderne og bad om forskellig hjælp; dette blev nu ikke altid bevilget, der var jo i høj grad tale om skøn. Hvad man anså for nødvendigt, kan man bl.a. se af, at præsten har udbetalt 3 mk. og 2 sk. til et par træsko til et omgangslem, og 2 rdl. til en kone, der havde vasket for sidstnævnte i et halvt år. En af fattigforstanderne påtog sig at skaffe en skjorte til »Mose-Anders, og et par lagener til en, der plejede sin syge datter hjemme«. En konfirmand fik 1 rdl. til et par sko, og en anden 4 rdl. til klæder. En gårdmand fik 3 rdl. for at have plejet et sygt fattiglem i 52 uger.

Der er i 1857 behandlet en klage, som et fattiglem, Lars Frederiksen har sendt til amtet om sin utilstrækkelige fattigunderstøttelse. Han fik dog ikke medhold, og det oplyses, at da han fik 16 rdl. 2 mk. til tørv om året, måtte dette være tilstrækkeligt til en 63-årig rask og rørig mand. Og der tilføjes »ligesom hans øvrige insinuationer blev imødegået«. Men hvad disse drejede sig om, har man ikke anført. Også efter 1867, da »præsten som sådan ikke mere skal deltage i bestyrelsen af fattigvæsenet«, kan man følge de fattiges forhold i protokollerne, selv om disse ikke altid bliver ført lige omhyggeligt og læseligt af alle sognerådsformænd. I

1880erne og 1890erne er der indført hele lovparagraffer til at begrunde trufne beslutninger. Dette synes at hænge sammen med, at der i disse år blev indført en række love, der skulle forbedre forholdene for de dårligst stillede i samfundet. Der kom nye love om alimentationsbidrag, om tilsyn med plejebørn, og ikke mindst loven om alderdomsunderstøttelse i 1891. Med denne lov fik personer over 60 år ret til en livsvarig understøttelse uden fattighjælpsvirkning, men dog med visse indskrænkninger. Man måtte således ikke have nydt fattighjælp i de sidste 10 år, selv have forødt sin formue eller givet den væk til f. eks. sine børn. Endelig skulle hjælpen ansættes efter skøn.

Alderdomsunderstøttelsen, hvoraf en del blev refunderet af staten, var dog yderst beskedene. Af de 19 ansøgninger, der findes fra 1891 var der kun få, som fik bevilget mere end 100 kr. om året, nogle fik endda mindre. Udover det faste beløb kunne der dog bevilges lægehjælp, medicin og brændsel. Alligevel, selv med datidens leveomkostninger var det ikke muligt at eksistere for så små beløb, så mange af de gamle måtte fortsætte med deres arbejde eller have hjælp af familien. Der kom da også en del klager til sognerådet, hvoraf nogle gik videre til amtsrådet. Dette fastslog i et svar, at en årsindtægt på 125 kr. måtte anses for rimelig, og at man med en sådan indtægt ikke kunne forvente hjælp fra det offentlige.

Det skete dog også, at klagerne fik medhold. En politibetjent, hvis syge og sengeliggende forældre skulle klare sig for 2 kr om ugen, skrev et flere sider ret skarpt brev til sognerådsformanden og klagede på forældrenes vegne. Han fik et lige så skarpt svar tilbage, men forældrene fik fordoblet hjælpen!

En kone, der fik 72 kr. årligt plus brændsel, erklærede ligeud, »at hun var færdig at dø af sult«. Også hun fik bevilget noget mere. Den ovennævnte lov om fattigvæsen af 1891 forbød også »at sætte de fattige på omgang«, dette vil sige at de fik kost og logi på en gård et stykke tid og derefter blev sendt videre til den næste går efter en forudlagt plan. Det må have været gamle tjenestefolk og andre uden fast bopæl, der blev forsørgt på denne måde. Når de ikke længere var i stand til at vandre omkring, blev de tinget i pleje for en ringe betaling eller sendt til en af de forsørgelsesanstalter, der allerede var oprettet i amtet. De fandtes i Skibby, Fredensborg og Tikøb

Ganløse Arbejds- og Forsørgelsesanstalt

Omkring 1870 enedes de 5 kommuner i Ølstykke herred: Ølstykke, Slagslunde, Stenløse-Veksø, Farum og Lyng-Uggeløse om i fællesskab at opføre en arbejds- og forsørgelsesanstalt i Ganløse med et jordtilliggende på 30 tønder hartkorn. I forhandlingsprotokollen kan man se, at der blev optaget et lån i Statsanstalten til finansiering af byggeriet. De økonomiske forhold i øvrigt ved oprettelsen, driften og salget af anstalten vil jeg lade ligge bortset fra de eksempler, der nævnes i det følgende.

Der findes ingen plan over bygningernes størrelse, indretning eller oplysninger om, hvor mange mennesker, der var plads til. Man kan dog se, at der i 1880 var anbragt 123 personer i kortere eller længere tid, hvoraf de 44 var fra Lyng-Uggeløse. Antallet er tilsvarende i de næste år.

Af personale var der ansat en inspektør, der i 1880 fik en års-løn på 800 kr. Der var desuden ansat en lærer, der fik 366 kr., en plejemor fik 144 kr., karlen fik 90 kr. halvårlig, og pigen 10 kr. om måneden, endelig var der lillepigen, der fik 40 kr. om året.

Det var et meget blandet klientel, der opholdt sig på anstalten i Ganløse. Vi ved ret meget om det, da der er ført ombyggelige lister over »lemmerne« med angivelse af alder, helbredstilstand, hvilket arbejde, de udførte, hvilke ydelser de har fået etc.

Blandt de »værdigt trængende« var der foruden de gamle både sindssyge, evnesvage, »idioter« som de benævnedes dengang, blinde og folk med andre handicaps. Og der var mange børn. I tiden omkring 1880 var der til stadighed 12-14 børn alene fra Lyng-Uggeløse. Det var børn, som af en eller anden grund ikke havde noget hjem samt de børn, der blev født på anstalten af ugifte mødre. Da disse ofte ikke selv kunne tage sig af børnene, blev de enten sat i pleje eller blev på anstalten i en årrække; nogle blev der helt til deres confirmation.

Der er ikke bevaret kostplan eller ordensreglement, men hvad forplejningen angår, tyder alt på, at den ikke har været dårligere end hos den almindelige landbefolkning på den tid. Der er foretaget ret store indkøb af mælk og brød, saltet og røget flæsk, oksekød, kål og andre haveurter, der blev avlet på gården. Der er også indkøbt både skrå og snus, kaffe, øl og brændevin til husholdningen, så man må antage, at disse ting er indgået i forplej-

ningen. Om ordensreglerne, der gjaldt ved disse anstalter ved man, at de var strenge; der var arbejdspligt, faste sengetider og lemmerne måtte ikke forlade anstalten uden tilladelse. Lemmerne arbejdede ved landbruget og i køkkenet, men regnskaberne viser, at der blev udført andet arbejde med salg for øje. Der blev flettet måtter, sivsko og høstbånd, ligesom der blev kartet og spundet uld. I et par år har man forsøgt sig med at fremstille cigarer. Der blev indkøbt tobak og cigarkassetræ, og i 1881 er der solgt 4100 cigarer. Lemmerne fik ingen penge udbetalt for deres arbejde, fortjenesten indgik i betalingen for forplejning og beklædning.

Da der var ansat en lærer, må børnene have fået undervisning på anstalten; de har naturligvis også måttet bestille noget, men det har man dog ikke ført regnskab over.

Derimod kan man se, hvad de har fået af udstyr til deres konfirmation og i løbet af året. Således fik Marie Pedersen i 1887 3 par træsko, 4 særke, 2 lærredsforklæder, 1 par lange strømper, 1 livstykke, 1 bomuldskjole, 1 cashimerkjole, hat, handsker og

shawl, 2 underskørter, 2 lommeørklæder, 1 par snøresko, 1 sirteshat samt Det nye Testamente, 1 salmebog, 1 skudsmålsbog og en kuffert. Alt dette kostede dengang 69,53 kr. Det kan sammenlignes med, at lillepigen i 1887 fik 72 kr. om året. Drengene fik et lignende udstyr. Peter Philipsen fik i 1885 3 par træsko, en ravnedugstrøje, vest og benklæder, 2 skjorter, 1 halstørklæde, 2 par strømper, 1 par seler, 1 par fjedersko, Et nyt Testamente, en salmebog og en skudsmålsbog. Endvidere fik han et sæt klædestøj, 1 kasket og tørklæde, krave og manchetter, det hele kostede 56,27 kr. Peter havde desuden i årets løb fået medicin og vin for 6,24 kr. Man kan vist godt konkludere, at når børnene forlod anstalten i 14-15 års alderen, var de lige så pænt klædt som andre fattige børn.

Beklædningsudgifterne til de øvrige lemmer var væsentlig mindre, fra 12 til 30 kr. til almindeligt dagligt tøj, det vil sige fra træsko og strømper til klædestøj og islandske trøjer. Med i disse beløb var også medicin, som mange af de gamle fik, og vin til de syge. Et par gamle mennesker fik også briller. De kostede 4 kr., idet brillebestemmelsen og selve brillerne kostede 2 kr. hver. Der blev også sørget for lemmernes åndelige ve og vel. Ved anstaltens åbning vedtog præsterne i de 5 sogne efter anmodning fra anstaltens bestyrelse, at de på skift ville holde en »opbyggelsestime« på anstalten hveranden søndag, medens kapellanen fra Slagslunde og Ganløse menigheder skulle forrette den »sædvanlige sjælesorg og hvad dertil hører«. Af regnskaberne fremgår det da også, at der igennem årene er betalt offer til præsten ved dåb og konfirmation. Som tidligere nævnt kender vi ikke reglementet fra anstalten og vi ved heller intet om, hvordan det eventuelt blev håndhævet. Der er desværre ingen beretninger fra lemmerne selv.

Kommunehuset i Bastrup, der oprindeligt blev bygget som fattighus i 1897. Det blev revet ned, da der skulle anlægges parkeringsplads for besøgende til Bastruptårnet. (Foto: Holger Damgaard).

Livet udenfor var i hvert fald også barsk. En enkekvone bad i 1892 om at komme til Ganløse anstalt, da den datter, hun boede hos, bankede hende. Det blev bevilget, og der er tilføjet, at hun fik 2,50 kr. i aldersrente om ugen.

Anstalten fik imidlertid ingen lang levetid. I 1893 blev det besluttet at nedlægge og sælge anstalten. Dette begrundes med, at det efter den ny fattiglov ikke længere var tilladt »blandt værdigt trængende at anbringe personer, der ved uforligelighed, dovenskab og anden uorden giver anledning til uro og slet eksempel«. Som følge af denne bestemmelse var børnene allerede fjernet fra anstalten og anbragt i »gode og pålidelige plejehjem«. At man ikke altid var nøjeregnende med hvor børnene blev anbragt, vidner klager fra plejehjemstilsynet om. Da der ingen købere meldte sig til anstalten overtog inspektør Andreasen — efter eget forslag — forpagtningen af jorden samt tilsyn med og forplejning af de ældre beboere, der var tilbage på anstalten, for 50 øre om dagen. I 1894 opsagde han imidlertid forpagtningen, da han havde købt gård andetsteds. De 8 beboere, der var tilbage fra Lyng-Uggeløse kommune, blev sendt til Fredensborg forsørgelsesanstalt undtagen den ældste, en 82-årig kvone, som Andreasen selv tog sig af. Anstalten blev endelig solgt i 1899.

Fattighuset i Bastrup

I 1880 købte kommunen en grund med hus, matrikel nr. 23 a. i Bastrup, der ejedes af Hans Nielsen. Købesummen var 281,00 kr. og desuden skulle sælgeren have 92 kr. om året i 5 år og have ret til at blive boende vederlagsfrit i huset.

I 1897 byggedes der et nyt grundmuret hus på grunden for 2238 kr. Det var Bastrup fattighus, der senere blev kendt som kommunehuset. En beskrivelse af dette hus har vi fra 1897, da det blev synet og godkendt af amtmanden. Der var 4 lejligheder i huset. Der var 2 lejligheder med 2 værelser og køkken og 2 med 1 værelse og køkken. Der var ikke vand i huset, men der står i amtmandens beskrivelse, at »grunden grænser ned til søen«, så man må næsten antage, at vandet skulle hentes der. Lejlighederne blev betegnet som »bedre end mange fattige har i private hjem«. Hvem der flyttede ind i huset, vides ikke med sikkerhed. Huset gennemgik forskellige forbedringer, inden det blev revet ned for en halv snes år siden. Nu er der parkeringsplads til borg-ruinen.

Andre fattige og sociale tabere

Blandt de mennesker, der var under fattigforsorg i disse år, kan nævnes en familie, der gennem 40 år måtte have regelmæssig hjælp. Da familien første gang modtog fattighjælp fra Lyng-Uggeløse kommune boede den i Slangstrup. Det var i 1864. Senere flyttede familien til København, hvor manden døde i 1902. Reglerne for fattighjælp var dengang sådan, at man skulle forsørges af sin hjemkommune — den kommune hvor man var født — indtil man havde boet i anden kommune i 5 år uden at have modtaget fattighjælp. Dette opnåede den omtalte mand aldrig, så Lyng-Uggeløse kommune beholdt forsørgelsespligten for ham og hans familie. Københavns magistrat forsøgte flere gange at få manden hjemsendt på grund af langvarig arbejdsløshed. Det lykkedes dog aldrig, da manden hver gang enten skaffede sig arbejde eller blev sygemeldt. En gang undgik han dog hjemsendelsen, fordi han var arresteret for værtshusuorden. Da manden døde, ville konen meget nødig flytte til Lyng-Uggeløse, så man lod nåde gå for ret og lod hende blive boende i København.

Som afslutning på disse indtryk af, hvordan tilværelsen kunne forme sig for disse sociale tabere, må også nævnes, at de mistede de borgerlige rettigheder, det vil sige valgret og valgbarhed. For unge mænd og kvinder kom hertil yderligere, at de ikke måtte gifte sig, hvis de havde modtaget fattighjælp, der ikke var tilbagebetalt eller eftergivet.

Der findes mange breve i arkivet fra unge mænd, der beder om at få attesteret, at de ikke har modtaget fattighjælp.

Skovtyveri, voldtægt og mord! Landsbylivet set gennem politiprotokollerne

af N.H. Frandsen

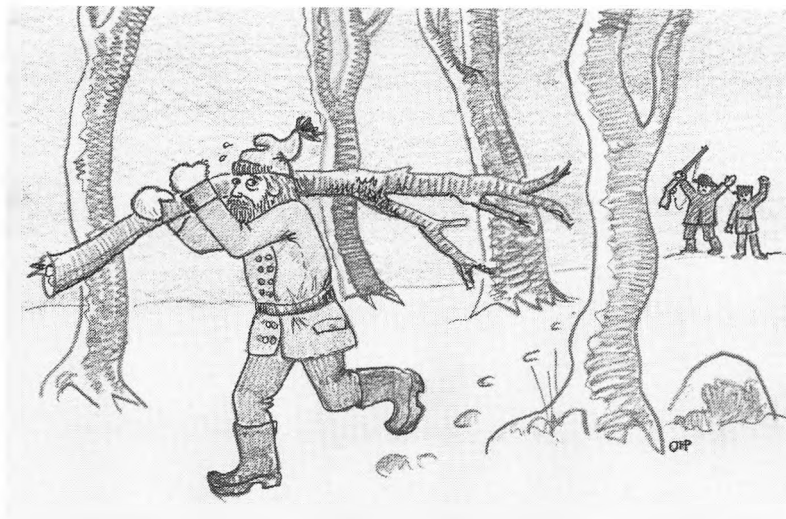
Livet i Lynge sogn har ikke kun været landlig idyl. Der har her, som alle andre steder, været stridigheder mellem naboer, i ord eller gerning, som kunne ende med en retssag. Samtidig har der været mindre eller større lovovertrædelser, hvor domstolene igen blev indblandet.

Disse retssager kan fortælle noget om beboerne og om dagliglivet i sognet. I det følgende er udvalgt en række retssager fra 1820 til 1840. De ligger så langt tilbage i tiden, at ingen nulevende kan føle sig stødt. Samtidig giver den korte, tyveårige periode et bedre billede af antallet af sager, end en længere periode ville give. Selv i den korte periode er det umuligt at medtage alle sager. Der er derfor udvalgt sager, som er typiske, fortæller om livet i sognet, eller er interessante i sig selv.

Skovforbrydelser

Skovforbrydelser er der mange af, og de blev næppe betragtet som rigtige lovovertrædelser. Der var jo træ og brænde nok i skoven.

Peder Andersen i Kollerød blev 13. januar år 1825 tiltalt for at have stjålet brædder. Men da han hævdede, at han havde fundet brædderne i Kollerød sø, der var under udtørring, og at han ville have anmeldt dem som hittegoods, blev han frikendt. Han måtte

Skovtyverier blev næppe betragtet som rigtige lovovertrædelser. (Tegning af Ole Høegh Post).

dog betale 5 rdl. i sagsomkostninger. Derimod fik skomager Niels Olsen i Kollerød en dom på 2 x 5 dage på vand og brød. Han havde taget 8 brædder i Brødeskov. Han skulle også betale brædderne, samt alle sagsomkostninger.

Den 27. januar 1838 var opsynsmand Poul Hansen sammen med en skovløber i Brødeskov. Der fik de øje på husmand Hans Peder Andersen og tjenestekarl Lars Pedersen, begge fra Kollerød, som var på vej ind i skoven. Poul Hansen og skovløberen stillede sig på lur et passende sted, og nogen tide senere så de, at de to mænd kom ud af skoven, hver med en stor gren på nakken. De blev råbt an, men da de så, at de var opdagede, kastede de grenene fra sig og løb med skovbetjentene efter sig.

Poul Hansen har et ladet gevær, men han kunne selvfølgelig ikke tænke sig at skyde på mennesker. Desværre var han så uheldig, at han snublede over en snæddækket træstub, og derved gik geværet af — forklarede han senere. Skuddet ramte den ene af de flygtende, men ikke værre, end han kunne fortsætte flugten, og de to skovbetjente opgav forfølgelsen. Sagen kom for retten d. 14. februar, hvor Lars Pedersen mødte og indrømmede, at han havde samlet brænde i skoven uden en sankeseddel. Men han havde ikke taget nogen stor gren, så det var ikke ham, de to

skovbetjente havde set. Hans Peder Andersen var ikke mødt. Han lå på sygehuset med skudsår.

Da han endelig kunne møde i retten, benægtede han også, at han havde taget nogen stor gren i skoven. Men dommeren mente, at i betragtning af, at vidnerne havde genkendt dem, og at Hans Peder Andersen bevislig var blevet ramt af Poul Hansens skud, kunne der ikke være tvivl om deres skyld. De blev derfor dømt til at betale grenenes værdi, samt sagsomkostninger.

I efteråret 1838 blev gårdmand Anders Sørensen tiltalt for at have stjålet to popler. Sagen var vanskelig, og den blev afgjort ved, at Anders Sørensen skulle aflægge lovens ed på, at han ikke havde taget de to popler ulovligt.

Edsaflæggelsen var en højtidelig sag, og straffen for mened var streng, men Anders Sørensen aflagde eden d. 16. februar 1839, og slap således for videre tiltale.

Uægte børn

Edsaflæggelse blev også brugt i andre sager. Især i faderskabssager, hvor det kunne være svært at finde tilstrækkelige beviser. Ole Nielsen i Kollerød blev således i slutningen af 1829 beskyldt for at være fader til Ane Kristine Jensdatters barn, der var født i maj 1826. At hun anlagde sagen så sent kan skyldes, at hun først nu havde fundet et vidne, hun mente kunne bekræfte hendes forklaring.

Skrædder Peder Pedersen i Kollerød havde sagt til hende, at Ole Nielsen havde fortalt ham, at hvis Ane fødte i maj 1826, ville han ikke nægte, at han var fader til barnet.

Men i retten d. 21. maj 1830 forklarede skrædderen, at det havde han aldrig sagt til Ane. Og Ole benægtede at have haft samleje med Ane efter sommeren 1824. Påstand stod mod påstand, og dommeren bestemte, at Ole måtte sværge sig fri.

Han aflagde eden, men først i maj 1831. På det tidspunkt var han indblandet i en ny faderskabssag. Karen Jensdatter havde født en pige d. 23. januar, og havde udlagt Ole som barnefader. De to vidner, der tjente samme sted som Karen, kunne ikke fortælle noget om, at de to parter var kommet sammen, og udfaldet af denne sag blev som den foregående, at Ole skulle fri sig ved ed.

Det var dog ikke alle udlagte fædre, der benægtede. Mange vedkendte sig omgående faderskabet. Således indrømmede

hjulmand Niels Nielsen at være fader til Sidse Thomasdatters barn, der var født maj 1838. Han tilbød at betale 8 rdl. årligt til barnet.

Der var i øvrigt ikke mange uægte børn i Lynges sogn. Af de i alt 660 børn, der blev født i 1820-39, var kun 35 født uden for ægteskab.

Tjenestefolk

Forholdet husbond-tyende kunne også give anledning til retssager, når parterne var uenige om, hvad der var aftalt, og om aftalen var opfyldt.

I november 1826 krævede Peder Jensen således at få de 15 rdl, som Jørgen Enevoldsen i Kollerød skyldte ham i løn. Enevoldsen hævdede, at han havde givet Peder en ko og $\frac{1}{2}$ tønne korn, og at denne havde modtaget det som fuld betaling. Det benægtede Peder, der forlangte sine 15 rdl.

Et vidne, væver Christen Christensen i Uggeløse, fortalte, at Enevoldsen skyldte Peder 15 rdl. i løn, og at han havde givet koen i pant og lovet en halv tønne korn som en slags rente. Dommeren bestemte derfor, at Enevoldsen skulle betale de 15 rdl. samt sagsomkostningerne på 2 mark 9 sk.

Men lønnen var ikke det eneste problem. En februarsøndag 1835 kom Maren Jensdatter af Lynges til Stoumann på Favrholt ved Hillerød. Hun ville gerne i tjeneste på gården, og de blev enige om, at hun skulle have 12 rdl. i løn for et halvt år. Men da Maren ikke havde sit skudsmål med, fik hun ikke fæstepenge. Hun sagde, at det kunne vente til næste søndag, når hun kom med skudsmålet.

Imidlertid var hverken Stoumann eller hans kone hjemme, da Maren kom og afleverede skudsmålet, men hun sagde til tjenestepigen, at det gjorde ikke noget. Hendes svoger, skomager Niels Olsen i Kollerød, kom tit til byen, og han kunne hente fæstepengene ved lejlighed. Han kom dog først fire uger før skiftedag, og da forlangte han skudsmålet tilbage og sagde, at Maren ikke kunne tage pladsen, da hun skulle giftes. Det var jo en god grund, men Stoumann blev vred, fordi han havde fået besked så sent, så det var svært at finde en ny pige. Han forlangte, at enten skulle Maren selv komme i pladsen som aftalt, eller også skulle hun finde en ny pige til ham. Hun gjorde åbenbart ingen af delene, for sagen endte i retten, hvor den blev afgjort med, at Maren

måtte betale en bøde til fattigkassen på 2 rdl. samt sagsomkostninger.

Injurier

I injuriesager skelnes der mellem reelle injurier, hvor der var tale om slag el. lign., og verbale injurier, hvor parterne havde indskrænket sig til skældsord.

Der kunne være mange anledninger til injuriesager. En af dem var husdyrene. Det var ikke ualmindeligt, at heste eller kreaturer forvildede sig ind på en anden mands mark, og hvis denne indfangede dem og tog dem hjem, måtte dyrenes ejer betale »optagelsespenge«. Det kunne godt være halvdyrt.

Kort før Mikkelsdag 1827 var Bent Jensen på Vassingerød Mark ude mellem 2 og 3 om natten og fandt da fire heste, der tilhørte Jacob Nielsen på Lyngemark. Han tog dem hjem og bandt dem ved gavlen af sit hus, men hen på morgenen kom Jacob og hentede dem. Bent råbte til ham, at han havde taget hestene op på sin mark, hvortil Jacob svarede: » Hvem siger, de er taget op«. Han red bort med hestene, og der blev foreløbig ikke mere ud af det.

Men søndag aften kom Jacob over til Bent og skældte ham ud, fordi han tog heste op på marken. Samtidig slog han Bent, dels med sin stok, dels med de bare næver. Den yngste af Bents døtre, den 15-årige Kirsten, løb over til naboen Lars Mortensen efter hjælp. Lars var villig, men blev holdt tilbage af sin kone, der var bange for, at han ville blive slået fordærvet ligesom Bent Jensen.

Bent blev nu ikke fordærvet, men han fik et blåt øje og stævnedede Jacob Nielsen for retten for reelle injurier. Dommen faldt 4. januar 1828 og lød på en bøde på 9 rdl. samt sagsomkostninger på 9 rdl.

Fjorten dage senere klagede Bent Jensen over, at Jacob Nielsen ulovligt havde bortført de optagne heste, så det blev til en ny retssag.

Jacob påstod, at han ikke havde borttaget hestene fra huset, og at han ikke vidste, at de var taget op på marken. Det kunne ikke bevises, at hestene var bundet, da Jacob tog dem tilbage, så han slap for en bøde. Men han måtte betale Bent Jensen optagelsespenge, 12 rdl., samt sagsomkostninger.

I april 1833 var Rasmus Sørensen og hans kone flyttet fra et

hus, der tilhørte Peder Rasmussen på Lyngemark, uden at fortælle det til ejeren og — efter hvad Rasmussen sagde — uden at betale husleje.

Da Rasmussen opdagede flytningen, blev han vred og skældte Sørensen ud for at have handlet som en tyv, tyveknægt og gavtyv. Han mente ikke, disse udtalelser kunne betragtes som injurier, da det var sandhed. Ikke alene var Sørensen flyttet uden opsigelse, men det var også sket før skiftedag, og desuden havde han ødelagt huset.

Skældsordene betød, at sagen endte i retten, hvor Rasmussen også blev beskyldt for at have slået Sørensen's kone. Men det kunne ikke bevises. Det kunne heller ikke bevises, at Sørensen skyldte husleje, eller at han havde ødelagt huset. Og selv om han havde, var det efter dommerens mening ikke nok til at kalde ham en tyv. Så de formastelige ord blev kendt døde og magtesløse, og Rasmussen måtte betale 5 rdl. i bøde, samt erstatte Sørensen hans omkostninger med 4 rdl.

Hustruvold

I maj 1823 behandlede dommeren en sag om hustruvold. Det var imidlertid ikke konen, der havde anmeldt sagen, men præsten, der var forarget over smed Andreas Magnussens ukristelige og tyranniske forhold mod sin kone og barn.

Konen ønskede imidlertid kun, at sagen måtte falde bort. Hendes mand var slem og vanskelig at komme til rette med, når han var fuld, men de havde det udmærket sammen, når han var ædru. Og nu havde han lovet hende at afholde sig fra enhver nydelse af brændevin og anden stærk drik.

Smeden fortalte, at han nu i 14 dage ikke havde smagt brændevin og lovede at opføre sig pænt imod konen. Skolelærer Høy og tre andre mænd forklarede, at han havde nu i 10-11 dage ikke været fuld og så vidt de vidste heller ikke i den tid nydt spiritus. Da alle fire mente, at smeden ville holde det løfte, han havde givet, foretog dommeren foreløbig ikke mere.

Et hestetyveri

Natten mellem d. 20. og 21. maj 1823 savnede gårdmand Peder Larsen i Uggeløse sin hest, der havde stået tøjret på marken. Han ledte selv nogle dage, og ved at spørge sig frem opdagede han

hesten d. 26. maj. Den stod tøjret ved husmand Peder Christian Knudsens hus i Søllerød. Husmanden oplyste, at han havde købt hesten af indsidder Peder Andersen på Lyngemark, som han i forvejen kendte lidt til. Derpå opsøgte Peder Larsen indsidderen, som han fik fat i d. 29., og som straks tilstod tyveriet. Peder Larsen afleverede ham til Frederiksborg arrest, og først ved denne lejlighed anmeldte han tyveriet til politiet.

Peder Andersen var på dette tidspunkt 29 år. Han var født i Lyngemark, men konfirmeret i Slangerup, hvor han tjente som hyrdedreng fra sit 12. år. Derefter havde han tjeneste forskellige steder, inden han d. 4. oktober 1816 blev gift med Anna Olsdatter. Samtidig blev deres datter Karen fremstillet i kirken. Hun var født d. 6. juli og hjemmedøbt dagen efter. Han havde været to år ved militæret, men efter hjemsendelsen havde han intet arbejde, undtagen at han engang imellem tærskede for folk. Både Peder og hans datter boede hos hans forældre, mens konen de sidste fire år havde tjent hos en grosserer i København.

Peder Andersen gentog beredvilligt sin tilståelse for dommeren. Han havde taget hesten om natten og var straks redet bort med den. Da han kom til Røjels Bøge på Københavnsvejen, var hesten blevet træt, så han ikke kunne få den til at gå længere. Peder havde da spurgt en mand, der boede i nærheden, om han ikke kendte nogen, der købte gamle heste, og han var blevet vist ned til Peder Chr. Knudsen.

Peder Andersen red så ned til Knudsen og tilbød ham hesten. Han forklarede, at han havde købt den for 8 rdl., men da han nu var færdig med at pløje, havde han ikke brug for den, og han ville derfor sælge den for 3 rdl. Knudsen ville imidlertid ikke give mere end 2 rdl. for hesten, og til den pris blev handelen sluttet.

Den 10. juli 1823 blev Peder Andersen dømt til at stryges til kagen (offentlig piskning) og arbejde i Københavns fæstning på livstid. Desuden skulle han betale sagens omkostninger.

Sagen blev anket til Landsretten, der stadfæstede dommen d. 26. august.

Mordbrand

Husmænds og indsidderes børn kom ud at tjene allerede som børn. Det gjorde Peder Andersen, og det gjorde Kirsten Hansdatter.

»Hvis Chr. Niensens hus brændte, ville han ikke have brug for nogen tjenestepige, og så kunne hun komme hjem«. (Tegning af Ole Høegh Post).

Hun var datter af husmand Hans Pedersen i Lynge, og den sommer hun fyldte 14, var hun ude som tjenestepige. Hun kom hjem igen og boede hjemme hele vinteren, mens hun gik til præst. 1. maj 1824 kom hun for anden gang i tjeneste hos Christen Nielsen i Lynge. Kirsten havde imidlertid ikke lyst til at være hjemmefra, og d. 19. maj, efter knap tre ugers tjeneste, gik hun hjem. Hendes mor sagde til hende, at hun skulle stride sin tjeneste ud og gå tilbage igen, men det ville hun ikke. Det var ikke, fordi hun havde det dårligt hos Christen Nielsen, for det havde hun ikke. Hun havde bare ikke lyst. Imidlertid blev hun tilsagt til at møde hos dommeren d. 25. maj, og han opfordrede hende til at gå i tjenesten igen. Så den 26. maj mødte hun kl. 7 morgen, men uden større lyst. Under arbejdet faldt det hende ind, at hvis nu Chr. Niensens hus brændte, så ville han ikke have brug for nogen tjenestepige, og så kunne hun komme hjem igen.

Hun gik derfor ved 10-tiden ud i køkkenet, hvor hun rørte i en gryde med grød, der stod over ilden, og ved samme lejlighed tog hun en tørvegæld fra skorstenen og lagde den på et par små spånner, som hun stak op under tagskægget. Hun ventede ikke for at se, om stråtaget fængede, men gik straks ind.

Et kvarters tid senere var Ellen, en genbokone, uden for sit hus, hvor hun mærkede en brændt eller sveden lugt. Hun gik straks ind for at se, om lugten kom derfra, men da hun ikke mærkede noget, gik hun ud igen og opdagede så, at der steg en svag røg op af tagskægget på Christen Nielsens hus. Hun skyndte sig straks over til huset og fortalte konen, — manden selv var på arbejde hos en mand på Uggeløse Mark — at der var ild i taget på deres hus.

Ellen havde en spand vand med, og straks efter kom en anden kone, Stine, med endnu et par spande vand, og sammen fik de tre kvinder slukket branden i taget. Det var nu heller ikke nogen stor brand endnu, kun $\frac{1}{2}$ alen af taget, ca. 30 cm, var antændt.

Efter at branden var slukket, fattede Chr. Nielsens kone mistanke til Kirsten og spurgte hende, om hun havde noget med branden at gøre. Men Kirsten svarede: »Nej tænk ikke det, at jeg ville sætte mit liv til for at brænde jer hus op«. Men da Christen kom hjem ved middagstid, fortalte hun ham, hvad hun havde gjort.

Brandstiftelsen blev meldt til politiet, og samme dag blev der afholdt forhør, hvor Kirsten fortalte, hvad hun havde gjort. Hun pyntede lidt på beretningen ved at fortælle, at hun havde hjulpet med at slukke ilden, fordi hun straks havde fortrudt sin gerning. Da konerne imidlertid kunne fortælle, at hun ikke havde været med ved slukningen, indrømmede hun det ved næste retsmøde, og sagde, at hun havde sagt det, fordi hun skammede sig over at have sat ild på.

Det fremgik af forhørene, at Kirsten i 6 uger efter Fastelavn havde lidt af en voldsom sygdom, men det blev ikke uddybet nærmere. Christen Nielsen krævede ingen erstatning for den ubetydelige skade på taget, men gik tværtimod i forbøn for hende. Det var hans ønske, at hun måtte blive behandlet så skånsomt som muligt.

Det ønske gik ikke i opfyldelse. Retten dømte efter Christian V's Danske Lov, 6. bog kap. 19 stk. 1, der siger, at om nogen med vilje sætter ild i anden mands hus, da er det mordbrand og straffes med døden. Dommen d. 2. juli 1824 kom til at lyde på, at Kirsten Hansdatter burde have forbrudt sin hals og brændes, og dertil bøde 40 lod sølv til Christen Nielsen og ligeså til kongen, samt betale alle sagsomkostninger.

Dommen blev — som alle andre dødsdomme — automatisk appelleret til Landsretten. Dommerne her var selvfølgelig klar over, at der ikke var sket nogen skade. Men man kunne ikke gå imod lovens ord, så derfor beordrede Landsretten flere forhør om Kirstens sygdom og forstandsevner.

Det fremgik af forhørene, at Kirsten havde været syg i 6 uger, og i denne tid havde hun ikke fået andet end vand og mælk, for al anden næring blev omgående kastet op igen. Desuden led hun konstant af en voldsom hovedpine og smerter i maven. Lægen var ikke blevet tilkaldt. Familien havde ikke råd til det.

Efter sygdommen var hendes hukommelse blevet svækket, og hun talte ofte hen i vejret. Engang stod Kirsten sammen med sin søster Sidse uden for forældrenes hus, da hun pludselig sagde: »Hvor skal jeg gå hen?« Sidse svarede: »Du skal ingensteds gå hen«. »Jo«, sagde hun, »jeg skal jo hjem«. »Du er jo hjemme«, svarede Sidse, men Kirsten indvendte »Hvor er da vores hus?« »Det er jo her« sagde Sidse og bebrejdede hende derpå, at hun snakkede således hen i vejret. Andre kom med lignende eksempler.

Efter sygdomsbeskrivelsen mente distriktslægen, at Kirsten havde lidt af tyfus, og at det i forbindelse med en tidligere uhen-sigtsmæssig behandling af udslæt i hovedet, kunne have haft ind-flydelse på hendes forstand.

Landsrettens dom faldt d. 27. november 1824. Af de fem dommere ønskede en at stadfæste underrettens dom, en foreslog tre års forbedringshus, mens de tre sidste mente, at når man tog hensyn til hendes unge alder og den lange varetægtsarrest, var 120 dages fængsel tilstrækkeligt. Det sidste blev så dommen.

Varetægtsarresten blev dengang ikke trukket fra i straffen, og man kan derfor komme ud for personer, der må afsone en straf på nogle dages vand og brød, efter at de har siddet fængslet i måneder.

Selv mord

Inden Landsrettens dom faldt, var der sket andre ting i Lyng.

Smeden Andreas Magnussen, der året før havde været for retten på grund af hustrumishandling, hængte sig natten til d. 24. september 1824.

Hans kone Anne vågnede ved halv fem-tiden om morgenen og opdagede, at han ikke lå ved siden af hende i sengen. Men hans træsko stod foran sengen, så han kunne næppe være gået ud.

Hun vækkede deres 10-årige søn, og de begyndte at lede efter smeden.

Da Anne lukkede døren til den lille lo op, fandt hun ham. Han hang på lovæggen i et reb, hvis anden ende var bundet til et stængetræ, og da hun følte på ham, mærkede hun, at han allerede var helt kold.

Hun meldte straks dødsfaldet til byens oldermænd, der kom til stede og skar liget ned.

Dommeren afholdt et ligsynsforhør, men Anne kunne ikke forklare meget om årsagen til selvmordet. Andreas havde et par aftener tidligere klaget over, at han havde ingen ro, men uden at forklare nærmere, hvad han mente. Hun fortalte også, at han havde holdt sig fra stærke drikke de sidste dage, og når han ikke drak brændevin, forfaldt han til tungsindighed og gik ligesom og grublede.

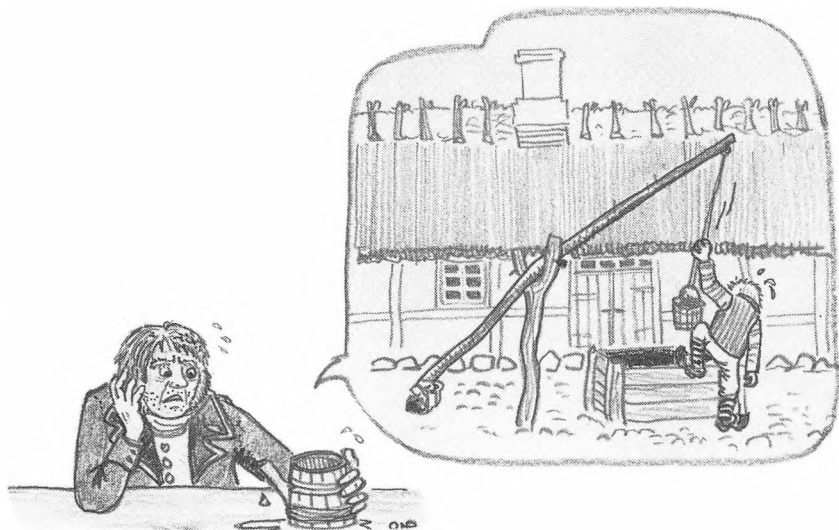
Oldermændene, og et par mænd, der havde hjulpet ham med at skære liget ned, blev også afhørt, men vidste ikke noget om nogen årsag, så forhøret blev sluttet.

Jørgen Enevoldsens historie

Andreas Magnussen var ikke den eneste, der handlede ilde med sin hustru. Jørgen Enevoldsen i Kollerød kunne også have svært ved at styre sit temperament, og det kunne gå ud over hans kone Ane Hansdatter.

Jørgen Enevoldsen stod tiltalt for hustrumishandling d. 29. september 1826, men sagen drejede sig ikke om et enkelttilfælde. Naboen Marcus Truelsen kunne fortælle, at Ane tre gange var kommet til hans hus om natten i sit bare linned, og hver gang var hun blå og gulplettet på armene. Hun fortalte at hendes mand havde slået hende og stødt hende ud af døren. Senest var det 7 uger før retsdagen, men en af de andre gange var midt om vinteren. En anden nabo fortalte, at Ane var kommet ind til ham om natten ved nytår to år før, og havde fortalt, at hendes mand var kommet fuld hjem, og hun kunne ikke få husfred. Husmand Jens Olsen i Nr. Herlev fortalte, at da han nogle år tidligere tjente Jørgen Enevoldsen, var det en dag sket, at nogle af kreaturerne havde revet sig løs, fordi tøjret var dårligt, og var kommet ind i sæden. Jørgen blev vred og slog sin stedsøn, der var 12-13 år dengang, men da drengens mor bad for ham, slog han hende i stedet

»Jørgen havde tidligere talt om at ville begå selvmord ved at kaste sig i brønden«. (Tegning af Ole Høegh Post).

med en læderbeklædt vognpisk, så hun måtte gemme sig under bordet.

Flere andre lignende tilfælde blev beskrevet ved retten, men sagen endte med, at dommeren sluttede forhøret for at sende det til amtet.

To et halvt år senere beskæftigede dommeren sig igen med Jørgen Enevoldsen. Denne gang fordi han havde begået selvmord.

Søndag aften d. 17. maj 1829 var han og Ane gået i seng sammen som sædvanligt, men da Ane vågnede næste morgen ved 5-tiden lå han ikke i sengen. Hun klædte sig på og råbte til tjenestekarlen Niels Andersen Bjørn, om han havde set hendes mand, men karlen svarede nej. Jørgen havde tidligere talt om at ville begå selvmord ved at kaste sig i brønden, og da Ane nu gik hen til denne, så hun til sin rædsel en træsko svømme i brønden. Hun bad straks karlen stå op, og gik derpå efter hjælp hos naboerne Marcus Truelsen og Jacob Nielsen. Der gik imidlertid et par timer, inden det lykkedes at få liget op.

Årsagen til selvmordet blev ikke helt klarlagt ved forhøret.

Ane fortalte, at Jørgen tidligere havde snakket om selvmord, og en måned tidligere var han sprunget ud af sengen og havde sagt: »Jeg har ingen ro på mig, og det kommer mig for, at jeg skal styrte mig på hovedet ned i brønden.«

Ane fortalte også, at Jørgen havde været sygelig de sidste tre år, idet han dels havde lidt af riven og sliden i lungerne og dels af kvalme og svimmelhed.

Niels Bjørn kunne ikke oplyse noget om selvmordet. Han havde hørt Jørgen, da han som sædvanlig havde været inde i skæreløen, mellem 1 og 2 om natten for at hente hestenes nattefoder, men ellers havde han sovet.

Jacob Nielsen fortalte, at for en 8-9 dage siden var Jørgen Enevoldsen kommet til hans hus om natten og banket på. Jacob stod op og spurgte Jørgen, hvad han ville, hvortil Jørgen sagde: »Jeg nyder ikke mit liv til dag«, uden at forklare, hvad han mente med det. Næste dag havde han fortalt Jacob, at han havde ligget i nogle knipper halm i laden om natten. Ane og karlen var kommet og havde ledt efter ham med lys og lygte, og karlen havde en skærekniv i hånden. Jørgen bad for sig, og de sagde til ham, at han skulle gå ind og lægge sig i sin seng, hvortil Jørgen sagde »ja«, hvorpå han gik ind og lagde sig.

Men Ane sagde, at det måtte være en historie, Jørgen havde digtet. Der havde det sidste par år ikke været nogen alvorlig ue-nighed mellem ægtefællerne.

Boet blev registreret d. 18. maj. Jørgen havde ingen børn, hverken i dette eller foregående ægteskab, så foruden enken var det hans søster og to brødre, der arvede.

Den 26. maj fremsatte arvingerne en række begæringer, der alle blev opfyldt. Jørgen Enevoldsen ejede tre parceller, hvoraf den ene var bebygget. Arvingerne ønskede såvel dem som løsøret sat til auktion. Desuden skulle brodersønnen Hans Nielsen være enken behjælpelig med jordens drift og boets øvrige bestyrelse, mod en dagløn på 48 sk. Tjenestekarlen Niels Bjørn ville få sit tilgodehavende på 22 rdl udbetalt, mod at han straks forlod sin plads og ikke gjorde videre fordring på boet.

Kravene er usædvanlige. Normalt overtog enken ejendommen, mod at betale de øvrige arvinger deres andel.

Ved skiftets slutning d. 19. december var boets indtægter i alt 2130 rdl 38 sk, mens gælden beløb sig til 1515 rdl 66 sk og om-

kostningerne til 46 rdl 50 sk, således at overskuddet blev 568 rdl 18 sk, en ganske pæn sum dengang.

I gælden indgik Niels Bjørns 22 rdl, men han havde — til trods for den indgåede aftale — gjort endnu en fordring på boet. Den 13. november havde han giftet sig med enken Ane Hansdatter. Parret bosatte sig på Karlebo Overdrev.

Anonyme anmeldelser

Som regel var det offeret for lovovertrædelsen, der anmeldte sagen til politiet. Men anonyme anmeldelser forekom også. Således kom der i november 1833 en anmeldelse om, at husmændene Jens Larsen og Hans Jacobsen af Kollerød drev ulovlig brændevinshandel. Her foretrak angiveren at være anonym. Jens Larsen benægtede. Han havde ikke solgt brændevin, hverken hjemme eller ved at gå omkring. Derimod havde hans kone gået omkring og solgt hvedebrød og brændevin. Det var hun nødt til, for han var en fattig mand med fem børn, og hans kone ventede det sjette.

Hans Jacobsen forklarede stort set det samme. Han havde dog kun tre børn og ventede ikke flere. Ingen af de to mænd så sig i stand til at betale nogen bøde.

Det var ikke muligt at finde vidner, så de to mænd kunne dømmes for ulovligt krohold. Derimod fik de en bøde for at lade deres koner gå omkring og sælge brændevin. Hver af dem skulle betale 8 rdl sølv til den anonyme angiver, og 5 rdl sedler i sagsomkostninger til samme.

Et års tid senere blev de to mænd igen tiltalt for samme forseelse. Igen var angiveren anonym.

Men denne gang lykkedes det for politiet at finde vidner. De fleste havde dog kun fået Jens Larsens datter Inger og Hans Jacobsens datter Ane Margrete, der begge var en halv snes år, til at hente brændevin til dem i Hillerød. Men vidnerne havde ikke betalt mere end brændevinen kostede i Hillerød. Det lykkedes dog at finde et par mænd, der havde købt brændevin af de to husmandskoner.

Begge de tiltalte nægtede sig skyldige og mente ikke, de kunne være ansvarlige for, hvad deres koner gjorde. Men dommeren mente, at en mand måtte sørge for, at der ikke foregik lovstridige handlinger i hans hus.

Dommen faldt i marts 1835 og lød igen på en bøde på 8 rdl sølv til angiveren og 11 rdl sedler i omkostninger til samme.

Voldtægt?

Fredag d. 9. september 1836 gik Ole Niensens hustru Lisbeth Olsdatter og bandt byg på deres lod. Ved halv-sekstiden om aftenen kom skrædder Albrecht Jensen fra Lyngø op til hende på marken og sagde, at han ville købe og afhente noget vadmel, som han dagen før havde talt med hendes mand om.

De gik ind i huset, og Lisbeth tog tøjet frem og sagde, at hun ville have 3 mark 8 sk pr alen. Albrecht ville kun give 3 mark, men tilbød at give den forlangte pris, hvis hun til gengæld ville give ham et kys. Lisbeth nægtede, men Albrecht prøvede at tage det med magt, og herunder faldt de om på gulvet. Albrecht prøvede igen at kysse Lisbeth og begyndte at true med, at han ville have samleje med hende.

Lisbeth fortsatte med at værge for sig, og Albrecht stoppede en klud i munden på hende, for at hindre hende i at skribe, og tog også kvælertag på hende.

Det lykkedes dog Lisbeth at komme på benene, men Albrecht kastede et stykke reb om hendes hals og trak til. Heldigvis lykkedes det hende at få en finger mellem rebet og halsen, så hun ikke blev kvalt, og efter nogen kamp rev hun sig fri og løb ud på marken.

Da hun endelig vovede sig tilbage, var Albrecht væk. Det samme var tøjet og 3 mark, der havde ligget i en skuffe.

Albrecht var listet hjemad, men da han ved 11-tiden skrædede over præstens lod, blev han set af præstens tre karle, der var ude for at se, om der var fremmede kreaturer på marken. Den ene af karlene, Lars Jensen, sagde godaften, men Albrecht svarede ikke. Lars gentog sin hilsen, men fik stadig ikke svar. Det irriterede Lars, der sagde: »Jeg vil vide, hvem det er som ikke vil hilse på folk«, og han gik efter ham og kom så nær, at han genkendte skrædderen. Han spurgte ham, hvorfor han ikke ville hilse, og Albrecht svarede: »Jeg har ikke mod på at møde nogen i aften«. Derpå gik karlene ind og Albrecht gik hjemad.

Han gik dog ikke hjem, selv om hans datter Maren skulle døbes om søndagen. I stedet for gik han — efter hvad han senere forklarede — på druk på forskellige kroer. Derefter gik han omkring i skoven og levede af vand og nødder, til han igen blev ædru.

Albrecht blev set igen om mandagen ved 7-tiden om aftenen.

Hans Christiansen af Uggeløse var ude på Jørgen Pedersens mark, da han så ham komme ud af skoven, der stødte op til marken. Da Albrecht fik øje på ham, sprang han straks tilbage over skovgærdet. Hans så Peder Olsen på vej op mod sig, og ventede på ham og sagde: »Albrecht sprang herover, vi må se at få fat i ham.« De løb ind i skoven og indhentede ham på en bakke.

Herfra kunne Albrecht se Lars Frederiksens folk i færd med at høste lige uden for skoven, og han vendte derfor om for at gå en anden vej. Men Hans og Peder var nu lige bag ham, og de hilste godaften og spurgte, hvad han gik og luskede efter. Albrecht svarede, at han gik ikke og luskede efter noget større, og på spørgsmålet om, hvor han ville hen, svarede han, at han ville ned til Lars Frederiksens gård. Hans og Peder spurgte ham, hvorfor han så ikke gik derned, for Lars Frederiksens folk gik lige uden for gærdet og bandt havre. Albrecht forklarede, at han vendte om for at gå uden om havren og ned til gården. Forklaringen var ikke overbevisende, for havren var slået, så de to mænd bad ham om at følge med til Uggeløse, hvori Albrecht indvilligede med et langtrukket »ja«.

Under retssagen benægtede Albrecht, at han overhovedet havde været i Ole Nielsens hus, men d. 12. januar 1837 blev han alligevel dømt til at kagstryges, brændemærkes i panden og indsættes i tugthuset for livstid. Desuden skulle han betale alle sagsomkostninger.

Sagen blev anket til landsretten, og i et nyt forhør ændrede Albrecht sin forklaring. Han indrømmede nu, at han havde været i Ole Nielsens hus. Han var kommet forbi huset, og Lisbeth havde kaldt på ham og bedt ham gå ind for at se på et stykke vadmél, de før havde talt om. Hun gav ham øl, snaps og mad og lavede også kaffe til ham, hvorpå hun spurgte ham, om han ikke ville ligge med hende. Albrecht sagde nej, men Lisbeth sagde, at han kunne komme igen en anden gang. Albrecht vægrede sig stadig. Den slags kunne han ikke være bekendt over for sin kone. Lisbeth tog så vadmelet frem og sagde, at det måtte han få, hvis han ville ligge med hende. Han var dog stadig afvisende, og Lisbeth sagde så at han måtte gerne tage vadmelet alligevel, hvad han dog ikke ville. Lisbeth skulle nu ud for at flytte køer, men hun bad ham gå op i krattet, så ville hun komme op til ham. Albrecht gik, — ikke op i krattet, men til Uggeløse skov, hvor han lagde sig, da han var blevet døsig af brændevinen. Da han vågnede, gik han hjemad og

mødte præstens karle, men da han var uvenner med konen, gik han først på kro og siden til København.

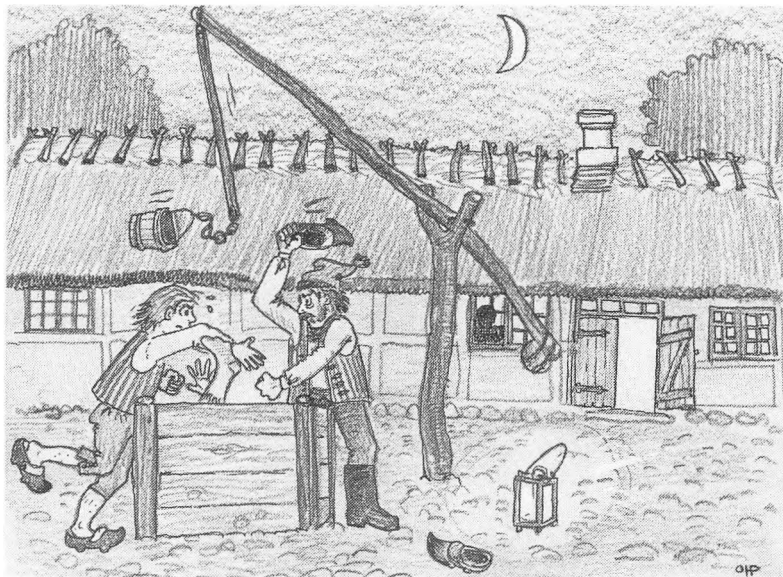
Landsrettens dommere troede ikke på forklaringen, men mente dog at der ikke var tilvejebragt en sådan vished, at Albrecht kunne dømmes for forsøg på voldtægt. Han blev derfor ved dommen 14. marts 1837 frifundet, men måtte betale omkostningerne ved både underret som landsret.

Så heldig havde Albrecht ikke været, sidste gang han var for Landsretten. Det var i 1814, hvor han var tiltalt for at have stjålet en hest på marken. Han havde forklaret, at han kun havde taget den for at ride til København, en forklaring som dommerne ikke havde accepteret, idet han undervejs havde forsøgt at sælge hesten. Han blev idømt kagstrygning og fæstningsarbejde på livstid. Dommen blev dog i flere omgange mildnet, og han blev løsladt 1820 efter ansøgning fra hans fader.

Mere om Jørgen Enevoldsen

En meget omtalt sag tog sin begyndelse, da man den 12. juni 1837 opdagede, at kusken på Nymølle Papirfabrik var blevet myrdet i nattens løb. Mistanken samlede sig snart om tre personer, Ole Kollerød, Ole Hansen og Peder Christian Knudsen. I løbet af et par dage var alle tre blevet anholdt, og såvel de som en lang række vidner blev afhørt om mordet. Da Peder Christian Knudsens kone Maren Hansdatter d. 19. juni blev spurgt om hun kunne fortælle mere om sin mand, end hun havde fortalt i forbindelse med Nymølle-sagen, kom hun med nogle interessante oplysninger.

Hun fortalte, at der på Karlebo Overdrev boede en mand ved navn Niels Bjørn, hvis kone tidligere havde været gift med en mand, der var blevet fundet druknet i en brønd. En søndag for en 5-6 år siden var Niels Bjørn og hans nuværende kone kommet til Peder Christian Knudsen, som dengang boede i Søbakken mellem Søllerød og Øverød. Da de gik om aftenen fulgte Knudsen med, og kom næste morgen tilbage med en del madvarer. Da Maren senere hørte, at konens daværende mand var druknet, spurgte hun Christian, om han havde været med ved den lejlighed, hvortil han svarede ja, og tilføjede, at han var blevet lovet 50 rdl. for sin ulejlighed. Maren vidste dog ikke, om han havde fået pengene.

Sådan kan det være gået til, da Jørgen Enevoldsen blev myrdet. (Tegning af Ole Hæggh Post).

Det var hurtigt klart, at det drejede sig om Jørgen Enevoldsens selvmord. Både Niels Bjørn og Ane blev anholdt og forhørt, men trods mange forhør lykkedes det ikke at få sagen fuldt opklaret.

Peder Christian Knudsen fortalte først, at Niels og Ane havde kastet Jørgen i brønden i fællesskab, og at han havde fået madvarer og penge for at tie med sin viden. Men senere indrømmede han, at han havde været mere aktiv.

Da Niels Bjørn og Ane havde været hos ham, havde de aftalt, at han skulle hjælpe dem med at dræbe Jørgen, og han var fulgtes med dem til Kollerød. De gik dog ikke ind i gården sammen, idet Christian sørgede for at komme noget efter de andre. Christian havde brændevin med, og han og Jørgen, der var gået i seng, drak en del sammen. Niels var gået over i karlekammeret. Det blev sent, og på et tidspunkt gik Christian og Jørgen ud af stuen.

Ane forklarede under forhøret, at Jørgen enten havde sagt, at han skulle ud i et naturligt ærinde, eller at han skulle fodre hestene. Christian sagde, at Jørgen havde lovet, at han måtte overnatte, og gik ud for at vise ham karlekammeret. Men under alle omstændigheder var det planen, at Christian skulle lokke Jørgen udenfor.

Da de var gået ud, satte Ane sig i kakkellovnskrogen og tog forklædet op over hovedet, fordi — det som hun sagde — skumlede for hendes øjne, da hun nok vidste, hvad der skulle ske nu. Hvad der skete ude i gården vides ikke, ud over at Jørgen blev kastet i brønden, hvor han blev fundet druknet næste morgen. De fire, der vidste noget, gav forskellige forklaringer. Ane fortalte, at da de to mænd kom ind efter drabet, fortalte Niels, at nu var det slut. Christian havde først taget fat i Jørgen, men havde nær ikke fået bugt med ham, hvis ikke Niels var kommet til hjælp.

Maren, Christians kone, fortalte at Christian havde sagt til hende, at han havde grebet Jørgen ved hovedet og Niels havde taget ham i benene, og således havde de i forening kastet ham i brønden.

Men de to kvinder havde ikke været til stede ved drabet. De havde kun fået det fortalt.

Christian benægtede, at han havde været med til selve mordet. Han havde kun fået Jørgen ud i gården, hvor Niels, der stod parat, sprang på ham, førte ham hen mod brønden og styrtede ham

»Ane tog forklædet op over hovedet, fordi det skumlede for hendes øjne, da hun nok vidste, hvad der skulle ske«. (Tegning af Ole Høegh Post).

ned i den. Christian havde vendt hovedet bort, så han så ikke selve drabet, men hørte kun plumpet.

Niels Bjørn derimod benægtede totalt. Han havde ikke været med til noget og kendte intet til noget mord.

Dommen faldt d. 19. august 1839. Det kunne ikke bevises at Peder Christian Knudsen havde været med til selve udøvelsen af mordet, men han havde, ved at være med til at lægge planen og ved at lokke Jørgen Enevoldsen ud i gården, været med i selve gerningen.

Dommen lød på henrettelse og hovedet skulle sættes på en stage. Det blev senere ændret til kagstrygning og livsvarigt tugthus.

Hans kone Maren Hansdatter fik 18 måneders forbedringshus for medviden i mord samt hæleri.

Ane Hansdatter blev for meddelagtighed idømt tugthus på livstid under streng bevogtning.

Niels Bjørn havde — efter de medskyldiges udsagn — enten alene eller sammen med Christian kastet Jørgen Enevoldsen i brønden. Men han havde standhaftigt benægtet, selv om hans stemme bævede og han rystede over hele kroppen, da han efter rettens foranstaltning lagde hånden på Jørgen Enevoldsens opgravede kiste og benægtede sin deltagelse i mordet. Retten mente ikke, at der var tilstrækkeligt bevis til at han kunne dømmes mod sin benægtelse. Derimod var han ikke kommet sin husbond til hjælp i dennes livsfare, idet han kunne have trukket Jørgen op af brønden.

Han fik derfor en straf på 6 gange 5 dage på vand og brød, men blev frifundet for videre tiltale.

Under retssagen fremkom mange interessante oplysninger. Jørgen Enevoldsens nabo Marcus Truelsen fortalte således, at allerede kort efter Jørgens død gik der rygter på egnen om at Niels Bjørn havde kastet Jørgen i brønden og at en person ved navn Christian Øverød havde hjulpet ham.

Ane Hansdatter var gift tre gange, alle tre ulykkeligt. Første gang var 8. januar 1800 med Niels Andersen. Han blev sindssyg, hvorefter de blev skilt. Derpå giftede hun sig 8. marts 1811 med Jørgen Enevoldsen, der slog og mishandlede hende. Da han var død, giftede hun sig med Niels Bjørn.

Han mishandlede hende også. Han kom ofte fuld hjem, og engang han kom hjem med nogle brød, lå hun i sengen. Niels blev

rasende og kastede et brød efter hendes ansigt, og hun undgik kun brødet ved at gemme sig under dynen. De andre brød kastede han omkring i stuen, og da hun kiggede frem under dynen, tog han en kniv og fór imod hende, idet han sagde at han ville dræbe hende. I sin skræk vidste hun ikke bedre end at gemme sig under dynen igen, og der skete ikke mere. Men ved flere andre lejligheder truede han med at slå hende ihjel.

Perioden 1820 - 1840, som er behandlet her, adskiller sig ikke fra tiden før eller efter. De større eller mindre skærmydsler, stridigheder og lovovertrædelser var en del af hverdagen i ethvert sogn, men den del, som ofte glemmes, når man taler om »de gode gamle dage«.

Mørdrup - fra landsbysamfund til proprietærgård

af Steen Andersen

Indledning

For et par år siden gennemgik jeg området mellem Buresø og Uggeløse Skov - Mørdrup-området - i forbindelse med en fredningssag. Det skete rent bogstaveligt på traveture gennem landskabet, men desuden - mere abstrakt - med hovedet dybt bøjet over de gamle kort i lokalhistorisk arkiv.

Læsningen af kortene blev en rejse 200 år bagud i tiden. Fra det moderne, udrettede kulturlandskab, vi har foran os i dag, til et afsondret landsbymiljø, som aftegner sig gennem de ældste kort. I det følgende vil jeg skitsere nogle hovedtræk i denne udvikling, som de præsenterer sig i kortene. Jeg vil koncentrere mig om tiden indtil århundredskiftet, for det var i denne del af perioden, at de store omvæltninger fandt sted.

Personerne får vi naturligvis ikke direkte præsenteret gennem kortene. Men derimod de skiftende fysiske rammer for tilværelsen - gårde, marker, skov og sø - som menneskene på én gang var med til at skabe og var underlagt. Og så kan fantasien stort set klare resten.

Kortene fra Mørdrup rækker som sagt 200 år tilbage i tiden. De er gode, men egentlig ikke usædvanlige. En tilsvarende samling findes fra hver en plet på egnen.

1766 - Videnskabernes Selskab

Videnskabernes Selskabs kort fra 1766, der blev udgivet som det første nummer i en serie, der i løbet af et halvt århundrede kom til at dække hele landet, er det første kort, som beskriver egnen omkring os med nogen detaljer. Samtidig er det et præcisionskort, for det bygger - som det stolt er markeret i rammen - på »Trigonometriske Operationer«, altså triangulering. Forarbejdet til kortet med indtegnede sigtelinier eksisterer stadig. Det er i målestokken 1:20.000, men indeholder i Mørdrup-området ikke yderligere oplysninger af nogen betydning. Kortet gengives i fig. 1.

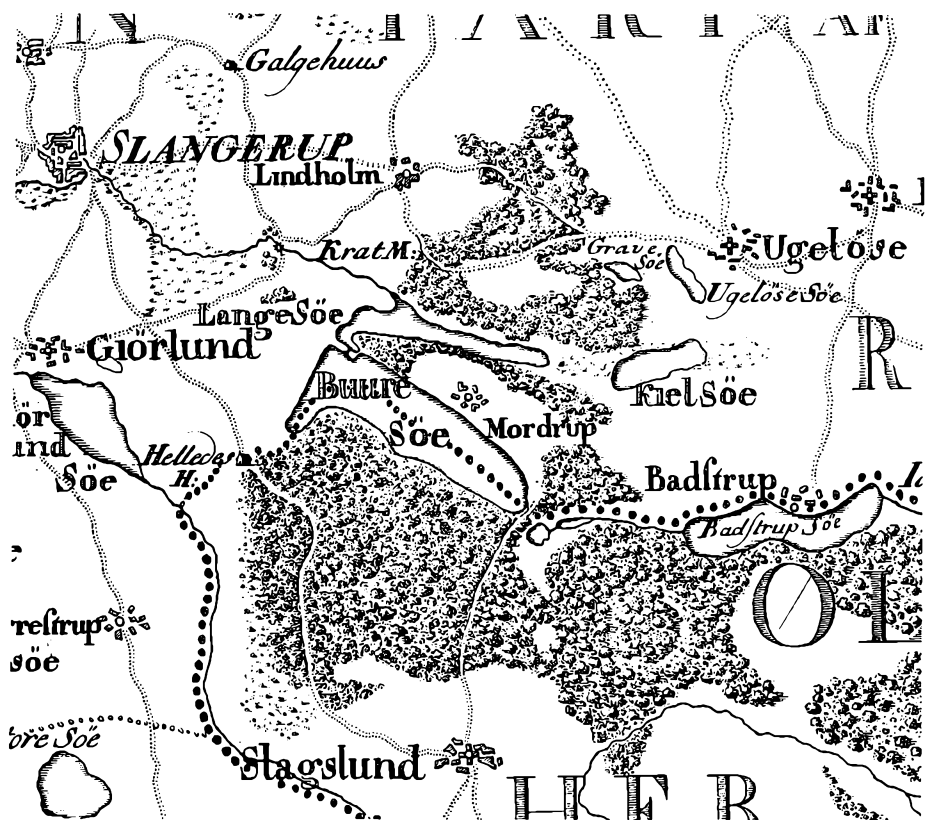

Fig. 1. Videnskabernes Selskabs kort fra 1766.

Mørdrup finder vi centralt i kortudsnittet som en lille cirkel omgivet af bygninger. Cirklen med huse omkring er den almindelige signatur for en landsby, og antallet af huse skal ikke tages bogstaveligt. Landsbyen bestod nemlig dengang kun af to gårde.

Omkring landsbyen ligger markerne og det åbne land. Markerne støder op til Buresø mod syd og er omkranset af skov på de tre øvrige sider. I øst den nuværende Krogenlund skov, i nord en smal skovbræmme langs dalsiden mod Langesø og i vest en ganske anselig skov, »Vesterlund«. Vestenden af Buresø og Langesø møder næsten hinanden, og Mørdrup-området fremtræder som en smal kile af land omgivet af vandflader i nord og syd.

Det billede, vi her møder af Mørdrup 1766, viser et bitte-lille isoleret landsbysamfund - to gårde placeret i ingenmandsland omtrent lige langt fra kirkebyerne Uggeløse, Slagslunde og Jørlunde. Afstanden er henvend 3 km til sognebyen Uggeløse, og undervejs skal man passere den sumpede og stejle dal mellem Keldsø og Langesø ved Frynebro.

Beliggenheden svarer da også godt til byens navn, for Mørdrup står for »Myre-torp« eller »udflytterbyen i mosen«. Endelsen -torp viser i øvrigt, at landsbyen antagelig blev grundlagt i vikingetiden, og sandsynligvis ved udflytning fra Uggeløse.

I samme periode - 1764 - blev der udarbejdet et nydeligt, farvelagt kort over skovdistrikterne. Skovkortet er så langt fra målfast, men hovedlinierne svarer godt til kortet fra Videnskabernes Selskab.

Matrikelkortet 1787-88

Videnskabernes Selskabs kort gengiver som nævnt de overordnede træk i landskabet med stor præcision. Vil vi kende flere detaljer om Mørdrups struktur, er det nødvendigt at gå en snes år frem til det første matrikelkort over Mørdrup Byes Jorder. Matrikelkortet er egentlig et kort over ejendomsforholdene, men til alt held gengiver kortet tillige de fysiske forhold - sø, skov, marker o.s.v. - med den største omhu.

Kortet er opmålt 1786-87 af en vis hr. Fensmark og senere - 1816 - rentegnet af Lund. Dette makkerpar har i øvrigt udtegnet flere af matrikelkortene over Uggeløse sogn, og i hvert tilfælde med samme omhu og rigdom på detaljer.

Kortet virker ved første øjekast uoverskueligt med overstregninger og tilføjelser. Det skyldes blandt andet det særlige, at matrikelkort til stadighed rettes og ajourføres i takt med, at forholdene ændres. Det betyder omvendt, at det inden for samme kort er muligt at genfinde og rekonstruere mange tidsafsnit i en løbende udvikling.

Kortet i fig. 2 er en rekonstruktion af den oprindelige udtegning fra 1786-87. Lad os ud fra kortet prøve at forestille os Mørdrup området i slutningen af 1700-tallet inden udstykningen.

De store linier genkender vi fra kortet fra Videnskabernes Selskab: Placeringen som en kile mellem Buresø og Langesø, skoven i vest og skovbræmmen langs skrænten mod Langesø. Indenfor disse grænser findes landsbyen omgivet af sine marker, som på dette kort er udtegnet med et væld af detaljer.

Mørdrup by bestod kun af to gårde. Gårdene var tilsyneladende firlængede tvillinggårde af ens konstruktion. Omkring gårdene lå toften og nord for gårdene gadekæret. Der var således tale om en typisk landsbystruktur. Det mest iøjnefaldende træk ved agerjorden var den kraftige opsplитning - i modsætning til forholdene i dag, hvor området ligger hen som en ensformig dyrkningsflade, delt i ganske få marker.

Opsplittingen var opstået som en konsekvens af naturforholdene i kombination med dyrkningsformen. Fra naturens hånd var terrænet en vekslen mellem de dyrkbare flader og et stort antal vandlidende småområder, der lå brak som fugtige enge. Sammenligner man med et moderne kort, viser det sig, at de fugtige områder ofte svarer til ganske lave sænkninger i terrænet på måske en meter.

Mønsteret i den dyrkede jord afspejler tydeligt, at landsbyen lå under dyrkningsfællesskab. Agerjorden var først opdelt i tre vange: Vestervang vest for byen og de to Krogenlunds Vange mod øst. Vangene var igen opdelt i åse, og det er skellene mellem åsene, der er indtegnet på matrikelkortet. Endelig var åsene inddelt i agre, der var de egentlige dyrkningsfelter. Agrene lå som regel i åsenes længderetning og hyppigt vinkelret på terrænkurverne, så overfladevandet kunne løbe fra. Agrenes retning er angivet med pile på kortet.

Hver gård havde agre i alle åsene. Dyrkningsfællesskabet bestod i, at man normalt havde een afgrøde i hver vang og for eksempel skiftede mellem vintersæd, vårsæd og brak. Gårdene var

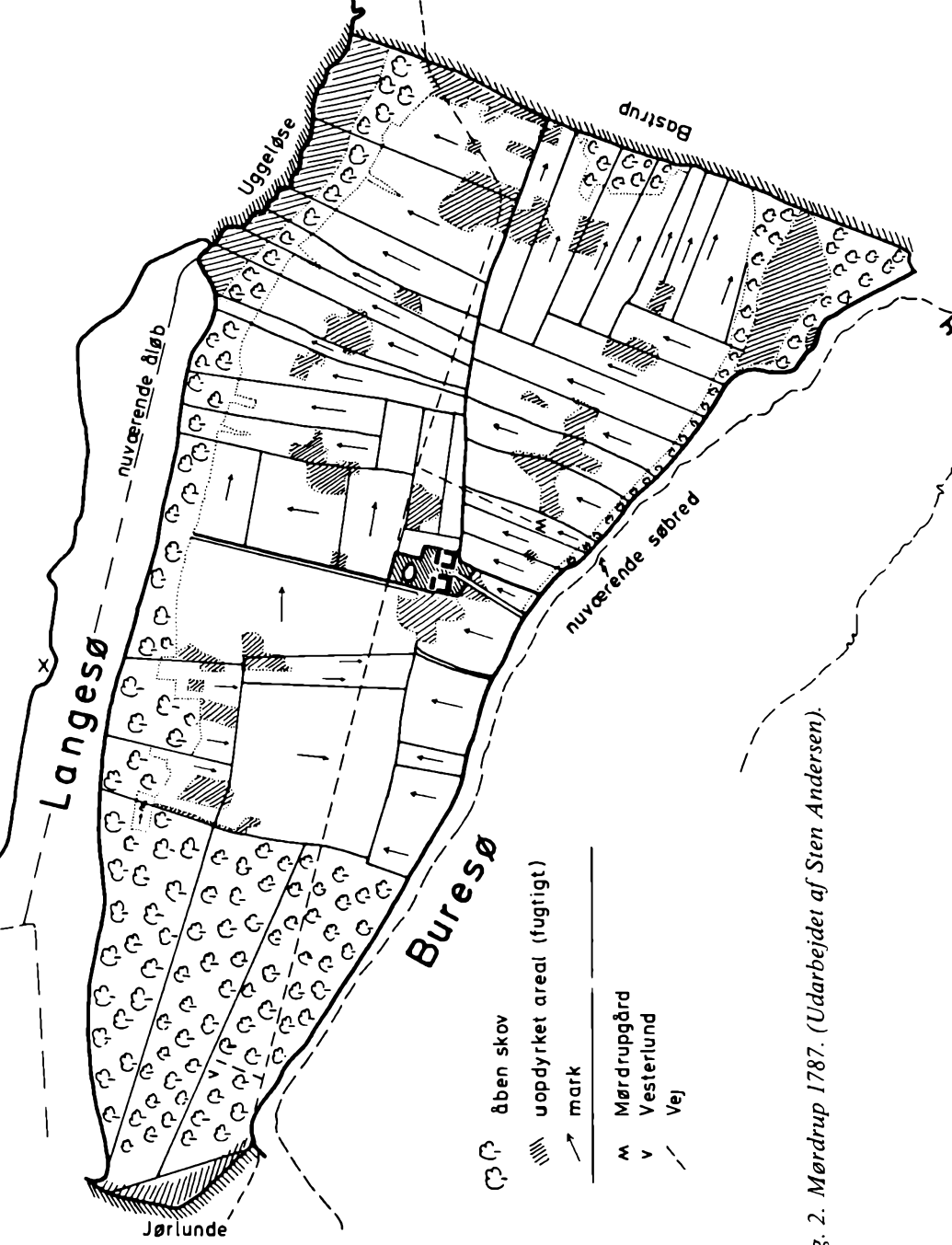

Fig. 2. Mørdrup 1787. (Udarbejdet af Sten Andersen).

altså bundet til at dyrke samme afgrøde, men derudover havde hver mand ansvaret for sine egne agre.

Med dette system kunne landsbyens jord blive fordelt, således at alle fik andel i såvel den gode som den mindre gode jord.

Marknavne

Når der skulle træffes aftale mellem de to gårde om fælles markarbejde, var det naturligvis nyttigt at kunne angive stedet ved navn. På matrikelkortet er marknavnene omhyggeligt anført, og de er gengivet i fig. 3.

Betydningen af de fleste navne giver sig selv. Som oftest beskriver de beliggenheden eller udseendet af marken. Nogle få navne er dunkle. Professor K. Hald har hjulpet med at tyde disse navne: 10: Vonget. Navnet er uklart, måske en fejlskrivning for »vænget«. 11, 23 og 39. Høvden eller »forpløjen« er et stykke jord, hvor ploven vendes. Navnet kommer af hoved. 20: Kunte Agre har nok haft en sænkning, for »kunte« er de kvindelige kønsorganer. 25: Fjole Agre er fiol- eller violin-agrene, og marken har da også svagt form af en violinkasse. 27: Helledes Agre eller Helvedes Agre ligger ved siden af Præsteholmene. 36: Flinter kan være en sammentrækning af »Flint-Agre« og har i alle tilfælde noget med stenarten flint at gøre.

Naturnavnet Buresø er tydet som »borg-søen«. Da Borre Voldsted nu engang ligger ved Langesø er en rimeligere tolkning måske ordet »bur«, der betyder et lille hus. Det kendes fra »jomfrubur«. Hettes Mose og Hettingeholm har muligvis navn af, at bakken ligner en hætte eller hat???

Landsbyen Mørdrup (»Moertrop«) med agrene. Kortudsnit, 1764.

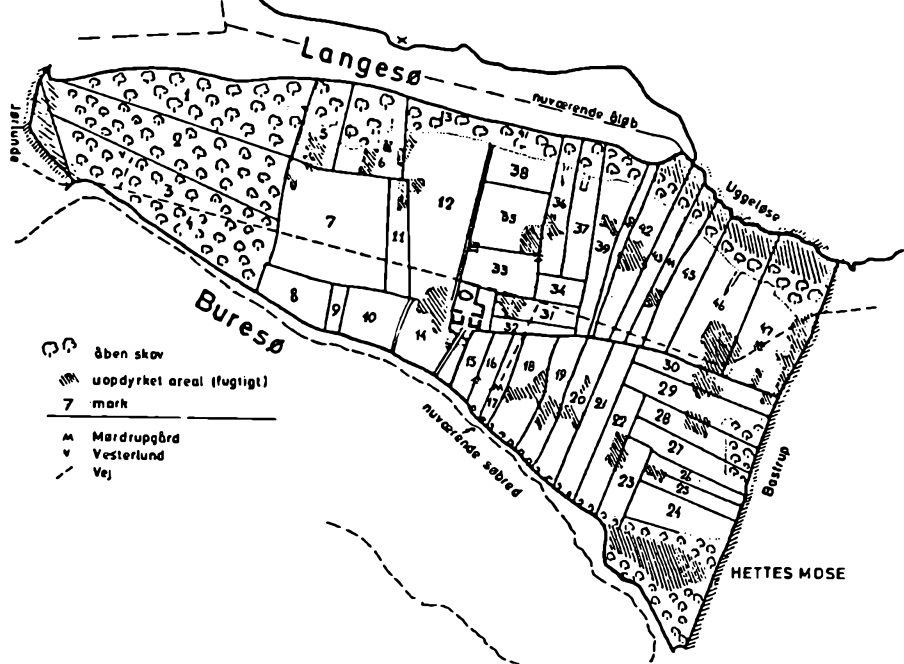

Fig. 3. Mark- og naturnavne fra Mørdrup. (Udarbejdet af Sten Andersen).

Udskiftningskort målt 1786-87, tegnet 1816 over

Mørdrup Byes Jorder

Marknavne:

1: Store Langesøe Enge	2: Bredemose Enge	3: Vei Enge
4: Tver Enge	5: Vraae Agre	6: Svinestie Stykker
7: Lang Agre	8: Søe Stykker	9: Grøft Stykker
10: Vonget	11: Hövden	12: Gjerde Agre
13: Smaae Langesøe Enge	14: Tofter	15: Agre
16: Hule Agre	17: Smale Agre	18: Brede Agre
19: Stude Agre	20: Kunte Agre	21: Store Lang Agre
22: Smaae Lang Agre	23: Skovrider Hövden	24: Leed Stykker
25: Fjole Agre	26: (uden navn)	27: Hellede Agre
28: Smaae Præsteholme	29: Store Præsteholme	30: Gjerdes Agre
31: Store Stykker	32: Smaae Stykker	33: Dysse Agre
34: Lang Agre	35: Gjerde Agre	36: Flint
37: Skov Agre	38: Leerhöis Agre	39: Hövder
40: Smale Agre	41: Südfald Enge	42: Brede Agre
43: Hule Agre	44: Smaae Smede Holme	45: Store Smede Holme
46: Bredemose Stykker	47: Krogglunds Stykker	

Naturnavne:

Hettes Mose

Buure Søe

Lange Søe

Udskiftningen

Udskiftningen af jorden mellem de enkelte gårde sker i Mørdrup i 1789 . Den nye fordeling af jordene ses i fig. 4.

Da byen kun bestod af to gårde, kunne opdelingen løses efter en simpel model. Blot ser det ud til, at begge ejendommene skulle have del i Vesterlunden, og man valgte da at dele Humlegårdens jorder i to.

Desuden har der på gårdene været to landarbejdere, Peder Sørensen og Jens Poulsen, som i følge reglerne skulle have del i jorden. De to fik da - som vanligt var - den fjerneste og ringeste jord på den stejle dalside yderst i vest.

Jens Poulsens gård er det nuværende Vesterlund, Peder Sørensens ligger i ruin.

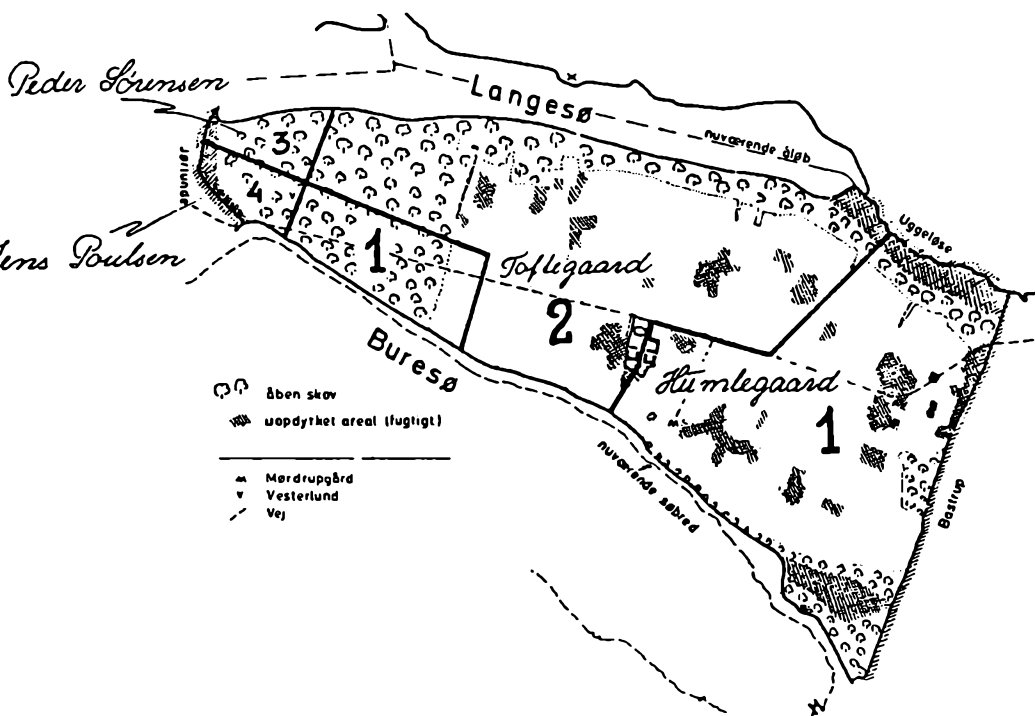

Fig. 4. Mørdrup efter udskiftningen 1789. (Udarbejdet af Sten Andersen).

Tiden efter udskiftningen - 1800 tallet

Udskiftningen blev starten til en gennemgribende omdannelse af det gamle landsbysamfund. De nye driftformer, hvor hver mand stod for sit, resulterede i en målrettet effektivisering, der trængte ud i alle dele af den gamle struktur.

Udviklingen gik stærkt, ikke mindst med hensyn til omdannelsen af de topografiske forhold. De væsentlige ændringer skete i den første halvdel af 1800-tallet, og med udgangen af århundredet var udviklingen stort set afsluttet.

Hvorledes området trinvis skiftede form, kan vi aflæse af målebordsbladene. Det første målebordsblad over egnen blev opmålt i 1822 (men aldrig trykt), og derefter blev reviderede udgaver udarbejdet for hver generation: 1854-55, 1880, 1897, 1913...

Målebordsbladene er detaljerede og præcise kort i målestokken 1:20.000. De første kort blev oprindeligt udarbejdet til militært brug omkring Napoleonskrigene, men med tiden fik kortene stor civil betydning. Ud fra kortene kan vi følge nogle vigtige emner op gennem århundredet.

Mørdrupgård

På kortet fra 1822 finder vi stadig landsbyen Mørdrup med to tvillinggårde og gadekær. Men kort efter blev byen opkøbt af proprietær M. Wassard, som derefter opførte Mørdrupgård ved randen af Bure sø. De gamle gårde blev nedrevet, og på kortet fra 1855 er det kun gadekæret, der markerer den tidligere landsby. Derefter forsvandt alle spor af landsbyen.

Mørdrupgård blev til gengæld drevet som en selvstændig enhed. Ejendommen havde egen smedie i det ene af de to små huse, som før i tiden flankerede alléen op til gården. Kun et af husene findes i dag. I slutningen af århundredet blev der opført en vindmølle overfor smedien, men møllen var atter forsvundet i 1913.

Mørdrupfladen - den dyrkede jord

I løbet af kun en menneskealder blev mønsteret i landsbyens jorder totalt ændret. Træerne fældes. Engene tørres ud, og agrene slås sammen. Det opsplittede agerlandskab, som aftegnede sig på matrikelkortet, forsvandt. I stedet opstod den monotone

dyrkningsflade, som har kendetegnet området fra 1822 og frem til i dag.

Vesterlund Skov var allerede ryddet i 1822, vel nok for at give plads for de to udflyttergårde. Også skovbæltet langs Langesø var væk og kun et lille krat nordvest for Mørdrup stod tilbage. Siden har fladen været uden træbevoksning med undtagelse af alleen og hegnet langs skellet til Vesterlund. Marksystemet forsvandt med udstykningen, og de talrige fugtige engarealer mangler på kortet fra 1822. På de tre kort fra '55, '80 og '97 opstår der derimod nogle nye små vandhuller og også tørre grave spredt over området. Det er sporene efter gravning af mergel, ler og grus, som man benyttede til markforbedring og vejarbejde. Også de nye vandhuller er senere kastet til.

Langesø's udtørring

Langesø's vandflade begrænsede tidligere nordsiden af Mørdrupfladen. I dag er søen udtørret, men ejendomsskellene markerer stadig den tidligere søbred.

I 1822 eksisterede søen i hele dens udstrækning. Længere mod øst var Kedelsø derimod forsvundet. Søens overflade har antagelig stået et par meter over den nuværende dalbund at dømme efter søens maksimale udstrækning. Det stemmer overens med, at vandfladen i den sidste rest af søen i 1855 angives for 83' eller omkring 26 meter. Vanddybden i søen har imidlertid næppe været meget over en meter på det dybeste sted. Det skyldes blandt andet, at også dalbunden er sunket ind på grund af dræningen.

I 1855 var udtørringen af søen vidt fremskredet, efter at der i vestenden af dalen var gravet en dyb grøft til Græse Å. Kun dalens laveste vestdel lå stadig hen som åben sø. 1880 var vandfladen forsvundet og erstattet af mose. Den maksimale del af Langesødalen var under dyrkning i 1897. Siden er store områder atter opgivet og sprunget i eng. Buresø var tilsvarende en del større i 1787 på grund af den højere vandstand. Vandspejlet angives i 1855 til 85' eller 26,7 meter, i 1897 til 26 meter.

Krogenlund

Landsbyen Krogenlund voksede også frem til et selvstændigt samfund i denne periode. Men det er en længere historie.

Det 20'ende århundrede

Det billede af Mørdrup, som aftegnede sig i målebordsbladet fra 1897, viser ikke de store forskelle fra området, som det møder os i dag. I dette århundrede har strukturen ikke gennemgået større ændringer, men der er naturligvis sket forskellige justeringer. Især er bebyggelsen omdannet. Væsentligst er den fortsatte vækst af Krogenlund. Mørdrupgård er ligeledes udvidet lidt, mens smedien og møllen er borte. Vesterlund ligger stadig smukt over dalen, og nogle mindre bygninger er her kommet til.

Mørdrupgård, en statelig proprietærgård. Fotograferet fra luften ca. 1950.

Hestetangsmøllerne

af H. Thueslev

Hvad betyder Hestetang? Møllernes andre navne. Deres alder og kirkelige oprindelse.

Den ene af de to Hestetangsmøller lå i Uggeløse sogn og den anden i Ganløse sogn, men afstanden imellem dem var, som det kan ses i terrænet, højst 400 m. Som drivkraft brugte de Hestetangsåen, nu Mølleåen, i dens løb mellem Bastrup sø og Farum sø. Begge møller stødte mod nordøst op til Hestetangsskov, nu Terkelskov. Navnets sidste led sigter til det bakkedrag, der som en tange forløber langs skovsiden af åen og på den anden side begrænses af et tilløb til den. Første led hentyder enten til hæs eller til hessel. For tydningen hæs taler de ældste stavemåder Hæstongg, Hestong og Hestang. For tydningen hessel taler nærheden af Hesselkilde. Det kan vel tænkes, at bymændene i den nu forsvundne landsby Thyrstorp (Thulstrup) ved Nymølle 1 km borte eller bymændene i den ligeledes forsvundne landsby Bolstrup i Farum Lillevang også 1 km borte har stakket mosefoder i hæs på stedet. Foretrakkes derimod tydningen hessel, må det formodes, at bakkedraget i en fjern fortid har været bevokset med hasselbuske.

Omkring 1680, da møllerne havde eksisteret i mere end 200 år, kom egnens folk ind på at kalde den øverste for Hestetrang mølle. Heri ligger nok den morsomhed, at vejen mellem Ganløse og Uggeløse-Lynge gik gennem møllens port ind over dens gårdsplads og altså der havde en trang passage. Navnet Hestetrang blev dog ofte brugt også om den nederste mølle, dels ved forveks-

Den gamle mølledam ved nedre mølle er forlængst groet til; men en rest kan ses lige overfor dæmningen. Marts 1984. (Foto: Peter V. Christensen).

ling og dels fordi vejen til Farum gik imellem dens bygninger. Begge møller blev lejlighedsvis benævnt efter indehaveren. Således kaldtes den øverste Trolds eller Troels mølle, den nederste Terkels eller Jacobs mølle.

Ved den øverste mølle strømmer vandet livligst, fordi bakkerne ligger tættest på åen. Her har en mølledam altså kunnet anlægges med mindst ulejlighed eller måske oprindeligt helt undværes. Det kan da formodes, at denne mølle er ældst. I det danske agerbrugs ældste tid malede man sit korn mellem to sten og noget senere på en håndkværn. Antagelig ved vor tidsregnings begyndelse byggede man som sydpå små vandmøller, skvatmøller, med vandret liggende hjul og undertiden uden dam. Selv de mindste vandløb synes at være udnyttet, og hver større gård ved vandløb synes at have haft sin egen. Stormændenes, kirkens og ikke mindst kongens stigende indflydelse gav sig i tidlig middelalder bl.a. udslag i bygning af større vandmøller, der ved bort-

fæstning eller beskatning blev gode indtægtskilder. Det må formodes, at begge Hestetangsmøllerne hører til i den kirkelige af disse grupper. Da man nemlig i 1460 først hører om den nederste mølle, er den underlagt Uggeløse kirke, og da den øverste i 1553 dukker op i et dokument, siges det, at mølleren forhen tjente til Slingerup kloster. Bøndernes betaling for maling af deres korn skete fra ældre tid derved, at møllerne toldede deraf med dertil godkendte toldkar og altså beholdt en del af kornet.

Nederste mølle

Den ligger i Uggeløse sogn og er kendt fra 1460. Den kommer fra Frue Kirke til kronen. De første fæstere. Kongen belåner møllen. Den afhændes ved mageskifte.

Hver af de to møllers historie vil i det følgende blive behandlet for sig, og først behandles nederste Hestetangsmølle i Uggeløse sogn, altså på åens nordøstlige bred. Det lige nævnte dokument fra 1460 omfatter i virkeligheden hele to kirkelige såkaldte tingsvidner, begge optaget 23. marts henholdsvis på Uggeløse og Lyng kirkegård efter højmessens. Her indhentede sognepræsten Henrik Hermansen og Per Degn på foranledning af Uggeløse kirkes ejer, Københavns Vor Frue kirkes dekan, der selv var til stede, erklæringer fra sognemændene om et krav fra Stenløse kirke om andel i indtægterne af Hæstetange skov, Thyrstorps mark og Hæstongges mølle. Mændene vidnede, at disse indtægter i 100 år og mere upåtalte var oppebåret af dekanen. Ved reformationen tilfaldt kirken og dens tilliggende kongen, som i 1539 overdrog den til Helliggejsthus i København til fordel for de fattige og syge der. 31 år senere fandt der et mageskifte sted, hvorved kirken igen overgik til kronen, medens hospitalet i stedet fik Gentofte kirke.

I 1571 modtog fogeden på den kongelige ladegård Faurholm, Christen Vogensen, og hans hustru Anne kongeligt brev på Hæsttanges mølle, som således blev adskilt fra kirken sammen med skoven og marken. Kongen fritog dem for at svare den årlige landgilde på 7 lispund mel, 1 fjerding smør og 1 bolsvin. Det har åbenbart drejet sig om en slags pensionering. Senere findes landgilden sammen med mølleskylden, en kongelig skat, optaget i jordebogsregnskaber og skattemandtalen under Frederiksborg

slots len. Et års mølleskyld blev eftergivet i 1611 på grund af møllens brand. Derefter fik i rækkefølge Hans Jensen, Claus Hansen, Jørgen Olsen og Mads Jensen fæste på møllen, mod også at svare 4 skæpper byg i landgilde af Thulstrup mark. Sidstnævnte fæster blev efter skik og brug gift med sin forgængers enke, og i hans tid blev møllen som følge af svenskekrigens ødelæggelser belånt af kongen hos den københavnske rådmand Hans Knudsen Leegaard, der så oppebar landgilden. Han blev dog hurtigt udløst, og kort efter gav kongen ved mageskifte Ingvor Lauritsen skøde på møllen med Thulstrup mark og Hestetangs skov.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort fra 1766. Betegnelserne Hestetrangsmølle og Hestetangsmølle er rigtigt angivet. Jacobs H(hus) har sikkert navn efter hestetangsmølleren Jacob Nielsen. Det spidse knæk på åen nedenfor begge møller gengiver antagelig Terkel Jensens mine.

Møllens kapacitet. Møller Terkel Jensen forbedrer vandforsyningen. Han fradømmes møllen på grund af skovhugst og bliver livstidsfæster.

År 1677 solgte Lauritsen imidlertid disse besiddelser til Terkel Jensen for 112 rd. Af en kommissionstaksering fra 1689 for alle møller i Frederiksborg amt ses det, at Terkel Jensen både havde en melkværn og en maltkværn, at begge kværne kunne gå hele året, og at melkværnen kunne male fra $1\frac{1}{2}$ til 3 td. pr. døgn, mindst i de vandfattige sommer måneder og mest i forårs- og efterårsmånederne. I betragtning af møllegæsternes søgning regnedes der med, at der årlig blev malet godt 821 td. korn og godt 319 td. malt og gryn. Mølleren kunne heraf tolde 8 toldkar pr. td. korn og 4 toldkar pr. td. malt og gryn, ialt godt 63 td. Efter kommissionens opfattelse kunne halvdelen af toldmålet afsættes til møllernes vedligeholdelse og resten til landgilde og skat. Nu drejede det sig her om en selvejermølle, og derfor beregnedes der kun mølleskyld, svarende til $\frac{1}{4}$ af toldmålet. Da 2 td. mel regnedes at svare til 1 td. hartkorn, fremkom mølleskylds hartkorn 7 td. 7 skp. $1\frac{1}{2}$ fdk., der var væsentligt lavere end den ældre takst. Omtrent samtidig fastsattes mølleskylds hartkornet for nabomøllen til 6 td. 4 skp. $3\frac{5}{9}$ fdk., men for Knardrup mølle til 12 td. 3 skp. $2\frac{1}{9}$ fdk. Da vandføringen i Hestetangsåen efter Terkel Jensens mening lod meget tilbage at ønske, lod han for en udgift, som han selv senere anslog til 1.000 sletdaler, bygge en såkaldt mine gennem Hestetangsbakken og gennem den føre vand til sin mølledam fra moserne bagved. Til anlægget, som endnu kan påvises i terrænet, hørte også en dæmning over disse moser til opstemning. Desuden havde han to gange betydelige udgifter til genopførelse af møllebygningerne efter brand. Skønt mølledriften efter malingens omfang må have været ganske fordelagtig, kom han derfor i vanskeligheder og måtte optage et lån på 600 rd. hos amtsforvalteren. I skoven, der siden har båret navnet Terkelskov, og som han selv havde genplantet efter sven-skernes mishugst, kom han også ind på at hugge og sælge mere bøgetræ, end skovordinansens gældende regler tillod.

Dette blev forebragt kong Frederik IV, som var stemt for straks at arrestere mølleren. Da det viste sig, at arrest kun kunne foretages af personer, der ikke var i stand til at stille sikkerhed for hugstens værdi, og da spørgsmålet om straf måtte afgøres af

retten, bestemte kongen, at generalfiskalen (anklageren) skulle beordres til at rejse tiltale, men at Terkel Jensen dog straks skulle arresteres og kun kunne slippe fri, hvis han viste sig i stand til at stille sikkerhed. Arrestationen synes at have været kortvarig og at have bestået i tilbageholdelse på møllen. Efter en måneds forløb valgte dommeren i Frederiksborg birk besigtigelsesmænd, som mølleren ønskede foreholdt, at hugsten især var anvendt til brænde af hans svigersøn, en bager i København, men også til bygning af hans egen smedie og til reparation af møllens stampehus. Straffesagen endte med, at Terkel Jensen af Sjællandsfar Landsting blev idømt en bøde på 500 rd. og skulle betale 25 rd. 13 sk. i omkostninger. Hertil kom, at den kongelige tilbagekøbsret til møllen med tilliggende nu blev gjort gældende, og at der efter betaling af skatterestancer kun blev 339 rd. tilbage af købesummen.

På Terkel Jensens indtrængende ansøgning blev det tilladt ham at overtage møllen i livstidsfæste. Dernæst anbefalede amtmanden i betragtning af hans høje alder en nedsættelse af bøden, hvorfor det på rentekammerets indstilling lykkedes ham at få først halvdelen og senere hele bøden eftergivet. Men nu fik amtsforvalteren ved Højesteret dom for sit tilgodehavende, der var vokset til 865 rd. Ligeledes fik mølleren afslag på endnu en ansøgning om eftergivelse af nye skatte- og afgiftsrestancer og om fritagelse for landgilde og skat i sin restlevetid. Efter dette var han endeligt ruineret. Hans rørlige ejendele blev bortsolgt ved tvangsauktion, og selv måtte han med sin hustru »forlade stedet uden at få mere med sig end nogle slette pjalter til en seng at ligge på og tvende trøjer at skjule sig udi«. Den gamle møller levede endnu et års tid, inden han i 1725 blev jordet på Uggeløse kirkegård, angiveligt 100 år.

Terkels svigersøn og dennes efterkommere fortsætter mølledriften. Agerjord afgives. Kalkgravning i Terkelskov påbegyndes.

Den fæsteledige mølle blev tre gange udbudt på herredstinget, uden at andre interesserede meldte sig end Terkel Jensens svigersøn Jacob Nielsen, og han betingede sig to års fritagelse for skat og landgilde, medtagelse af den kalkstensrige skov under fæstet og nedsættelse af mølleskyld og landgilde for sin hustrus levetid. Rentekammeret tilrådede at gå ind på betingelserne, og dette blev også resultatet. Ved sin død i 1754 efterfulgtes han af sin søn

Niels Jacobsen. Da denne døde i 1781, påberåbte hans ældste søn Jacob Nielsen sig, at hans stedmoder var stærkt forfalden til drik, og dette bekræftedes af amtmanden. Hun døde dog straks efter og undgik derved at blive afsat fra fæstet, som følgelig tildeles stedsønnen. Men han måtte give afkald på 2 td. og 2 skp. agerjord til fordel for nabomøllen Hestetangs fæster, fordi faderen inden sin død havde tilforhandlet sig denne mølles bygninger og solgt dem til en anden uden at tage højde for, at et areal af Farum Lillevang, som hidtil havde været indbefattet under Hestetangmøllens jorder, skulle overtages af forstvæsenet i forbindelse med en såkaldt skovseparation. Ligeledes måtte Jacob Nielsen ved indtrædelsen i sit fæste tåle et forbehold om, at hele Terkelskov kunne blive inddraget under de indhegnede statsskove. I den formening, at det havde lange udsigter hermed, gav han i 1783 en vis Nicolaj Ulstrup adgang til at grave kalk i skoven mod en årlig afgift på 10 rd. I 1794 sluttede han også overenskomst med en anden kalkgraver. Nu blev rentekammeret orienteret og satte sig ikke blot imod denne nye overenskomst, men påtalte også, at der var givet Ulstrup gravningsret, og forsøgte endog at få mølleren til straks at afstå skoven. Da han imidlertid ikke fandt at kunne undvære sin kreaturgræsning der, sluttedes der et forlig, hvorefter Ulstrup fik lov at fortsætte sin gravning mod yderligere at betale 10 rd. årligt til staten.

Jacob Nielsen androg i 1793 rentekammeret om bistand til hovedoprensning af mølledammen. Allerhelst ville han dog købe møllebruget på tålelige vilkår for så at tage lån deri til oprensning. Han pegede især på, at han selv havde bekostet 4-500 rd. til nyt vandhjul og nyt mølleværk. En landmåler opgjorde damarealet til 9½ skæpper, hvoraf 8 skæpper var aldeles tilgroet. Dammen var 5 alen dyb, men der var kun ½ alen vand deri.

Skovkortet fra 1796 over Terkild Skoven medtager Hestetangsmøllen, som det dog kalder Hestetangs Mølle, og omfatter i øvrigt skov, eng og mose. Hensigten har været at vise kalkbrydningens omfang.

Stort

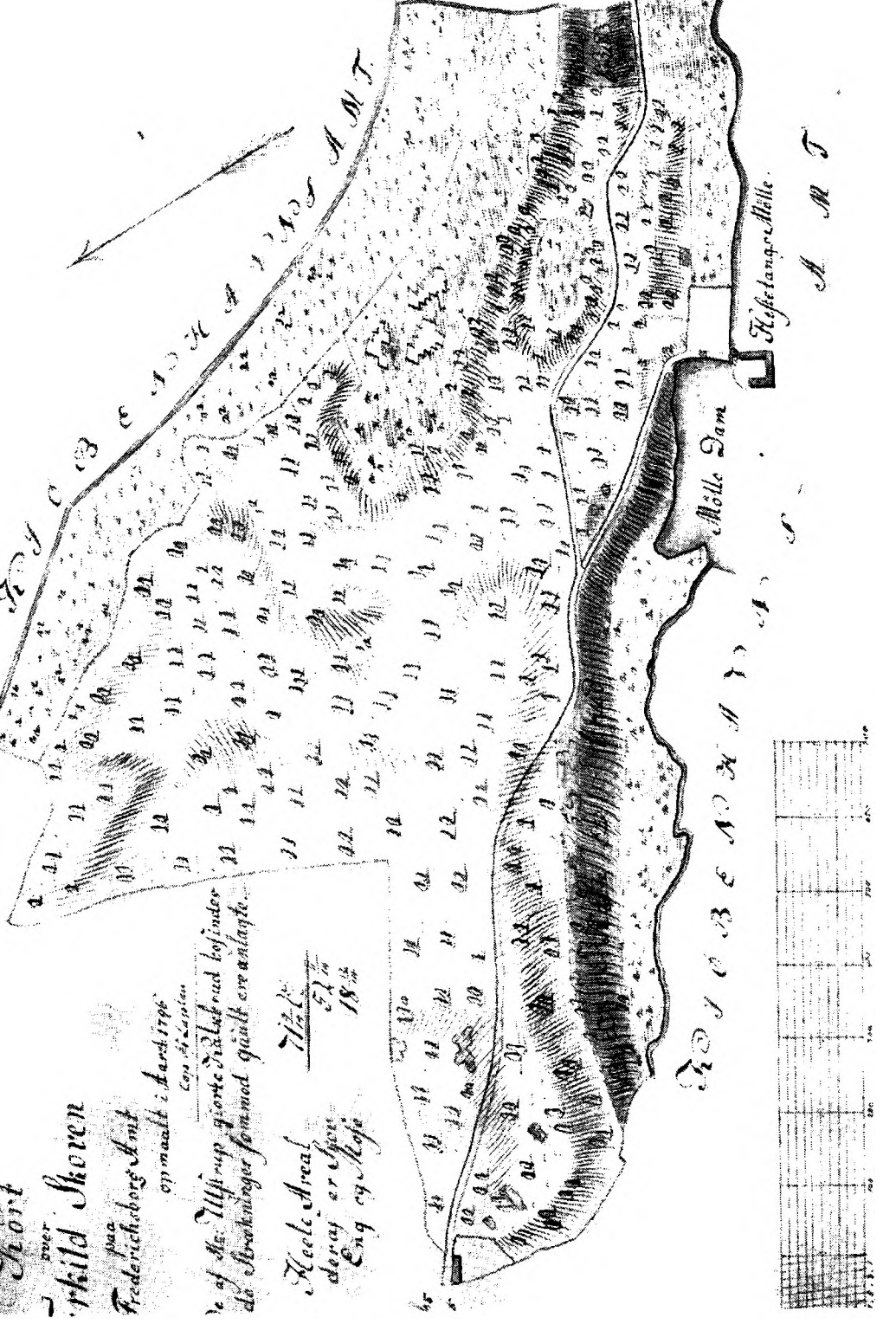
over
Hild Skoven

Frederichsborg Amt

opmaalt i Aard 1796
Cens. Division

1/2 af Mr. Ulffs nye gamle Dykketrud hofinder
de Strøkningsformod gæltt overvæltte

Aeale Areal 7 1/2
deraf er Egen 5 1/2
Eng og Høje 18 1/2

Amtsforvalter og amtmand mente begge, at møllerens tilbud om køb for 600 rd. burde akcepteres, da han kun svarede ialt 69 rd. til staten årlig, og da vandforsyningen måtte ventes at blive stadig ringere efter udgravning af egnens moser. Oprensning ville koste 500 rd., men mølleren ville selv foretage den for det halve. Rentekammeret nægtede at sælge og bestemte, at man skulle reducere mølledammen til halv størrelse. Herefter påtog Jacob Nielsen sig at oprense den halve dam for 125 rd.

Hans Hansen ægter møllerenken. Hans strid med myndighederne om fæsteretten og kalkgravningen.

Da Jacob Nielsen i 1798 døde, kun 37 år gammel, mindede forst-væsenet rentekammeret om, at Terkelskov ved fæstledighed ønskedes reserveret til indhegning. Enken Birthe, der var 32 år, indgav dog ansøgning om at beholde møllen i fæste, skønt hun havde indset det umulige i at drive den videre alene og derfor havde besluttet sig til ægteskab med den hidtidige møllersvend Hans Christensen, kaldet Hansen. Hun pegede på, at Hestetangsmøllen ville lide tab i sin næring, fordi nabomølleren nu havde fået bevilling til at opføre en vindmølle, Nymølle, mod at nedlægge Hestetangsmøllen. Dernæst fremhævede hun, at familien i mere end 100 år havde besiddet Hestetangsmøllen, at hun havde 7 uforsørgede børn, og at manden havde efterladt sig en del gæld. Både sognepræst, amtsforvalter og amtmand anbefalede ansøgningen. Præsten betegnede Hans Hansen som et smukt, højt og anseligt ungt menneske, så ædruelig, at han end ikke drak brændevin. I Jacob Nielsens tid havde han udført både arbejdet som møllersvend og alt forefaldende bondearbejde og desuden tålmodigt båret over med den drikfældige møllers skrøbeligheder. Efter møllerens død havde han bestyret møllen så godt, at enken havde kunnet afbetale anseligt på gæld. Det blev levende beskrevet, hvorledes Hans Hansen var den rette til at drive netop Hestetangsmøllen, hvor mølleren snart måtte gribe ploven, snart sædekurven, snart tørvespaden, snart høstredskaberne, snart selv køre et læs sæd eller tørv til torvs og snart gøre en dyrehavsrejse. Efter sognepræstens mening burde fæstet endog tildeles ham selv, da tjenestefolkene måske ellers vanskeligt lod sig styre af ham »i vore dage«. Skønt der foreløbig ikke kom noget svar, giftede parret sig samme år og fortsatte driften af

møllen. Deres trængselstid indledtes, da forstvæsenet i 1810 op-tog kalkgravning og -brænding i Terkelskov for statens regning. Som leder af denne virksomhed indberettede skovrider Lund, at mølleren havde bragt kalkovnen i fare for nedstyrtning af jord og sten ved at grave sand tætved. Han mente, at kalkværket havde fjender blandt egnens beboere, der ærgrede sig over ikke selv at have fordel deraf. Efter at have modtaget en advarsel fra rentekammeret skrev Hans Hansen, at han havde gravet 14 alen fra ovnen, hvor arbejdsfolkene selv havde flyttet sand bort, og at han aldrig havde haft til hensigt at skade kalkværket.

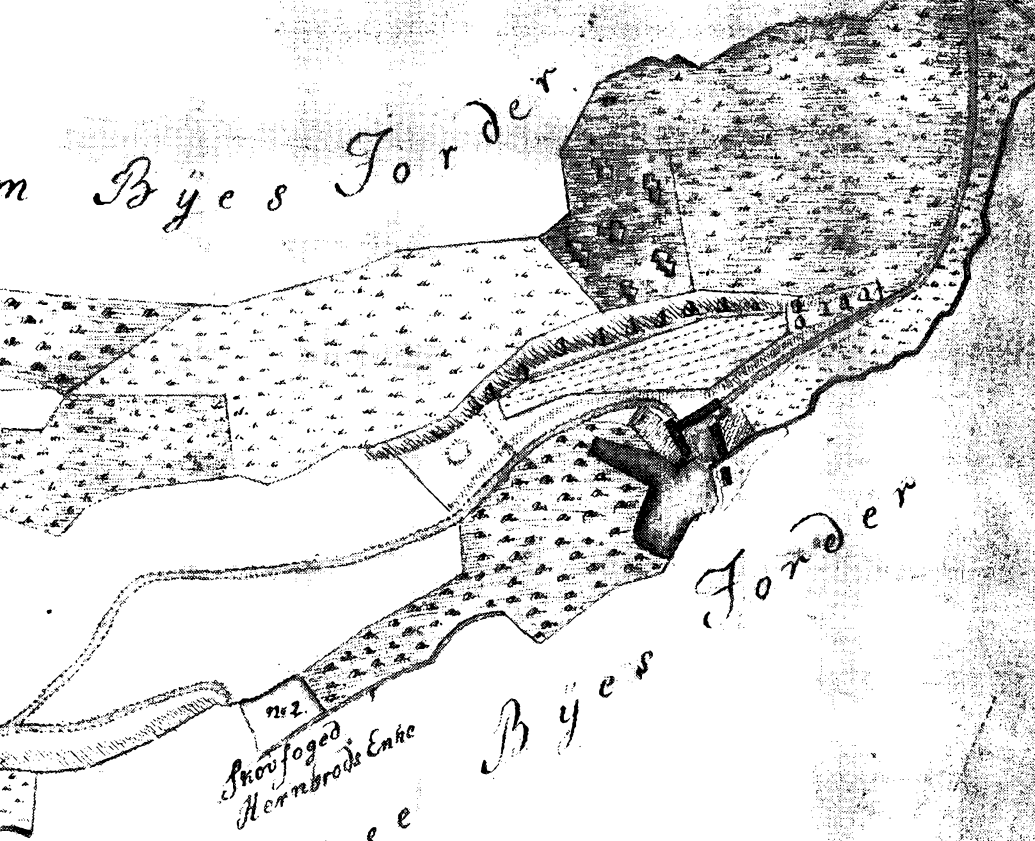
Brevet behandlede først af amtsforvalteren, som tilføjede, at mølleren som indehaver af græsningsret også mente sig berettiget til sandgravning. Næste led var amtmanden, der rejste det pinlige spørgsmål, hvilken adkomst Hans Hansen egentlig havde til Hestetangsmøllen. Så greb mølleren igen til pennen og fortalte rentekammeret, at hans kone stadig ventede svar på sin ansøgning om fæste på møllen. Dette medførte en forespørgsel til forstvæsenet om, hvilke hensyn der ved bortfæstningen burde tages til kalkgravningen. Skovrider Lund og hans overordnede krævede derefter hele Terkelskov, engen syd for skoven fra mølledammen til Bastrup indelukke til anbringelse af fyld, engen øst for skoven fra minegrøften til Farumvejen med henblik på tørvegravning og endelig Hestetangsbakken bag møllen, fordi den var særlig rig på kalksten og lå godt for transport. Bortfæstning mentes derfor uheldig. Gennem amtet spurgtes mølleren nu, om han, hvis de omtalte strækninger udgik, ønskede at forpagte møllen på et vist åremål. Han anså dog tabet heraf for en så betydelig forringelse, at han kun ønskede at forpagte resten, hvis hans kone skulle afgå ved døden før ham, og at hun ikke kunne beholde fæstet anså han for helt utænkeligt i betragtning af rentekammerets velkendte ædle grundsætninger.

Her gik sagen af ukendt årsag i stå til 1820, da rentekammerets revision igen tog den op. På forespørgsel oplyste amtmanden, at Hestetangsmøllen næsten havde tabt sine møllegæster til den hollandske vindmølle i Knardrup og stubmøllen på Uggeløse mark (Nymølle). Han spurgte tillige, om rentekammerets ufuldbyrdede resolution af 1812 om udsættelse af Hans Hansen, hvis han ikke ville forpagte møllen i dens reducerede skikkelse, alligevel skulle iværksættes. Dette bekræftede rentekammeret, hvorefter Hans Hansen med prokuratorbistand indsendte et vel-

formuleret indlæg med påstand om, at jorddrotten efter fæstereglerne i Christian V.s danske lov skulle godkende en enkes nye ægtemand som fæster, når blot han måtte anses for duelig. Og dette mente han ved 20 års virksomhed at have bevist, at han var. Rentekammeret greb nu til sagsanlæg, og ved Frederiksborg birkeret blev Hans Hansen i december 1821 under udkastelses-tvang dømt til at afstå møllen efter lovbestemt varsel. Det var rettens opfattelse, at hustruens besiddelsesret som enke var ophørt ved ægteskabet med ham. Hans Hansens anke til Hof- og Stadsretten førte ikke til andet resultat. Han søgte og fik derfor fri proces for at anke videre til Højesteret. Mens sagen verserede her, bestemte han sig, sikkert efter sin prokurators råd, til hellere at ansøge kongen om som en nådessag at måtte beholde fæstet, så længe hans 57 årige svagelige hustru var i live. Ansøgningen forsynedes med velvillig anbefaling fra alle sider og blev efter 9 måneder uden svar efterfulgt af en ny, denne gang i hustruens navn. Så endelig resolverede kong Frederik VI på rentekammerets indstilling i februar 1825, at højesteretssagen mod Hans Hansen måtte bortfalde, når han godtgjorde sagens omkostninger, og at han i så fald måtte beholde fæstet på Hestetangsmøllen for sin kones livstid. Mølleren skyndte sig naturligvis at betale. I 4 år nød ægteparret deres fæste uantastet, indtil Hans Hansen døde i 1829. Enkens avl, redskaber, og kreaturer blev auktionssolgt, og forstvæsenet ved skovrider Lund overtog efter rentekammerets afgørelse møllen med jorder og enge. Hovedparten blev som planlagt anvendt til kalkværkets drift, og resten fik kalkværkets transportbestyrer på den nedlagte nabomølle til græsning. Lund lod foreløbig melmøllen Hestetang drive ved en møllersvend, men havde planer om indretning af en savmølle.

Kortet af 1809 vedrører Hestetangsmøllens tilliggende af ager, eng og mose, skønt det angiver at vedrøre Hestetangsmølle. Skovstrækningen er lavet blank. Agrene mod vest er sikkert den gamle Thulstrup Mark. »Skovfoged Hernbrods Enke« svarer til den nedlagte Hestetangsmølle. Terkel Jensens mine er vist med to stiplede, parallelle linier.

nr. 2
 Skovfoged
 Herrensbrøds Enke

Gandløse

Byes Forder

Kort
 over
 MESTERKANGSMØLLE
 Beliggende i Ugeløse
 Sogn.
 Liunge Frederichsberg Herre
 Frederichsberg Amt. Opmsøeg
 af Buchhan
 Copi af Lupta

Disse planer måtte hurtigt opgives som urentable. Trods reparation af det brøstfældige mølleværk og grøftegravning til forbedring af vandforsyningen måtte det efter nogle års forløb også fastslås, at formlingen ikke kunne svare sig på grund af værkets mådelige indretning, utilstrækkelig vandforsyning og konkurrencen fra vindmøllerne.

Forstvæsenet sælger møllen i 1840, men må overtage den igen i 1886, opgive driften og beplante arealet med skov.

Ved kongelig resolution bestemtes det derfor i 1840, at møllen skulle sælges ved offentlig auktion til arvefæste, og den indbragte derved 6.000 rd. Den kom i de følgende år på 7 forskellige hænder, og de skiftende møllere har nydt godt af de gunstige konjunkturer, som erhvervet fik, da det ved næringsloven af 1857 blev givet frit og fandt grundlag for indbringende eksport af mel til en række europæiske lande. En af møllerne fik ejendomsskøde, og staten havde endnu i 1886 en prioritet, da finansministeriet måtte sætte møllen til tvangsauktion, vistnok fordi konjunkturerne nu var forringet ved toldsatser i Tyskland og Sverige. Skønt der blev afholdt hele 5 auktioner, måtte ministeriet som ufyldestgjort panthaver til sidste overtage ejendommen for et bud på 1.000 kr. Hermed var den sidste af de to Hestetangsmøller for bestandig ophørt at male. Trods enkelte senere tilbud om køb eller forpagtning af møllen foretrak ministeriet at lade arealet indgå under skovvæsenet og at lade stuehuset indrette til hegnsmandsbolig.

Øverste mølle

Den ligger i Ganløse sogn og er kendt fra 1553. Den kommer fra Slangerup nonnekloster til kronen. De første fæstere. Møllerne bliver også avlsbrugere. Kongen belåner også denne mølle.

Den øverste Hestetangsmølle omtales første gang i 1553, da Peder Godske, embedsmand (lensmand) på Københavns slot, som det hedder, fik kongeligt følgebrev bl.a. til Mads Trold i Hestange mølle, der før tjente til Slangerup nonnekloster af Benediktiner ordenen. Som følge af reformationen med dens overgang af en stor mængde kirkeligt gods til kronen skulle han herefter »svare til Københavns slot givning og gøring, have sin årlige landgild og anden rettighed«. I 1562 fik Anne Throldtz, hvis mand nylig var død, lov til fremdeles at besidde møllen, mod at »bygge, forbedre og den ved god hævd at holde, svare landgilde« og desuden stille sikkerhed. Endelig måtte hun svare »en mulig og skellig stedsmål« (indfæstning), som lensmanden skulle fastsætte . . .

Lensregnskabet for 1599 viser, at Oluf Sørensen som fæster af møllen skulle svare 27 skæpper rug til 6 tønder kauringbrød, leveret til slottets proviantskriver. Jordebogen for 1611 har Oluf Ibsen som fæster, og han skulle i landgilde svare 7 lispund mel, hvortil fra 1613 kom 1 lispund byg for »en øde jord, som han fik fra Farums mænd«. Med overtagelsen af denne jord, som muligvis havde tilhørt den nedlagte landsby Bolstrup, blev han avlsbrugende møller og kom derved til at svare pengeskat i lighed med fæstebønder. Fra 1623 hed mølleren Lauritz Nielsen, og i årene derefter betegnedes møllen efter den først kendte fæster oftest som Throldtz, Trolds, Trols eller Troels mølle. I 1660 hedder det, at møllen i ufredstiden blev afbrudt af fjenden, svenskerne, og nu var ruineret og øde. Lauritz Nielsen var død. Ingen har besiddet møllen længere end han.

Året forinden havde Frederik III under Københavns belejring set sig nødsaget til at rejse penge ved belåning af krongods. På denne måde fik byens borgmestre Hans Nansen og Christopher Hansen i forening pant for et lån bl.a. i Hestetangs mølle, Ganløse sogn. Deres tilgodehavende overgik kort efter til rådmand Hans Knudsen Leegaard, som også havde pant i nabomøllen. Han lod i 1661 ved 4 udvalgte mænd konstatere, at mølle, kværn

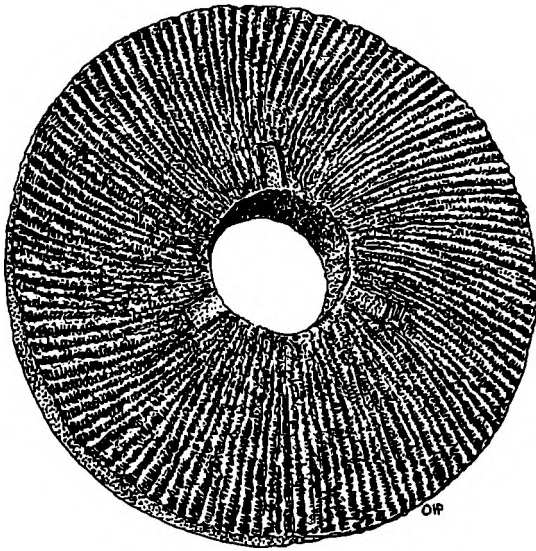
og bygning bortset fra 2 gamle møllesten »af fjenden var ganske afbrudt og fra stedet bortført eller brændt.« Tilmed var mølledammen således udskåret og udgravet, at den kun med stor bekostning kunne istandsættes. Møllen kom dog samme år i gang igen, da Søren Pedersen, der havde ægtet Lauritz Niensens 60 årige enke, overtog fæstet og påbegyndte genopbygningen. Han havde påtaget sig for strenge vilkår og måtte flere gange stævnes for udebleven landgilde og til betaling af sædekorn.

Efter enevældens indførelse kom møllen under Københavns amts ryttergods, bestyret af en regimentsskriver, der tillige var amtsforvalter. Da han i 1675 havde stævnet Oluf Lauridsen Møller for landgilderestance, vidnede to mænd af Ganløse, at han ikke kunne betale på grund af møllevandets ringhed, og at han kun sjældent havde nogle få skæpper rug at male.

Møllen bliver ryttergods. Dens kapacitet. Vandmangel. Nye fæstere forsøger småindustri.

Markbogen til Christian V.s matrikel fra 1682 og møllebogen fra 1684 oplyser, at møllen havde to kværne, der brugtes en ad gangen, og kunne male både sommer og vinter, dog under sommertørke kun 4 timer om dagen. Åen var temmelig tilstoppet, og det meste vand kom fra nogle kildevæld vest for dammen under Ganløse Ore. Vandets højde ved dæmningen var $\frac{3}{4}$ alen. Hjulenes højde fra akselen var $4\frac{1}{2}$ kvarter (72 cm). Møllegæsterne var tit få og kom mest fra Bastrup, Uggeløse, Lyng og Vassingørød. Til møllen hørte stadig Vestervang under Farums mark, betegnet som god, blandet kornjord, men nu også Lille Mosehave indelukke i Ganløse Ore, som bymændene i Ganløse havde tildelt den, betegnet som middel bygjord. Desuden var der middel havrejord og yderligere en eng, takseret til $1\frac{1}{2}$ læs mosefoder. Den endelige hartkornsansættelse blev efter modelbog af 1690 og matrikelbog af 1693 6 td. 4 skp. 3 fdk. $1\frac{2}{3}$ alb. samt af Vestervang 2 td. 7 skp. 2 fdk. 1 alb. eller næsten som nabomøllens hartkorn.

Da Oluf Lauridsen i 1685 døde, havde Leegaard endnu 100 sletdaler tilgode. Desuden oversteg landgilde- og skatterestancer 330 rd. de samlede aktiver godt 295 rd., og boet var altså insolvent. En dristig mand ved navn Jens Clausen forlovede sig alligevel med enken og fæstede møllen, men indså kort efter det uholdbare i situationen og rømte, medtagende nogle og trediv

Sternehugget granitkværnsten af traditionel type. Det er så mange år siden, Hestetangs møllesten gik i stå, at der ikke findes billeder af møllerne. (Tegning af Ole Høegh Post).

daler. Enken lod ham efterlyse på birketinget og senere på Sjællandsfar Landsting, uden at der hørtes fra ham.

Som ny fæster indtrådte først Johan Pittersen, en smed fra København, hvis håndværk kan danne grundlag for en formodning om, at han havde til hensigt at udnytte vandkraften på en ny måde. Meget kan det ikke være blevet til, for allerede i 1686 optræder hofsmedemester Johan Esbach som ny fæster. Han overlod uden kontrakt brugen af møllen til Hans Adersen, dog således at denne to dage om ugen skulle anvende den til slibning af leer for Esbach mod betaling af 4 sk. pr. dusin. Skat og landgilde skulle Adersen betale. Men da driften ikke svarede regning, måtte Esbach betale og så stævne Adersen. Denne indtrådte i 1687 som fæster, men kom i restance og måtte først låne hos amtsforvalteren og efter et par år gå fra møllen. I hans tid kaldes møllen i dokumenterne skiftevis Skovmøllen, Hestetrang, Hestetang, Hesteham og Hestam. Hans efterfølger Svend Bentzen fik ved tiltrædelsen i 1693 to års afgiftsfrihed og klarede sig til 1718, da Henning Christophersen Richter, som også drev valkemøllen Stubbe mølle ved den nedre del af åen, trådte til.

Han og Terkel Jensen i Hestetangs mølle kom i strid om skellet mellem møllerne og brugen af åvandet. Under medvirken af

de to amters embedsmænd og to som synsmænd valgte møllere fra hvert af amterne opnåedes der et forlig, hvorefter hver mølle i det daglige selv måtte afgøre, hvor højt han ville stemme vandet. Men Richter opnåede, at der i Terkel Jensens vandstue blev sat et mærke for højeste tilladte vandstand 5 kvarter over grundstokken. Til gengæld blev det påbudt Richter at åbne sine stighbord, når Terkel Jensen forlangte det, fordi han havde brug derfor til maling. Skulle mølleren i øverste mølle vægre sig, fik mølleren i nederste mølle endda tillagt ret til selv at åbne hans stighbord. Tilsvarende adgang til selvtægt fik øverste mølle; hvis nederste lod vandet stige over de tilladte 5 kvarter. I engen mellem de to møller blev en høj elletrunte under Ganløse Overdrevs bakke og nogle vidieris ved åen fastsat som skel. Fra Richters tid kaldtes møllen nu og da tyske mølle. Han lod den iøvrigt drive ved en underfæster.

Strid med nabomøllen om vandet. Mølleren vil brænde brændevin. Møllen bliver lystejudom.

I 1725 blev Friderich Friderichsen Meyer selvstændig fæster af Hestetrang mølle. Han førte en ny trætte med nabomøllen om åvandet og en med to Ganløsebønder om en tørvemose og besværede sig i 1739 sammen med møllerne i Knardrup og Jonstrup over, at borgerne i Slingerup ved dom havde nægtet dem som hidtil at brænde brændevin til møllegæsterne og fede svin med dranken. De var klar over, at de efter den nyeste forordning om krohold strengt taget ikke havde lov at fortsætte, men håbede på kongelig nåde, »siden kongens hjerte er skikket efter Guds hjerte,« og fordi de ellers ikke kunne svare deres afgifter. Da fælleshenvendelsen ikke førte til noget, indsendte Meyer i 1738 et nyt andragende til kongen, hvori han omtalte møllens slette tilstand på grund af lidet vand og mindre maling. Desuden var det toldkorn, han tjente, så dårligt, at det ikke kunne sælges for penge. Han ønskede blot nogle gange om året at kunne brænde det sletteste toldkorn i brændevin til brug i egen husholding. Amtmanden så, at mølleren ikke kunne hjælpes uden at man krænkede Slingerups borgere, og frygtede, at mølleren alt for let kunne misbruge en eventuel tilladelse ved foregivende af toldkornets slethed. Kongen bestemte herefter, at ansøgningen i »ingen måde kunne akkorderes«.

Den københavnske købmand Diderich Munch fik i 1741 fæste på Hestetrang mølle for der at anlægge en fabrikation af forskelligt jernværktøj, og kongen bevilgede gennem rentekammeret det fornødne egetømmer og 4-5 bøgetræer fra Slagslunde skov og Ganløse Ore. Munch allierede sig med Johan Peter Stochter, der tidligere havde arbejdet med et lignende projekt, og installerede ham i møllen, hvor han især fremstillede save, bestemt for savbrug i Norge. Forbindelsen hævedes efter et par års forløb, og senere afhændede Munch møllen til guldsmed Florentz Wilch, som i 1750 også indtrådte i fæstet. Men 28. marts 1751 rapporterede amtsforvalteren, at Wilch dagen før var »udgangen i en liden ege« for at fiske i sin mølledam og havde haft den »malheur« at falde i vandet og ynkeligt omkomme. Hans enke der sad i uskiftet bo, klagede til amtmanden over, at nabomølleren efter det gamle forlig om vandforsyningen både kunne nægte hende at samle nok vand og selv kunne stemme sit vand så højt, at hun ikke kunne male for bagvand. Hun fik dog intet ud af klagen. Efter hendes død i 1752 blev møllebygningerne med kværne købt af Peder Moss, der var kasserer ved Kurantbanken i København. Prisen var 2.050 rd., og Moss blev anerkendt som fæster.

Medens Wilch to år tidligere havde angivet at ville erhverve møllen, fordi han ikke så sit udkomme som guldsmed, og fordi han havde lyst til landvæsen, foreligger der intet om Moss' motiver. Det kan vel formodes, at han beholdt sin gode stilling i banken og nærmest brugte møllen til lystejeendom. En lignende formodning kan på sikrere grundlag opstilles for hans efterfølger, Anna Christian Jørgensen, salig kammerråd og renteskriver Elias Svanes enke, som i 1759 fik skøde fra Moss på møllen med bygninger. Hun forblev nemlig boende i København og tog kun om sommeren ophold i møllen.

Spørgsmål om tildeling af faste møllegæster. Mølleren søger for-gæves beværterbevilling. Agerjorden omfordeles mellem de 2 møl-ler.

Rentekammeret indlod sig på denne tid i overvejelser om, hvorvidt det ville være hensigtsmæssigt at tildele hver mølle på landet faste møllegæster, som så skulle have pligt til kun at søge denne mølle. Herom skulle amtmændene erklære sig, men de allerfleste frarådede, således også amtmændene i Københavns og Frede-

riksborg amter. De pegede på faren for utilfredshed blandt bønderne, hvoraf mange var fattige folk, der måtte bære sæden til mølle på ryggen eller trille den på en hjulbør. Der kunne ellers ventes disputer mellem møllerne indbyrdes og mellem dem og deres møllegæster, det sidste i tilfælde hvor bonden mente at få sæd slet malet, eller hvor han kom forgæves, fordi mølleren havde megen anden maling, eller fordi der var vandmangel. Også fru Svane kom med et indlæg i denne sag, rimeligvis efter samråd med sin svigersøn, den juridiske professor F. Chr. Sevel. Hun mente nok, at hendes mølle ville profitere af den påtænkte forandring, men heri var hun ikke interesseret, da de, der mod deres vilje skulle søge møllen, upåtvivlelig ville blive misfornøjede og finde påskud til klage. Rentekammeret bibeholdt valgfriheden. I de følgende 30 år skiftede Hestetrang mølle fæster omtrent hvert tredje år. Rentekammeret godkendte i 1771 udtrykkeligt, at fæsterne frit kunne sælge dens bygninger, blot ikke jorden. Prisen var i 1769 3.400 rd. Michael Larsen Berg, som i 1776 købte for 2.200 rd. uden udbetaling, havde, som han senere oplyste, i mange år tjent for sit brød, men fik nu lyst til landvæsen og mente, at Hestetrang eller tyske mølle, der lå først for vandet måtte anses for hovedmøllen, nok kunne føde sin mand. Han måtte dog hurtigt konstatere, at møllegæsterne foretrak den anden mølle, der beherskede vandforsyningen og derfor altid kunne male. Da han derfor ikke kunne klare de årlige skatter og afgifter, godt 51 rd., indgav han ansøgningen til kongen om at måtte sælge øl og brændevin til møllegæster og forbipasserende. Han henviste til, at møllen lå på et afsides sted, at alfarvej gik mellem dens bygninger, og at møllegæsterne ofte måtte opholde sig en hel dag hos ham. Han formanede også kongen om, at ingen bør nægtes hjælp, som vil hjælpe andre, samtidig med at han beklagede sin uformuenhed til at skænke gratis. Han ville ikke selv drive brænderi, men hente brændevinen fra købstæderne, og han var ikke ude på at opnå privilegium til krodrift eller på at svække nogen kro, men ønskede blot at tjene de trængende med omsorg. Rentekammeret og dermed kongen gennemskuede ham naturligvis, og han fik derfor afslag. I 1778 måtte Berg give op, da en panthaver forlangte møllebygningerne auktionssolgt og selv overtog dem for 910 rd.

Denne panthaver solgte som tidligere berørt til nabomøllens fæster, og mens de to møller var på samme hånd, udgik fæstejor-

den i Farum Vestervang (Lillevang) af Hestetrang mølles tilliggende, som i stedet blev udvidet med agerjord fra nabomøllen. Tilvejebringelsen af denne ordning var i sig selv vanskelig nok og kompliceredes yderligere ved, at Hestetangsfæsteren solgte Hestetrangsmøllens bygninger til guldarbejder Daniel Diderich Dey, som transporterede sin købekontrakt til Friderich Pedersen Høeg eller Høy. I Høegs skøde blev optaget en aftale om, at den nederste mølle ikke måtte genere den øverste med bagvand, og Høeg fik ret til at lede alle kilder, åer og søer på sin grund ned til sin dam. Han blev omsider godkendt som fæster. I hans tid nedbrændte møllen til grunden den 7. juni 1785. Da den var forsikret i den almindelige brandkasse for 3.360 rd., kom dette beløb til udbetaling med fradrag af bygningsrester til 49 rd. Mølleren fik desuden skatte- og afgiftsfrihed i 2 år.

Skovseparation ændrer møllevejen fra Ganløse.

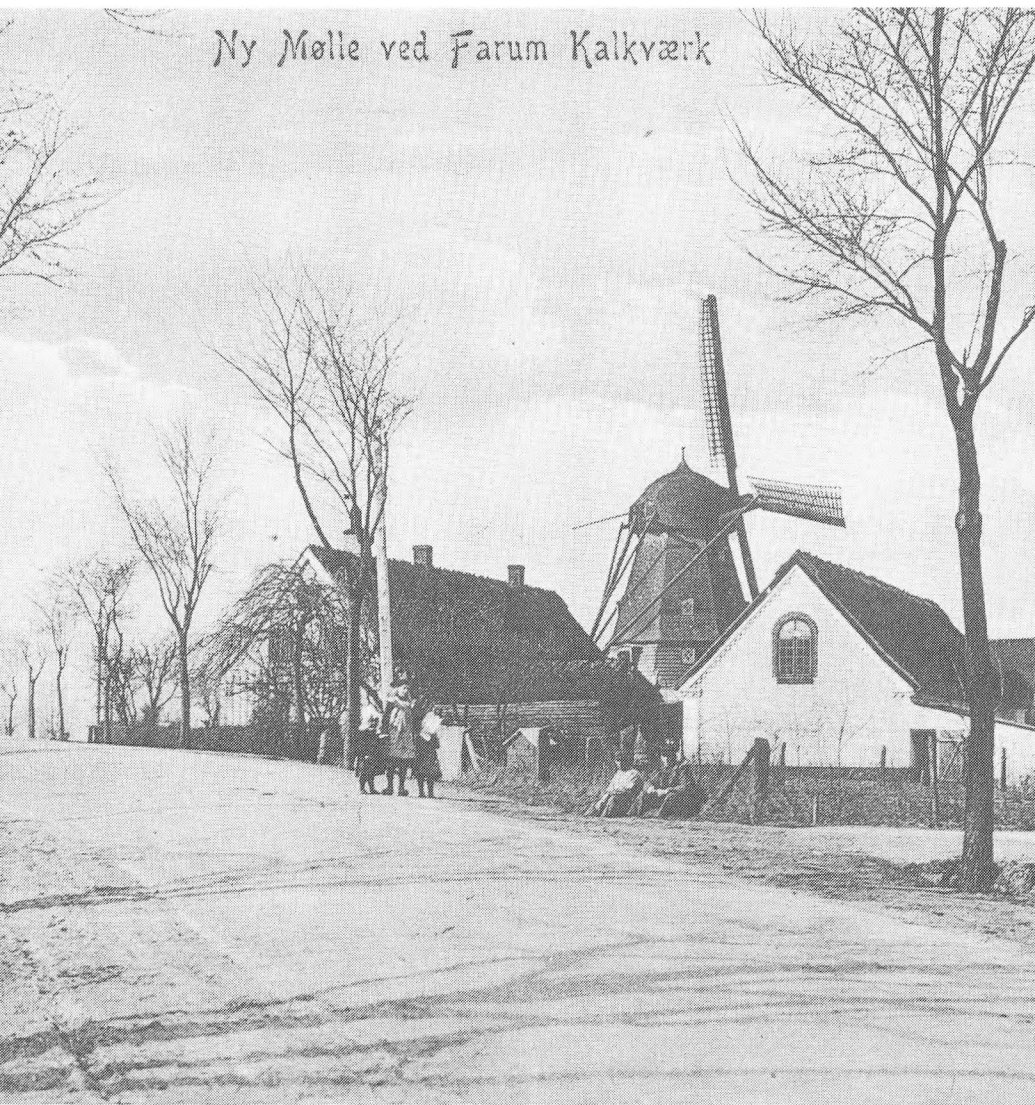
Den gamle møllevej mellem Ganløse og Hestetrang mølle gik gennem Ganløse Ore, men ikke i et fast spor, idet enhver kørte med sin vogn, hvor det passede ham. Ved skovseparation blev denne gamle vej spærret, og forstvæsenet anlagde i stedet en ny, der strakte sig 505 favne fra hjørnet af møllerens vænge langs fægyden mellem de indhegnede kongelige skove Ganløse Ore og Nyvang indtil Ganløse Overdrev og havde en påbudt bredde af 24 alen. I 1788 klagede Høeg til kongen over, at den samtidige udledning af vand fra Store og Lille Maglemose i Oren havde gjort denne nye vej ufarbar største delen af året til skade for hans møllegæster, der navnlig kom fra Ganløse. Det var også blevet vanskeligt for møllens beboere at komme i kirke, og møllerens rug var oven i købet sat under vand. Afbrækket i hans næring vanskeliggjorde ham skattebetalingen og tilbagebetalingen af den gæld, han havde måttet pådrage sig til møllens genopbygning. Han søgte derfor om, at vandet måtte blive bortledt for statens regning. Efter besigtigelse erkendte forstvæsenet og rentekammeret det rimelige i at anlægge 3 stenkister til at føre mosevandet under den nye vej, og dette blev så udført på statens bekostning.

Borregaard nedlægger møllen og bygger Nymølle. Forstvæsenet overtager arealet, men sælger det i 1870 til privat eje.

Høg slap ikke derved ud af sine økonomiske vanskeligheder, men befriede sig for dem i 1791 ved at sælge sin mølle til Gregers Borregaard for 2.400 rd. Han betragtede sig selv som en fremadstræbende ung mand og ville helst ikke dele skæbne med de mange forgængere, der i de sidste 30 år havde forladt møllen efter at have tilsat deres formue. I 1797 fik han den lyse ide at nedlægge den vandfattige Hestetrang mølle og i stedet bygge en ny vejrmølle. Til rentekammeret indgav han ansøgning derom og fik anbefaling fra amtmanden, der efter udgravning af moserne mente det nødvendigt at oprette flere vindmøller. Da disse kunne male mere end dobbelt så meget som vandmøllerne, opstod der dog et problem i forhold til indehaverne af de omliggende vandmøller med undtagelse af Hestetangsmølleren, der ville få friere rådighed over åvandet. For møllegæsterne ville den hurtigste maling være en fordel. Der fulgte en grundig undersøgelse, hvorunder der kun fremkom indsigelse fra Jacob Møller i Hestetang, som imødeså sin ruin men som kort efter døde. I januar 1799 opnåedes den fornødne kgl. resolution under hensyn til at »Nymølle«, en stubmølle, ikke var dimensioneret større, end hvad der efter en synsforretning svarede til Hestetrangsmøllens kapacitet. De gamle møllebygninger blev nu nedbrudt, og Borregaard købte naboejendommen Skovgaard, hvor han tog bolig. Han betragtedes som ejer af Hestetrangsmøllens gårdsplads med have og solgte i 1808 arealet til en skovfogedenke, som derpå lod opføre en ny stuelænge og udhyslænge. Hun solgte i 1810 denne ejendom til forstvæsenet, men blev boende og påtog sig bestyrelsen af forstvæsenets nyoprettede kalkovn i Terkelskov. Da der i 1812 blev oprettet endnu en kalkovn, fik hun bestyrelsen af begge, dog nu i fællesskab med Borregaard, der i 1806 havde solgt Nymølle. Efter hendes afgang fra stillingen flyttede hendes efterfølger ind i det, der da kaldtes transportbestyrerboligen Hestetrangshus.

På finansloven for 1870 blev landbrugsministeriet bemyndiget til at nedlægge Terkelskov kalkværk og bortsælge transportbestyrerboligen, der nu kaldtes boelstedet Terkelskov. Siden har ejendommen været i privat eje.

Ny Mølle ved Farum Kalkværk

Den nye vindmølle - Nymølle - som afløste den øvre mølle (Hestetrangsmølle) omkring 1800. (Postkort fra o. 1910).

Andelsmejeriet Baunedals historie

Af Birgitte Glynstrup og Ole Reimer

Den 19. november 1971 var der møde på Lyng Kro. Det var andelshaverne fra Baunedal mejeri, der var mødt op til generalforsamling. De 14 mænd gjorde mødet kort. Formanden Helge Jensen aflagde beretning om salget af Baunedal til mejeriet i Borup, og bestyrer Walter Sørensen fremlagde det afsluttende regnskab. For sidste gang havde bønderne i Lyng været til møde om mejeriet — et betydningsfuldt kapitel i byens historie var nu afsluttet.

Enogfirs år tidligere i maj 1890 var der en kreds af bønder i Lyng-Uggeløse, der tog initiativ til oprettelsen af mejeriet. På det første bestyrelsesmøde den 22. maj 1890 blev mejeriets formand valgt. Det blev gårdejer Bendt Nielsen, Uvelse, og til kasserer valgte gårdejer og møllejer Hans Christensen, Lyng. Man havde udset sig en grund ved gården Baunedal i udkanten af byen, og efter forhandling med Jens Madsens arvinger blev grunden købt for 1200 kroner kontant, dog med det forbehold, at der skulle forefindes vand på grunden. I juli måned fandt brøndgraver Anton Carlsen vand i 18 alens dybde, så nu var alle betingelser opfyldt — bygninger og maskiner kunne udbydes i licitation. Der indkom 13 tilbud på opførelsen af bygningerne, de varierede fra 3700 kroner til 6175 kroner. Man bestemte sig for et tilbud fra murermester N. Sørensen og tømremester Anthonen fra Frederikssund på ialt 4942 kroner, dog med tillæg for skifer til taget. Transporten af byggematerialer til grunden

Mejeriet Baunedal omkring 1911.

ved Baunedal blev fordelt mellem mejeriets andelshavere. Murstenene blev hentet på Allerød og Bløvstrød Teglværker, tømmer og cement kom fra Frederikssund, mens skifer og engelske jernlersfliser blev hentet på Lillerød Station. Maskiner og andet teknisk udstyr til mejeriet blev leveret af fabrikant P. Nielsen, Hillerød for en samlet sum af 6792 kr. og 15 øre. I efteråret 1890 var mejeriet færdigbygget og på generalforsamlingen året efter den 25. maj 1891, blev de samlede udgifter til byggeriet opgjort til 24.753 kr., men så havde Lyngø også fået en statelig bygning.

Opførelsen af Baunedal mejeri passer godt ind i den udvikling, dansk landbrug var inde i i slutningen af århundredet. Otte år tidligere i 1882 var det første andelsmejeri blevet startet i Hjedding ved Varde, og fordelene ved denne nye organisationsform havde vist sig så lønnende, at der i 1890 var oprettet ikke færre end 688 mejerier ud over landet.

Bestyrelsen annoncerede i sommeren 1890 efter en bestyrer, og blandt 13 ansøgere valgte man Rasmus Rasmussen, tidligere bestyrer på Agdrup mejeri til at drive Baunedal. Han blev ansat på følgende vilkår:

»800 kroner om året i fast løn plus 25% af den pris, smørret kunne indbringe over 1. notering i København. Dertil kom fri bolig på

mejeriet med lys og brændsel betalt, samt skummetmælk og fløde til husholdningen.» (citát)

Fra et bestyrelsesmøde den 13. december 1890 kan vi se, at bestyrerens velbefindende har ligget formanden meget på sinde, idet man her diskuterede indretningen af Rasmussens nye lejlighed.

»Det overlades til Sørensen og Bendt Nielsen at købe 3 senge i Kjøbenhavn og H. Christensen og H.P. Jensen at købe sengeklæder dertil hos Frendrup i Hillerød« (citát)

Jo, Rasmussen skulle føle sig hjemme.

Tidligt om morgenen den 2. januar 1891 kørte Baunedal for første gang. Fra dampmaskinens snurrende hjul gled remmene over hovedakslen i loftet ned til forvarmer og centrifuger, der sendte fløden i en tyk stråle over i flødetønden. Støjen fra maskinerne nåede ud i mørket til mælkekuskene, der styrede de tunge hestetruckne vogne op til perronen ved indvejningsvægten. Her blev de fyldte junger læsset af, og 2 mand baksede spandene op i karret, hvor den hvide mælk skyllede ud. Den moderne, maskinelle behandling af mælken var nu i fuld gang — Lynge havde fået sin første fabrik!

Mejeriet startede driften med ca. 40 andelshavere og godt 450 køer fordelt på 5 mælkeruter. Der blev kørt 2 ruter gennem Lynge til Uvelse, en rute til Kollerød og 2 ruter gennem Uggeløse og Lynge. Men efter et par måneder kom der fart i indmeldelserne. Nu var skeptikerne overbevist, Baunedal var en god forretning at være med i, det kunne ikke længere betale sig at kærne smørret derhjemme.

Byens håndværkere fik også gavn af fremgangen på mejeriet. Den 21. juni 1891 besluttede bestyrelsen at købe endnu en mælkevogn.

»Smed N.P. Larsen af Vassingerød påtog sig at lave en ny mælkevogn i lighed med mejeriets øvrige vogne og til en bæreevne af 3000 pund med drejede aksler, maled og lakered og levered færdig til 31. juli dette år til en pris af 215 kr., for vognen garanteres i 2 år.

Nævnte betingelser antaget

Smed N.P. Larsen« (citát)

Smørret opnåede imidlertid ikke den kvalitet, man havde håbet. Der var jævnlige klager fra smørgrosserer Peder Hansen, København, og den 22. marts 1892 sendte han efter aftale med Rasmussen en specialist til Lynge for at kontrollere renlighed og

drift på mejeriet. Frøken Deriktrise Petronelle Larsen fandt ved gennemgangen af dagens mælk »mere eller mindre bitre og syrlige prøver«, og man enedes derfor om at udsende en opfordring til leverandørerne om at være mere omhyggelige med deres behandling af mælken. Det blev også aftalt at indkøbe et køleapparat til fløden og få mejeriets maskiner efterset »af en kyndig montør«. Resultatet udeblev da heller ikke, da Baunedal den 15. marts 1894 fik sin første medalje i bronze for smørkvalitet på en udstilling i Nykøbing Falster.

I 1894 var antallet af leverandører steget så stærkt, at det nu var nødvendigt at køre 10 mælkeopsamlingsruter. Der blev kørt til Kollerød, Lyng Overdrev, Vassingerød, Bastrup, Uggeløse, Lystrup, Lindholm, Nørre Herlev og Lyng.

I 1895 fik bestyrelsen kontakt til smørgrosserer Carl Verdigh, København, der gennem de næste 20 år skulle blive mejeriets faste aftager af smør til indenlandske og udenlandske markeder. Fra 1895 til 1899 lykkedes det for Rasmussen og hans mejerister at hæve smørkvaliteten fra »3 kr. under fastsatte smørnotering pr. 100 pund til højeste smørnotering - kvalitet 1.« I årene efter århundredeskiftet var det udelukkende smør af 1. kvalitet, handlet til priser over første notering i København, Baunedal leverede.

På andelsmejeriet var der plads til både den lille husmand, gårdejeren og proprietæren. Det fremgår af indmeldelserne fra den 1. maj 1903, hvor proprietær Boserup fra Mørdrupgaard uden medlemskab fik tilladelse til at levere mælk fra sine 60 køer, og samme dag blev Gothel Dobelis enke optaget som andels-haver. Besætningen var på 2 køer!

Men forskellene i indkomst kom tydeligt frem på mejeriets generalforsamlinger. For eksempel når mælkekørslen hvert halve år skulle sælges til de lavest bydende. Her var det egnens småbønder, husmænd og afbyggere, der underbød hinanden for at skaffe sig en hårdt og surt tjent ekstra indtægt.

Fra 1891 til 1906 gik alle transporter fra Baunedal til København over Lillerød Station. Men da Slangerupbanen åbnede i 1906, og Lyng fik sin egen station, blev det her mejeriets stigende smørproduktion blev afsat. Kredsen af andelshavere var i 1907 kommet op på 200 med ialt 1500 køer. Der blev nu indvejet mere end 3 mill. kg mælk årligt, og smørproduktionen lå på 140.000 kg.

Tiden fra omkring århundredeskiftet og frem til slutningen af første verdenskrig er gårdejer Hans Andersens store periode på Baunedal. Hans Andersen, Højetofte blev valgt som formand i 1897 og styrede mejeriet gennem næsten en menneskealder. Han havde ved siden af formandsskabet en lang række tillidshverv. Han var sognerådsformand, i bestyrelsen for Frederiksborg Amts Mejeriforening, formand for Frederiksborg Amts Landboforening og Hesteopdrætsforening, i repræsentantskabet for Slingerupbanen og meget mere. Hans Andersen var nok Lyngeggeløses første såkaldte »sognekonge«.

I midten af juli 1910 fik Hans Andersen et brev, der satte sine i oprør på mejeriet. En karl havde opdaget, at husbond blandede vand i mælken til mejeriet, og karlen mente nu ikke, at han kunne tie længere. Bestyrelsen holdt møde om sagen, og det viste sig, at bestyrer Rasmussen tidligere på året havde haft mistanke til AAs mælk, men det havde ikke været muligt at bevise noget. Men da man nu havde et vidne, der ville aflægge ed på, at han havde set bonden hælde vand i mælkejungerne, besluttede man den 17. juli at udtage prøver af AAs mælk. Han havde den dag 3 junger på mejeriet, og prøver herfra blev sendt på Steins Kemiske Laboratorium i København.

Stein skrev tilbage, at der med stor sandsynlighed var blandet mellem 20-25% vand i mælken. Bestyrelsen indkaldte derefter gårdejer AA til en samtale. AA afviste anklagen og sagde, at hvis der var kommet vand i mælken til mejeriet, måtte det være sket ved en fejltagelse. Han plejede at komme vand i mælken til kalvene, så det måtte være kalvemælken, der ved et uheld var havnet på mejeriet. Hans Andersen spurgte da, om kalvene plejede at drikke af mælkejunger? AA trak da forklaringen tilbage, og bestyrelsen spurgte, om han nu indrømmede at have blandet vand i mælken? Men AA nægtede stadig, så man besluttede da at overgive sagen til politiet.

Efter AA var blevet kaldt for Birkedommeren i Hillerød ret, søgte han nu selv at få sagen ordnet med bestyrelsen inden politiet for alvor begyndte at arbejde med anmeldelsen. Så sagen blev ordnet i mindelighed. AA måtte betale 1000 kr. i bøde, samt give afkald på 331 kr. 8 øre, hvorefter han blev ekskluderet som medlem. Mejeriets første store sag om mælkeforfalskning havde fundet en tilfredsstillende løsning. Det er vigtigt at tilføje, at 1000

kr. omkring 1910 var en årsløn for en faglært arbejder! - så AA har øjensynlig haft kontante fordele af forfalskningen.

I 1912 brød mund- og klovsygen løs i Lyngeområdet. Det gav ikke dengang anledning til slagning og destruering af dyrene på gårdene. Man ventede blot, til sygdommen var overstået, og dyrene erklæret smittefri.

Uden problemer var mund- og klovsygen dog ikke. I sygdomsperioden kunne dyrene ikke sælges, og der måtte ikke sendes mælk til mejeriet. Det kunne godt give økonomiske problemer. Således henvendte en gårdejer fra Kollerød sig den 28. april 1912 til bestyrelsen med anmodning om et forskud på mejeri-overskuddet på 300 kr., da han ikke kunne sælge sine kreaturer. Efter aftale med kassereren blev der fra Hillerød Bank sendt ham en anvisning på beløbet.

Så den 1. august 1914 kom krigen, og de storpolitiske forhold i Europa kom i overraskende grad til at gribe ind i hverdagen på mejeriet. Den 6. august 1914 blev bestyrelsen hasteindkaldt til møde om et alarmerende brev fra København, hvor smørgrosserer Verdigh meddelte, at han ikke længere kunne købe smør på mejeriet, da det på grund af krigen var umuligt at sende smør til England. Han gjorde samtidig opmærksom på, at prisen på kul var fordoblet.

Brevet skabte nærmest panik i bestyrelsen. Flere mente, at mejeriet måtte stoppe driften med det samme, men man enedes om, at beslutningen om at stoppe mejeriet måtte træffes på en ekstraordinær generalforsamling. Den blev fastsat til søndag den 9. august kl. 17.00 på Lyngekro.

Kroen var tæt pakket den eftermiddag, Hans Andersen åbnede den ekstraordinære generalforsamling ved at læse smørgrossererens brev op.

»Da England har erklæret Tydskland krig og al export er ophørt indtil videre, ligesom Københavns smørnotering er suspenderet og det grundlag på hvilken kontrakter eller aftaler med mejeriet er indgået, er bortfaldet, kan afregning derfor ikke finde sted, og smørret må indtil videre ligge for mejeriets regning og risiko. Indtil man ser, hvordan begivenhederne videre udvikler sig, må det anbefales mejeriet ikke at indsende mere smør«.

Hans Andersen gjorde derefter rede for et brev, han havde modtaget om fredagen, hvor smørgrossererens meddelte, at han godt ville købe smørret til eksport, såfremt mejeriet selv tog risi-

koen ved transporten, da der ikke kunne tegnes nogen krigsforsikring. Efter en lang diskussion vedtog man at fortsætte eksporten, og et flertal af andelshavere enedes om at hæfte økonomisk for det smør, der skulle udskibes til England.

Ikke alle andelshavere var enige i beslutningen, så det blev samtidig vedtaget, at alle frit kunne disponere over deres mælk, så længe de udsædvanlige afsætningsforhold varede.

Den 22. august 1914 kom der svar fra smørgrosseren.

»Da mejeriet nu er indgået på at overtage den ved forsendelsen af smørret til England forbundne krigsrisiko, har vi med damperen i torsdags sendt Deres smør til England. Det fra Dem i denne uge modtagne smør kan vi derfor ikke godt afregne, før damperen lykkeligen ankommer dertil. Vi har derfor idag, under forbehold for en lykkelig ankomst til England indbetalt á konto 4000 kr. til Dem.»

Efter de første hektiske dage i august kunne bestyrelsen ånde lettet op - handelen med smør fortsatte som før krigen. Men den 31. januar 1917 forværredes situationen alvorligt. Tyskland angreb nu alle fjendtlige og neutrale skibe i engelsk farvand, og denne nye udvikling i krigen umuliggjorde på det nærmeste enhver form for handel med England. Optrapningen af krigen til søs betød også, at det ikke længere var muligt at købe korn og foderstoffer i udlandet, så mængden af mælk faldt drastisk. Fra 1916-18 blev landets mælkeproduktion halveret, og der begyndte at blive mangel på mælk i byerne, specielt København.

På Baunedal fik man i maj måned 1917 henvendelse fra Mælkeriudvalget vedrørende daglig levering af sødmælk til København. Prisen var god, og snart var det almindeligt at se mælkekuksen på vej til Lynge Station med vognen fyldt med junger. Men omkostningerne ved driften på Baunedal steg stærkt i krigens sidste år. Det var svært at få kul af en ordentlig kvalitet, og priserne fortsatte med at stige. Der måtte skaffes brænde og tørv for at holde mejeriet i gang. Så i september 1917 besluttede man at stoppe smørproduktionen. Der var nu så stor efterspørgsel på mælk til København, at københavnske mælkehandlere rejste rundt i Nordsjælland for at købe mælk direkte fra gårdene. På generalforsamlingen i september besluttede man at sælge hele mælkeproduktionen til mejerier i København, og først i 1919 efter krigens afslutning blev smørproduktionen genoptaget. Men salget af mælk til København fortsatte efter krigen. Man stoppede ikke en indbringende forretning. Det var mejerierne Trifole-

Mejeriet Søholm kører mælk for Baunedal omkring 1920.

um, Enigheden og senere Vulcan og Søholm, der købte Baunedals mælkeproduktion. Og indbringende havde det været. Priserne på mælk i København var steget stærkt de sidste måneder af krigen. Fra maj 1917 til november 1918 steg prisen pr. kande fra 33 øre til 79 øre - der blev tjent gode penge på Baunedal i denne periode.

I november 1917 sagde Rasmus Rasmussen sin stilling op, og man måtte nu se sig om efter en ny bestyrer. Bestyrelsen fik 43 ansøgninger til stillingen, og ansøgerne blev, ud over deres faglige kvalifikationer og ønske om løn, udspurgt om en række personlige forhold. Blandt andet om alder, ægteskabelig stilling, antal børn, ønske om mælk til husholdningen og meget mere. Bestyreren skulle jo bo på mejeriet, så det var vigtigt at finde den rigtige mand med den rigtige kone. Man valgte Alfred Hansen tidligere bestyrer på Fællesmejeriet i Lyngby til bestyrer, og Hansens krav til stillingen var 1000 kr. halvårligt i løn samt fri brændsel og lys og en liter mælk dagligt til husholdningen! Alfred Hansen skulle gennem de næste 37 år komme til at præge udviklingen på mejeriet.

Alfred Hansens første store opgave blev at modernisere og ombygge det gamle mejeri. Bygningerne var blevet for små og utidssvarende, nye maskiner var kommet frem, så hvis mejeriet ville følge med tiden, var en modernisering en nødvendighed.

Ved moderniseringen ændredes bygningernes udseende fuldstændigt. Den gamle port og staldbygning ved facaden blev nedrevet, og hovedbygningen forlænget til det dobbelte i 2 etager med 2 nye porte til modtagelse af mælk.

Den bygningsmæssige ramme var nu skabt for mejeriets drift helt frem til nedlæggelsen.

Arbejdsforholdene på et mejeri var meget strenge. En arbejdsuge kunne let snige sig op på 70-80 timer. På Baunedal var arbejdsugen knap så lang, da man ikke havde nogen osteproduktion. I 1935 kom en ny overenskomst for mejerister. Det satte arbejdstiden ned til højst 65 timer om ugen, og samtidig blev lønnen forbedret. Man gik fra månedsløn til ugeløn. Mejeristerne blev aflønnet i to lønklasser: 2. lønklasse omfattede nyuddannede mejerister, og lønnen var 40,80 kr. om ugen. Efter tre år steg man til lønklasse 1 og fik nu 51 kr. om ugen. Selvom lønnen var blevet højere, betød det ikke en reel stigning i det disponible beløb. Ved overenskomsten kom nemlig samtidig den bestemmelse, at mejerister ikke længere måtte bo på mejeriet. Det betød, at mange mejerister var tvunget til at flytte ind på en kro, da det var begrænset, hvad der fandtes af udlejningsværelser på landet. Det endte da også med, at man blev nødt til igen at ophæve denne bestemmelse efter et årstid. Forkortelsen af arbejdstiden betød, at man på Baunedal måtte ansætte en mand mere, så man nu havde fem mejerister.

Det kunne i øvrigt være svært at få et job som mejerist i tredive. Folmer Thomsen, som var ansat på mejeriet i over 25 år, fortæller således, at det var et helt lykketræf, at han fik stillingen. Dengang skulle en mejeristelev være på to forskellige mejerier for at blive udlært. Folmer Thomsen var elev på mejeriet St. Olaf Kilde i Hornsherred, og efter sin læretid der byttede han læreplads med en anden elev på Skovens Mejeri, Kulhuse. Dette var imidlertid et lille mejeri med kun én mejerist og én elev, og da Folmer Thomsen var færdiguddannet, kunne han derfor ikke blive der. En dag blev han imidlertid ringet op af en ven, der havde fået stilling som mejerist på Baunedal, men han kunne ikke

Mejeriet efter ombygningen i 1922, og som det så ud i mange år.

tiltræde stillingen, da han skulle ind som soldat. Glad tog Folmer Thomsen til ansættelsessamtale med mejeribestyrelser Alfred Hansen, som i mellemtiden havde talt med bestyreren, hvor Folmer Thomsen havde været elev, og han blev straks ansat.

Et job som mejerist var dengang ingen hovedpude. Arbejdsdagen startede klokken fem med, at der skulle fyres op under kedlen til dampmaskinen. Den skulle være på fuld tryk, inden produktionen kom i gang. Man startede med at kærne smør af fløden fra dagen før og pumpe kærnemælken op i karret, så det kunne vejes ud til leverandørerne. Ca. klokken syv kom de første mælkevogne med junger til mejeriet. Mælkekuskene var karle fra de forskellige gårde. Man havde ofte en ordning gårdene imellem med at skiftes til at køre og tage mælk med for hinanden. Karlene kørte vognene op foran perronen, og der kunne være ventetid ved indvejningsvægten, da de ankom til mejeriet på nogenlunde samme tidspunkt. Om vinteren var det en kold omgang at sidde på bukken og vente, og mange kuske gik ind for at varme sig ved kedlen. Det betød, at de af og til glemte, det var deres tur, og Alfred Hansen måtte ind og jage dem ud. Efter at kuskene havde læsset af, fik de returmælk på vognen. Mælken, som skulle til

To mejerister foran maskinerne. Foto ca. 1930.

København, blev sendt med banen, og den fik kuskene med i 100-punds jungler, som de på vejen hjem skulle aflevere ved stationen.

Efter at mælken var vejet ind, og fløden til næste dags smørproduktion var skummet fra, startede rengøringen af maskinerne, som er et kapitel for sig. Alle maskiner og rør skulle hver dag efter endt produktion se fuldstændig nye og skinnende ud. Pasteriseringsapparatet blev kogt ud efter at være skilt ad. Kappen, der sad omkring det, var af kobber og blev hver dag syret af. En gang om ugen blev alle messinghaner pudset og hovedakslen, som gik gennem mejeriet, blev smerglet blank med smergellærred smurt ind i olie. Alle vægge var kalket fra gulv til loft, og de måtte kalkes over for stænk en gang om ugen. Man arbejdede alle ugens syv dage, men man havde et bestemt antal fridage om året og otte dages sommerferie.

Livet på mejeriet gik støt og roligt sin gang. Fra hovedakslen gik remtræk ned til de forskellige maskiner, og når de skulle stoppes, gjorde man det ved hjælp af en remflytter. I trediverne var det nu ikke udelukkende mejerimaskiner, der blev trukket af dampmaskinen. Bestyrerens kone, fru Hansen, havde sin va-

skemaskine stående inde i mejeriet med eget remtræk. Efter ombygningen i 1956 blev den dog forvist til vaskehuset.

I 1940 blev Danmark besat af tyskerne. Dette betød, at man ikke længere kunne få brændsel til dampmaskinen, og man måtte i stedet fyre med tørv. Tørvene fik man fra Ganløse. Da det var en uvant situation, havde man ingen steder at opbevare tørvene, og derfor byggede man et raftehegn på marken ved siden af mejeriet, smed tørvene derind og dækkede dem til med granris. Det medførte imidlertid, at de var så våde og fulde af jord, at man næsten ikke kunne fyre med dem. Året efter byggede man derfor en tørvelade, så tørvene var tørre. Det var dog alligevel vanskeligt at få tryk på dampmaskinen, og man blev nødt til at installere en elektromotor, der trak kølemaskinen.

Under krigen blev smør rationeret, og en gang om måneden kom der statskontrol. Det blev kontrolleret, at der ikke var vand i smørret og set efter, at det smør, der produceredes, passede med det, der var solgt. Man havde jo rationeringsmærker, og derfor skulle det stemme.

Der var dog ét lyspunkt under krigen, og det var Baunedals 50-års jubilæum, 2. januar 1941. Der var inviteret en masse mennesker. Bestyrelsen, mejerister, lokale håndværkere og naturligvis de ledende i sognet, først og fremmest sognekongen P.D. Jensen. Man holdt stor fest, og mejeriet var pyntet med granguirlander på alle maskiner.

Baunedal havde et mindre salg af konsummælk til lokale forbrugere. Mælkemanden kørte rundt med mælk i jungere, i begyndelsen med hestevogn og senere i mælkebil. I 1956 begyndte Baunedal at sælge mælk på flasker, og der kom mælkeudsalg i Lynge og Farum. Alligevel fortsatte mælkemanden med sin rute nogle år endnu. Der blev nu hentet mælk på mejeriet flere gange om dagen, første gang tidligt om morgenen. Det betød, at de første kunder fik mælk fra dagen i forvejen. Mælkemanden kunne nu i modsætning til tidligere, blot stille mælkeflaskerne uden for folks dør. I tresserne ophørte salg af mælk gennem mælkemanden, og bl.a. Brugsen fik tilladelse til at sælge mælk.

1. oktober 1954 fik mejeriet ny bestyrer, efter at Alfred Hansen havde været ved posten i 37 år. Den nye bestyrer var en ung mand ved navn Walther Sørensen.

Walther Sørensens første store opgave blev at modernisere mejeriet, som efterhånden var blevet utidssvarende. Bestyrelsen

Jubilæumsbillede fra 1941.

vedtog efter nogen diskussion at gå ind på Walther Sørensens idéer, idet én af dem, Poul Petersen fra Uggeløsegård, skulle have sagt: »Vi må støtte den nye, unge ødeland.«

For at financiere udvidelsen og ombygningen måtte man tage lån på 500.000 kr. i Bondestandens Sparekasse. Ombygningen blev foretaget af lokale håndværkere, og mens den stod på, blev mejeriets drift ikke standset ét eneste øjeblik. Det var af og til noget besværligt, da der bl.a. blev gravet ud til kælder. Det foregik ved håndkraft, og mens håndværkerne arbejdede med udgravningen og støbning af kældervægge, måtte mejeristerne balancere rundt på brædder. Det kom ikke til at foregå uden uheld, idet Walther Sørensen en dag trådte på et løst brædt og faldt ned i udgravningen. Heldigvis kom han ikke alvorligt til skade, men slap med choket.

Ud over den nye kælder, blev mejeriet forandret væsentligt indvendigt. I stedet for de kalkede vægge, kom der nu fliser på de nederste 1,80 meter, og dette lettede rengøringen i højeste grad.

De gamle maskiner blev erstattet med nye, der var helt moderne. Man fik f.eks. en maskine, der tappede mælken på flasker og en håndpakkemaskine til smørret, så det nu også blev for-

Mælkeemanden Vilhelm Jensen o. 1950. På den tid kørtes der to mælkeruter i Lyng. Vilhelm Jensen kørte den ene med bilen, og hans kone kørte den anden med hestevogn.

handlet i pakker i stedet for som tidligere kun i dritler. Den gamle dampmaskine blev afskaffet, og man gik i stedet over til el-drift.

Moderniseringen bevirkede, at mejeriet blev et mønstermejeri, et forbillede for andre. Fra nær og fjern kom der fagfolk og statsmænd fra andre lande for at se mejeriet Baunedal. En af de største begivenheder fandt sted 28. maj 1959, da ministerpræsidenten fra Jugoslavien, Janos Kardell, sammen med Karl Skytte besøgte mejeriet. De besøgende blev beværtet med en cocktail bestående af kærnemælk og fløde, samt ost, der var leveret fra Forsøgsmejeriet i Hillerød. Besøget vakte temmelig stor opmærksomhed i byen. Gæsterne blev nemlig ledsaget af ikke mindre end 30 betjente på motorcykel.

I løbet af tresserne gik flere landmænd over til svineavl i stedet for at holde køer. Dette bevirkede, at andelshavernes antal gik stærkt tilbage, nemlig til ca. 20 i slutningen af tresserne. Spørgsmålet var nu, om det kunne betale sig at fortsætte mejeriets drift med så få andelshavere. I 1969 begyndte man at købe 2000 liter

mælk om ugen andre steder fra for at holde produktionen ved lige, og man måtte købe skummetmælkspulver til oparbejdelse af returnmælk til leverandørerne.

I februar 1970 fremkom et forslag fra De østlige øers Mejeriforening om at sammenlægge mejerierne på de østlige øer, og den daværende formand, Helge Jensen, tog til et møde i Ringsted for at drøfte sagen. Samtidig rettede man henvendelse til Det danske Mælkekompani i København og til Borup Andelsmejeri i Gørlose.

Man indledte nu forhandling med Borup Andelsmejeri angående betingelserne for en eventuel overtagelse af Baunedal. Det blev foreslået, at Borup overtog mejeriet til vurderingsprisen for bygninger og grund, og at man herudover betalte 150.000 kr. for detailsalget, og overtog Baunedals tilgodehavender efter nærmere vurdering. Løsøre måtte Baunedal selv sørge for at sælge.

Der blev indkaldt til ekstraordinær generalforsamling den 21. oktober 1970. Her var også formanden for Borup Andelsmejeri, Gunnar Hansen til stede. Han redegjorde for betingelserne ved sammenlægningen af de to mejerier, og med 24 stemmer for og 0 imod, blev det besluttet at sælge mejeriet Baunedal til Borup. 5. november 1970 indstilledes driften af mejeriet. På en ordinær generalforsamling 11. januar 1971 gjorde Walther Sørensen rede for mejeriets økonomiske mellemværender, og man besluttede at tage en advokat til at ordne de praktiske ting med hensyn til salget.

Der gik næsten et år, før alt var i orden. På et bestyrelsesmøde 4. november 1971 gjorde man op, hvor meget hver enkelt andelshaver, som ikke fulgte med Borup, skulle have udbetalt, og 19. november 1971 holdt man så den afsluttende generalforsamling.

Mejeriet Baunedal eksisterede ikke mere.

Lyngby bygade ca. 1933, set fra kirketårnet mod nord.

Bryggeriet i Krogenlund

af Jens H.T. Larsen († 1983)

Uggeløse Bryggeri er opført i 1852 og blev drevet dels som en mindre landejendom og dels som hvidtølsbryggeri. Da vandkvaliteten var ekstra god fra tilløbende kilder, blev ølkvaliteten også god. Men da der også var depot her for Storken øl, var det ikke kun hvidtøl, der blev konsumeret gennem årene.

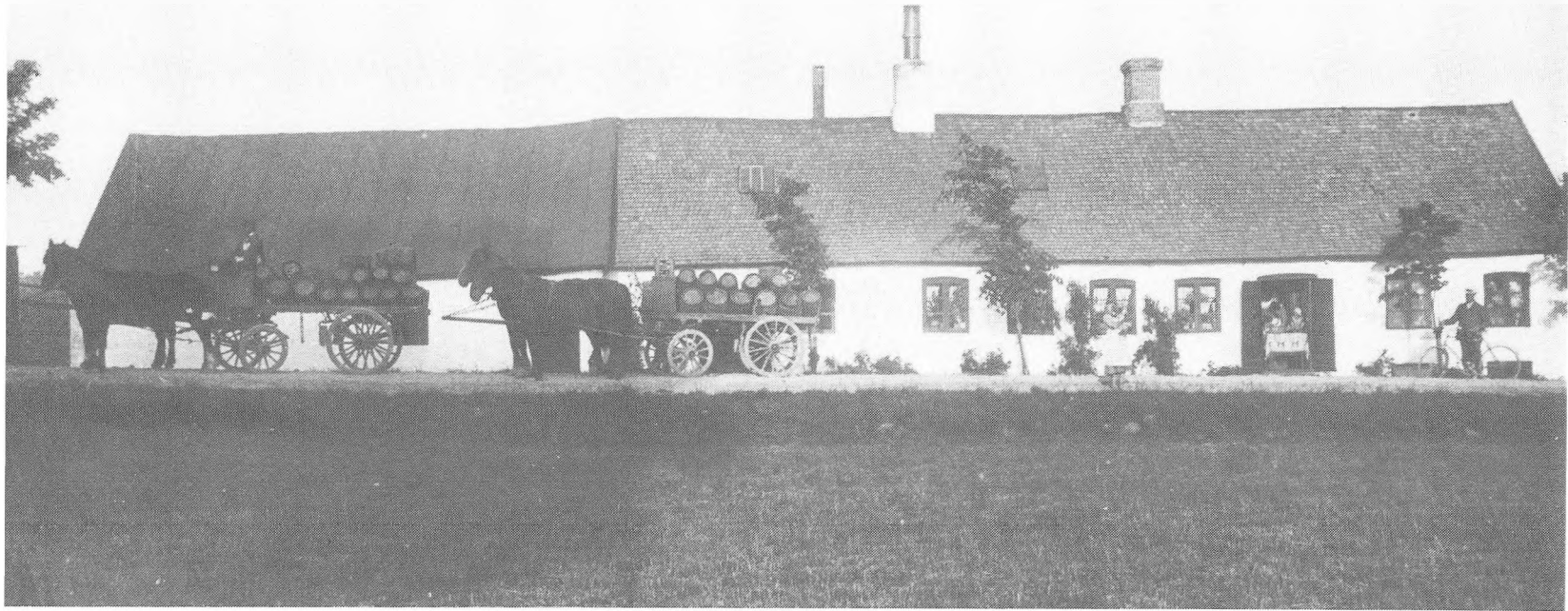
Bryggeriets daglige betegnelse var Frynebryggeriet, et navn som må stamme fra den nærliggende Frynebo. Bryggeriet blev gennem to generationer drevet op og forsynede omegnen med øl.

I 1877 opførtes en bolig til aftægtsbolig for det ældre bryggerpar. De to generationer drev virksomheden til omkring 1924, da bryggeren døde. Enken skødede da det meste af jorden fra og opførte en bolig på arealet. Bryggeriet skiftede derefter ejere et par gange, men som tiden gik, blev forholdene for primitive, og den sidste ejer overvejede en større ombygning med det formål også at fabrikere mineralvand, da vandkvaliteten var så fin. Han opgav dette i 1929 og købte i stedet et andet bryggeri, som stod til salg.

I 1951 blev Uggeløse Bryggeri så solgt til andre formål med forskellige interessante klausuler i skødet, bl.a. måtte der ikke drives nogen form for bryggerivirksomhed. Endvidere skulle brønden stå til rådighed for såvel bryggerenken som en nabo for et årligt vederlag på 10 kroner.

Vandet fra en af kilderne skal ifølge tinglyst kontrakt være til fri rådighed for Mørdrupgård.

Ejendommen blev fra 1931 og 50 år frem drevet som sommerpensionat, efter der var foretaget flere om- og tilbygninger. Nu er der kun privatbolig i ejendommen.

Hvidtølsbryggeriet »Uggeløse« i Krogenlund.

Idrætsliv

af Jesper Hansen

Lynge-Uggeløse Idrætsforenings første 2 år

Efter skyttesagens start i Danmark i 1861 skete der i 1878 igen noget på det idrætslige område herhjemme. Fodboldspillet var dukket op, og den første danske fodboldklub blev stiftet. Der skulle dog gå godt 30 år før denne nye aktivitet kom til Lynge på organiseret plan.

En kold og blæsende lørdag aften, nærmere betegnet d. 2. april 1910, samledes en flok mennesker til møde på Lynge Kro. Årsagen til mødet var, at man ville forsøge at stifte en idrætsforening i Lynge-Uggeløse. Man havde derfor inviteret formanden for Frederiksborg Amts Boldspil Union til at være til stede og redegøre for, hvad det drejede sig om. Formålet med foreningen blev fastsat i lovenes § 1 som følger: »Foreningens formål er al sund idræt som forholdene tillader.« I § 4 fastslog man, at indskud betales med 1 kr., og medlemmer over 16 år betaler 25 øre pr. måned. Til at lede foreningen valgte man en bestyrelse på 5 medlemmer. Den kom til at bestå af Martin Nielsen, Karl Andersen, Holger Sørensen, Olaf Madsen og Otto Nielsen. Bestyrelsen konstituerede sig med Olaf Madsen som formand og Otto Nielsen som kasserer.

Tilsyneladende havde L.U.I. kun 1 aktivitet på sit program i sin første sæson. Som sagt var F.A.B.U.'s formand til stede ved stiftelsen, og så vidt det vides var fodbold den foreløbig eneste idrætsgren i foreningen trods formålsparagraffens brede ud-

formning. Fra starten af var der ca. 30 voksne spillere og 8 drengepillere, som var klar til at slå den nye idrætsforenings navn fast. Den tids faciliteter for idrætsudøvere var meget beskedne og L.U.I.'s hjemmebane var ingen undtagelse. Hos en landmand i Bastrup havde man fået lov at låne et stykke af en græsmark til bane. Den skulle dog deles med en flok græssende køer, og det var et fællesskab, som ikke var uden problemer. Selv om køerne var udelukket fra banen under spillet, så lå der gerne en del efterladenskaber fra dem, når fodboldspillerne overtog grønsværen. En systematisk gennemgang af græsset for de fleste kokasser blev ganske frivilligt udført af spillerne, for hvem ville ikke undgå de »glidende tacklinger«, der kunne blive følgerne.

Søndag den 8. maj 1910 fik L.U.I.'s kamphold sin ilddåb. Denne skulle foregå så langt væk som i Kvistgård, hvor der var arrangeret kamp på opfordring af den lokale Kvistgård Boldklub. Søndag morgen drog L.U.I.-spillerne forventningsfulde afsted. Transportformen har sandsynligvis været cykler, da de i 1910 var en af de mest udbredte transportformer udover hestekøretøjer. Cykelturen kom til at sætte sit præg på kampen. Ved halvleg havde hjemmeholdet 8 gange fået placeret bolden i L.U.I.-målet, og en vis modløshed prægede debutanterne, som endnu ikke havde kunnet gøre gengæld i den anden ende af banen. Halvlegspausen kom L.U.I.'s hold ganske tilpas, og i 2. halvleg lykkedes det at begrænse modstandernes scoring til 4 mål. Selv kom de overhovedet ikke til at score i kampen, og holdet kunne vende hjem med resultatet 0-12, et resultat som nok gav anledning til et par diskussioner, om man havde grebet sagen rigtigt an.

14 dage senere, søndag den 22. maj 1910, drog holdet atter ud til kamp. Denne gang gik turen dog kun til Farum, hvor der skulle spilles mod Farum Boldklub. Cykelturen havde denne gang ikke tæret så voldsomt på kræfterne, og L.U.I.-spillerne løb på banen fulde af forhåbninger. Ved pausen kunne de konstatere, at L.U.I. havde scoret både sit 1. og 2. kampmål, og man havde holdt modstanderne så tilpas nede, at stillingen efter 1. halvleg var 2-2. Det håbefulde halvlegsresultat affødte dog for megen optimisme. I resten af kampen løb Farum gæsterne over ende og lavede 4 mål, uden at deres egen målmand blev passeret én eneste gang. 2-6 var just ikke det resultat, L.U.I. havde håbet at vende hjem med, men kendsgerningerne stod ved magt.

LUI fodboldhold omkring 1920.

Den 3. juni, 3 uger efter nederlaget i Farum, skulle L.U.I. spille den første kamp på hjemmebane. Foruden hjemmebanefordelen havde man denne gang også den fordel, at man kendte modstanderne. De var nemlig igen Farum Boldklub. Efter 1. halvleg kunne hjemmeholdet konstatere, at begge fordele havde haft sin virkning. Stillingen ved pausen var 2-0 til L.U.I. I 2. halvleg holdt man kampånden vedlige og fik forbedret resultatet til 3-0. Endelig kunne man prøve at forlade banen med sejren i hus.

Foreningen, der nu var 2 1/2 måned gammel, kom til at opleve sin første ekstraordinære generalforsamling. Bestyrelsen havde indkaldt til generalforsamling med bestyrelsesvalg på dagsordenen. Efter den hemmelige afstemning kunne det konstateres, at ingen fra den første bestyrelse kom til at fortsætte. Valget faldt denne gang på Jens Peter Jensen, Anders Jensen, Laurits Petersen, Albert Andersen og Johannes Jensen. På et bestyrelsesmøde torsdag den 16. juni 1910 konstituerede bestyrelsen sig med Lau-

rits Petersen som formand og Albert Andersen som næstformand. Kassererhvervet blev betroet Jens Peter Jensen. Om den egentlige årsag til denne fuldstændige udskiftning af bestyrelsen kan man desværre kun gisne; men den første bestyrelse, som var initiativtagerne til foreningen, har nok ikke fået forventningerne tilstrækkeligt opfyldt.

I løbet af den første sæson spillede L.U.I. 8 fodboldkampe udover de allerede nævnte. Af nye modstandere mødte man Gørløse, som L.U.I. spillede 3 jævnbyrdige kampe mod. Søsum spillede man mod 2 gange. Første kamp, den 10. juli, blev uafgjort 3-3, og anden kamp gav L.U.I. en flot sejr på hjemmebanen med resultatet 7-2. Den første udebanesejr kunne L.U.I. notere den 7. august 1910, da holdet slog Veksø med 2-1. Søndagen efter gik det dog galt igen mod Farum. Et nederlag på 2-9 på hjemmebane er ikke lige det, en nystartet klub har brug for; men Farum Boldklub havde jo tidligere vist sin styrke. Som plaster på såret kunne andetholdet søndag den 18. september vende hjem fra Gørløse med en 1-0 sejr over deres førstehold i sæsonens sidste kamp. L.U.I.-spillerne kunne herefter se tilbage på en travl sæson med 11 kampe. Man kunne glæde sig over at have skudt 26 mål, mens målmændene kunne ærgre sig over at være blevet passeret 38 gange.

Sæsonen 1911 startede lørdag den 15. april, da der afholdtes ordinær generalforsamling. Igen valgtes der en ny bestyrelse, som kom til at bestå af Otto Jensen (formand), J. Jensen (næstformand), M. Nielsen (kasserer), V. Schmidt og M. Larsen. Det er bemærkelsesværdigt, at samtlige bestyrelsesmedlemmer var bosiddende i Bastrup. En medvirkende årsag kunne måske være, at banen netop lå der. Som suppleanter til bestyrelsen valgtes P. Andersen, Bastrup, og foreningens første formand O. Madsen, Uggeløse. Revisorer blev gårdejer Isaksen og gårdejer J. Andersen, begge fra Bastrup.

Spillestarten for idrætsforeningens 2. sæson fandt sted søndag den 7. maj 1911. Modstander i årets første kamp var Søsum-Veksø. To af modstanderne fra forrige sæson havde slået sig sammen, og det kunne være svært at kende deres styrke. Den kom L.U.I. til at kende. På trods af at L.U.I. i 1910 havde haft virkelig pæne resultater mod både Søsum og Veksø, måtte man indkassere et nederlag på 0-11. Tilsyneladende havde man i L.U.I. visse problemer med netop sæsonstarten, for søndag den

Folkedanserhold fra LUI i 1938.

11. juni formåede man at spille uafgjort 2-2 mod Søsum-Veksø på banen i Bastrup. I løbet af juli måned mødte L.U.I. 2 nye modstandere. Slangstrup havde man en hjemmekamp mod søndag den 2. Gæsterne var nok så uhøflige at notere sig for en sejr på 4-1. L.U.I. havde ellers vundet første halvleg 1-0. Returkampen foregik 3 uger senere på Slangstrups bane. Denne gang vandt L.U.I. begge halvlege, og kampens udfald blev 1-2. Årsagen til det udmærkede resultat skal måske søges i den kendsgerning, at L.U.I. få timer forinden havde slået Sundbylille med 8-0, så kampmoralen var høj. Inden sæsonens afslutning skulle L.U.I. prøve at møde Lillerød Idrætsforening. Første gang det skete blev søndag den 20. august, da L.U.I. spillede sig til en dejlig sejr på 10-2 på Lillerøds bane. Søndagen efter var der arrangeret omkamp på banen i Bastrup, og denne gang nøjedes L.U.I. med at slå gæsterne 4-1. Dermed kunne man sætte punktum for en fodboldsæson, som i de 4 sidste kampe havde givet flotte sejre, og nok ikke mange kunne huske 11-målsnederlaget i maj måned.

Det skulle åbenbart blive tradition med 2 generalforsamlinger om året, for lørdag den 23. september 1911 mødtes man igen på Lyng Kro til ekstraordinær generalforsamling. Atter valgtes

der ny bestyrelse, og den kom til at bestå af Olaf Madsen, Ugge-løse, Peter Andersen, Bastrup, Holger Gram, Lynge, Laurits Petersen, Ganløse, og Martin Larsen, Bastrup. Foreningens sparekassebog og dens kontante kassebeholdning på 12,58 kroner blev overdraget til den nye bestyrelse. Fem dage senere mødtes den nye bestyrelse på Lynge Skole. Mødets emne var bestyrelsens konstituering. Man valgte Laurits Petersen til formand og Jens Peter Jensen til kasserer, som de havde været det i den 2. bestyrelse. Foreningens første formand, Olaf Madsen, valgtes til næstformand. Da formanden midlertidigt boede i Ganløse, fandt man det hensigtsmæssigt, at Holger Gram fungerede som sekretær for ham. At valget faldt på Holger Gram, var ganske naturligt, da han som lærer på Lynge Skole var god til at styre pen og blæk. På samme møde besluttede bestyrelsen, at idrætsforeningen skulle afholde gymnastik i vinteren 1911-12. Dette, at man udvidede programmet med gymnastik, har været noget af et eksperiment, for skytteforeningen havde i flere år været igang på dette område. Forsøget fik da også en behersket start. Denne første vinter deltog 11 karle, 10 kvinder og 7 drenge i gymnastikøvelserne.

Skytteforeningen i Lynge 1914 og -15

I dagens Lynge-Uggeløse findes en idrætsforening, som kan tilbyde en lang række aktiviteter til egnens idrætsudøvere uanset alder. Programmet indeholder badminton, fodbold, gymnastik, håndbold, pistolskydning, riffelskydning, softball, tennis og volleyball. Foreningen, hvis navn er Lynge-Uggeløse Idrætsforening (Frederiksborg Amts Skytte-, Gymnastik & Idrætsforening, 12. kreds), har siden 1910 langsomt opbygget disse mange tilbud til idrætsudøverne. Betegnelsen »12. kreds« kan dog spores tilbage længe inden idrætsforeningens stiftelse i 1910. Man skal helt tilbage til 1860'erne, da skyttesagen opstod i Danmark og startede det organiserede idrætsliv — en start, som gav grundlaget for en eksplosiv og spændende udvikling.

Skytteforeningerne

Efter 3-årskrigen, 1848-50, kneb det meget med at få et fredeligt forhold til vore tyske naboer. Dette gav anledning til mange spe-

kulationer, og i 1861 skrev kaptajn i artilleriet V. Mønster, som var skoleofficer på den militære højskole, en artikel i bladet »Fædrelandet«. Artiklen opfordrede til, at man oprettede skytteforeninger efter engelsk forbillede. Formålet med disse skytteforeninger skulle være »- at styrke landets forsvarsevne og folkets forsvarsånd« og i en bemærkning til opfordringen kan man læse »- bliver disse øvelser (riffelskydning) med tiden en folkelig sædvane, vil den krigerske ånd holdes vedlige ved den krigerske syssel«. I løbet af 1861 stiftedes der 33 skytteforeninger med ca. 2.000 medlemmer, og i 1862 kom der yderligere 37 foreninger til, og medlemstallet steg til ca. 7.000. I 1866 besluttede centralkomiteén for de danske skytteforeninger, at der skulle ske en amtsvis organisering af de danske skytteforeninger. Idéen vandt indpas, og den 28. april 1867 stiftedes Frederiksborg Amts Skytteforening. Ved stiftelsen indtrådte 7 af de allerede eksisterende skytteforeninger i amtsforeningen. Kort tid efter stiftelsen steg antallet af tilsluttede kredse, og i 1869 nåede man op på 12, idet man oprettede 12. kreds, Lyngø. Desværre ved man idag ikke meget om »12. kreds«'s første 44 år, da dens protokoller gik op i røg ved en brand i Kollerød; men der findes en del materiale om skytteforeningerne som helhed i disse år.

Igennem skytteforeningernes første år var der en udtalt risiko for, at de skulle blive militære på bekostning af det folkelige. Initiativtagerne i centralkomiteen havde hele tiden denne risiko for øje, og da Horsens og Omegns Skytteforening i 1868 ønskede at fremme uniformeringen af medlemmerne, afvises det af centralkomiteen. Begrundelsen for afvisning er, at den militære uddannelse, der tilsigtes med en uniformering, ligger udenfor den opgave, der er skytteforeningernes. Skyttesagen skulle være folkelig, og det blev det folkelige, der kom til at præge udviklingen igennem årene.

En akut mangel på rifler var et af de største problemer, man havde i 1860'erne. En skytteforening med omkring 100 skytter måtte i reglen nøjes med 3-4 rifler, og der opstod derfor en del lediggang på skydebanerne, mens man ventede på at komme til at skyde. Nu hedder det i et ordsprog godt nok, »at lediggang er roden til alt ondt«, men det kom ikke til at holde stik i dette tilfælde. Skytterne begyndte at fordrive tiden med mindre gymnastikøvelser, såsom at springe buk og lave kapgang og løb. Disse aktiviteter fandt nåde for centralkomiteens strenge blik, og i

Her poserer skytter fra LUI med sølvpræmier på geværkolberne ca. 1925.

1870 udsendtes »Håndbog i Gymnastik for Delingsformænd ved Amtsskytteforeningerne«. Bogen blev udarbejdet af premierløjtnant V. la Cour, Randers, på grundlag af »Hærens Gymnastikreglement af 1869«. Ideen med at autorisere gymnastikken slog virkelig an, og i løbet af de næste 15 år skete der en hel masse på dette område. I 1867 blev centralkomiteen afløst af overbestyrelsen for De Danske Skytteforeninger, og man udarbejdede et program for skyttesagen. Dette fastsætter foreningernes formål til at være »riffelskydningens udbredelse i folket« samt »-at støtte enhver bestræbelse, der sigter gennem legemsøvelser at forberede det unge mandskab til at kunne indtræde i hærens rækker«. 13 år senere, i 1884, var man nået så langt, at man, efter forslag fra Svendborg Amts Skytteforening, vedtog at kredse, som kun havde gymnastikmedlemmer, kunne forblive medlemmer af amtsforeningerne. Det skulle siden vise sig, at aktiviteterne med legemsøvelser overgik skydeøvelserne, og i 1919 oversteg antallet af gymnastikmedlemmer skytternes antal, og organisationernes navn ændredes til »De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger«.

12. kreds, Lyngø

Livet i »12. kreds, Lyngø« før 1914 ved man som nævnt i dag ikke meget om på grund af protokollernes brand; men protokollen 1914-28 er i behold og giver et godt indtryk af livet i skytteforeningen ved udbruddet af 1. verdenskrig. 21 skytter er medlem af 12. kreds i 1914. De er for de flestes vedkommende landmænd og karle fra gårdene omkring Lyngø, Uggeløse og Bastrup. Blandt de skydende medlemmer finder vi dog personer som uddeler Laurits Christensen, brugsforeningen, formand Alfred Hansen, Bastrup, smedemester Oluf Olsen, Vassingerød og stationsmester P. Jørgensen, Lyngø. Skytterne var opdelt i 2 afdelinger, 1. deling, som havde skydebane på Niels F. Niensens jord i Uggeløse og 2. deling, hvis bane lå i Vassingerød hos gårdejer N.M. Nielsen. De skydende medlemmer blev økonomisk bakket op af en stor gruppe bidragydende medlemmer fra byen og hele omegnen. Blandt disse støtter finder vi mejeribestyrer Rasmussen, Lyngø, sognefoged Ole Petersen, Uggeløse, som tillige var kredsens revisor gennem mange år, gæstgiver Chr. Petersen, Lyngø Kro, samt postbud H.P. Hansen, Uggeløse. Ialt var 87 af byens borgere med til at støtte skytterne igennem et medlemskab, som kostede 1 kr. i årligt kontingent.

Årets første begivenhed i 1914 er den årlige ordinære generalforsamling, som afholdes torsdag den 5. marts. Stedet for generalforsamlingen er, næsten selvfølgelig, Lyngø Kro. Indkaldelsen har fået 12 medlemmer til at møde frem, så man kan se frem til en rolig aften. Formanden, bestyrer Anders Jensen, Vassingerød, giver en redegørelse for foreningens virksomhed i 1913, hvor 23 skytter har afgivet 2.557 skud med 2.443 træffere under øvelsesskydningerne. Udover skydningen har der været øvet gymnastik i både kroens sal og Lyngø Skoles gymnastiksal af 28 karle samt et pighold. Regnskabet, som fremlægges, kan godkendes, og man går derefter over til valg af bestyrelse. Formanden, brugsuddeler Christensen genvælges og Martin Nielsen nyvælges. Bestyrelsen kommer herefter til at bestå af Anders Jensen, Laurits Christensen, Martin Nielsen, Niels F. Nielsen, J.L. Jensen, Laurits Nielsen og Alfred Hansen. Under sidste punkt på dagsordenen vedtages det, at alle medlemmer skal betale kontingent inden 1. november. Umiddelbart efter generalforsamlingen afholder bestyrelsen, sædvanen tro, et konstituerende møde.

Et gymnastikhold (karle og piger) fra LUI omkring 1920.

Man enes om, at Anders Jensen fortsat skal være formand og N.F. Nielsen påtager sig hvervet som næstformand. Den nyvalgte Martin Nielsen, som er landmand i Bastrup, vælges til kassererposten. Valget af delingsførere falder for 1. delings vedkommende på Albert Andersen og Vilhelm Olsen og for 2. deling på H.O. Hansen og Oluf Olsen, som begge er bosiddende i Vassingerød. Som afslutning på mødet vedtager man at afholde den årlige gymnastikopvisning på Lyng Kro søndag den 29. marts.

Omkring midten af maj måned er landmændene færdige med tilsåningen, og forårstravlheden er ved at være overstået. Søndag den 17. maj kan 1. deling begynde skydeøvelserne på banen i Ugeløse og 14 dage senere, søndag den 31. maj, kommer 2. deling også igang på banen i Vassingerød. Begge baner er 250 meter lange og skiverne, der skydes på, er den 10-delte ringskive, der blev indført i 1911. Også andre kredse er kommet igang, og fra Lyngby kommer invitation til en jubilæumskapskydning søndag den 7. juni. Kun Laurits Nielsen, som var en af Lynges bedste skytter, tager afsted for at deltage. Hans resultater denne dag er også tilfredsstillende, og han vender hjem medbringende 3.

præmien i hovedskydningen og 2. præmien i militærskydning. 2. Pinsedag deltager skytterne i en kapskydning i Freerslev Hegn. Ved denne lejlighed får både Laurits Nielsen og O. Andersen præmier for deres skydninger.

Årets største begivenhed i skytteforeningen er på den tid skytte-folkefesten, som havde til formål at vise befolkningen de resultater, man havde trænet sig frem til, samt at fremme konkurrencelysten hos skytterne. Festen afholdes den 14. juni på en særligt indrettet festplads i Uggeløse Skov. Ved hjælp af en større mængde brædder er der opbygget en tribune, og der kan tilbydes både musik og servering i det grønne. Festtalere ved lejligheden er gårdejer Kristiansen, Ganløse Mørke, som taler for fædrelandet og gårdejer N.P. Kristoffersen, Kollerød, som taler for skyttesagen. Udover skytterne fra 12. kreds kommer der deltagere til skydningerne fra 8. kreds, Hjørlande, og 22. kreds, Ganløse, så der er rige muligheder for at få kappelysten tilfredsstillet. Hovedskydningen, som er 12 skud på 250 meter, blev ikke overraskende vundet af Laurits Nielsen, Lynges med 100 points. Den efterfølgende 5-skudsskydning for ældre skytter får også Laurits Nielsen som vinder med 40 points, medens 5-skudsskydningen for yngre skytter blev vundet af en af gæsterne, H. Jørgensen, Ganløse. Desuden skød man en militærskydning, som Laurits Nielsen vandt med 43 points. Efter skydningerne samles skytterne på den smukt beliggende festplads i skoven, og præmieoverrækkelserne kan finde sted med al den festivitas, man kan stable på benene.

7 skytter fra 12. kreds, Lynges, rejser søndag den 5. juli til København for at deltage på Frederiksborg Amts hold mod Københavns Skytteforening. Om Lyngeskytternes talenter ikke

Foregående opslag: Fra en dilettantforestilling på Lynges kro i 1933. Man opførte »Det gamle Guld« af Morten Korch. Billedet er kun ét af mange, der viser, at man i mellemkrigstiden glædede andre og sig selv med at opføre et stykke hvert år.

slog til i denne situation, eller københavnerne bare var for gode, står hen i det uviste. I hvertfald kom der ingen præmier med hjem, og Københavns Skytteforening vandt kapskydningen. I august måned 1914 sætter krigsurolighederne i Europa sit tydelige præg på skytteforeningernes virke. Selvom Danmark er neutralt, indkaldes et stort antal af 12. kreds' medlemmer til hæren, og amtskapskydningen, som netop dette år skal finde sted på Lynges bane, må ganske simpelt aflyses; alt for mange af de aktive skytter i amtet er inde og springe soldat. Skytteforeningen får derfor et meget stille efterår, indtil den traditionelle afslutningspræmieskydning finder sted søndag den 11. oktober.

Ved afslutningsskydningen er det igen Laurits Nielsen, der tager sig af førstepræmierne, og han kan vende hjem med yderligere 2 sølvplader til geværkolben. Skydningen for damer vindes dog af Sofie Petersen, som havde formanden Anders Jensen til at skyde for sig. Laurits Nielsen, som skød for Agnes Hansen, formåede kun at skaffe sin dame en trediepræmie. Ved samme lejlighed er der uddeling af flidspræmier til de yngre skytter. Præmien for flest antal skud tilfalder Josef Hansen, medens Verner Nielsen får præmien for det største antal mødedage. Ved sæsonens afslutning kan man se tilbage på en temmelig stille sæson, præget af 1. verdenskrigs udbrud. Under øvelsesskydningerne blev der i sommerens løb kun afgivet 1.730 skud, heraf var 1.570 træffere. Sammelignet med 1913, hvor der blev afgivet over 2.500 skud, må resultatet siges at være temmelig sløjt. Økonomisk set var sæsonen også utilfredsstillende. Problemet var nemlig det, at medlemmer, der aftjente værnepligt, var kontingentfrie. De ekstra indkaldelser på grund af krigsudbruddet kom til at betyde tab af kontingent fra 14 medlemmer, ialt 14 kr. Indkaldelserne betød dog også fordele, idet en af kredsens skytter, Peter Andersen, som soldat gennemgik et skydekursus i København. Vintersæsonen kan starte med gymnastikken. Leder er denne vinter korporal O.K. Jensen, som dog kun får 17 gymnaster vinteren igennem. Igen et meget lavt antal sammelignet med 1913.

Den mærkbare nedgang i aktiviteterne i 12. kreds skulle vise sig at fortsætte i 1915, som man roligt kan betegne som en katastrofesæson. Kredsen måtte sige farvel til 2. delings bane i Vassingerød, da en ny ejer på gården ikke ønskede skydebanen på sin jord. På grund af indkaldelser og problemer med at skaffe ammunition blev der kun afgivet 267 skud. De høje priser på

brædder får bestyrelsen til at flytte skytte-folkefesten til kroens have i stedet for Uggeløse Skov. Og som prikken over *i'et* udbryder der mund- og klovsyge på den gård, hvor skydebanen er beliggende. Bestyrelsen har nu ingen anden mulighed end at aflyse skydningerne i forbindelse med festen, og man må gennemføre den besynderligste skytte-folkefest i mands minde. Ved vinter-sæsonens start viser det sig ydermere, at man ikke kan gennemføre gymnastikken i vinteren 1915-16. Alt i alt en sæson som fuldstændig var præget af 1. verdenskrigs skygge.

Trods krigens alvor lykkedes det foreningen at overleve, og den fremtræder idag som et livskraftigt led i byens fritidsliv.

Lynge-Uggeløse Brugsforening 1910 - 1985

af Anker Nielsen

Det første initiativ til brugsforeningsbevægelsens opbygning i Danmark blev foretaget af sognepræst H.C. Sonne, Thisted, der i året 1866 stiftede den første levedygtige brugsforening efter engelsk mønster, d.v.s. en sammenslutning af forbrugere, der i fællesskab foretager indkøb til fordeling imellem sig.

Omkring århundredskiftet blev der oprettet brugsforeninger i næsten alle egne af landet, og den lokale brugs blev en naturlig del af landsbysamfundet. Alle foreningerne blev dannet på grundlag af medlemmernes solidariske ansvar overfor foreningens økonomiske forpligtelser.

I 1910 stiftedes Lynge-Uggeløse Brugsforening. Den fik dog ikke den såre beskedne start, som der ellers var tradition for på det tidspunkt, hvilket da også fremgår af følgende beskrivelse.

Af den første forhandlingsprotokol for Lynge-Uggeløse Brugsforening fremgår det, at der blev holdt et møde på Lynge kro den 19. januar 1910, foranlediget af gårdejer Alfred Hansen, gårdejer Lars Chr. Simonsen og parcellist Hans Andersen. Alle fra Uggeløse. Formanden for Søborg Brugsforening var inviteret til at informere og vejlede med hensyn til oprettelse af en brugsforening. Ved dette første møde blev der nedsat et forberedende udvalg med henblik på oprettelse af en brugsforening, beliggende ved Lynge station. Udvalget kom til at bestå af sognefoged O. Petersen, forpagter Anton Petersen, gårdejer Lars Chr. Simonsen, Uggeløse, afbygger A.J. Andersen, Lindholm, sogne-

foged H.P. Jensen, Lyng, tømrer J. Bartels, Bastrup, lokomotivfører A.V. Vilhelmsen, Lyng. Udvalgets formand blev sognefoged O. Petersen.

Den 25. januar 1910 nedsattes et underudvalg, hvis formål var at søge yderligere oplysninger om vilkårene for stiftelsen af en brugsforening, samt tegning af medlemmer. Underudvalget skulle endvidere undersøge mulighederne for erhvervelse af en byggegrund ved Lyng station, og for anlæg af et jernbanespor.

Næste møde blev holdt den 14. februar 1910, hvor underudvalget kunne referere til orienterende møde med Ølstykke Brugsforening, der allerede var stiftet 1869, og med Slangerup Brugsforening, stiftet 1905. Derudover havde udvalget haft kontakt med Slangerupbanens driftsbestyrer om køb eller leje af grund, til opførelse af et pakhús, samt med amtsrådsmedlem Fr. Andersen, Uggeløse, om køb af byggegrund. På dette møde vedtoges også at indkalde til stiftende generalforsamling på Lyng kro, søndag den 27. februar, klokken 16 med følgende dagsorden:

1. Meddelelser fra det forberedende udvalg
2. Udkast til love vedtages.
3. Bestyrelse og revisor vælges.

På den stiftende generalforsamling redegjorde formanden for udvalget for dette og underudvalgets arbejde. Derefter blev lovene læst op. Lyng-Uggeløse Brugsforening var nu stiftet, og efter lovenes vedtagelse blev der valgt til brugsforeningens første bestyrelse, der kom til at bestå af sognefoged O. Petersen, Lyng, sognefoged H.P. Jensen, Lyng, forpagter Anton Petersen, Lyng, statshusmand E. Christensen, Lyng, skovbetjent S. Petersen, Ganløse Egede, husmand O. Andersen, Bastrup, afbygger A. Andersen, Lindholm, som suppleanter valgtes muremester S. Olsen, Lyng og snedker J. Redder, Lyng. Revisorer blev proprietær Moe, Rosenlund, og Fr. Johansen, Uggeløse. Revisorsuppleant blev Alfred Hansen, Uggeløse.

Efter generalforsamlingen blev der nedsat et byggeudvalg, der skulle videreføre forhandlingerne om køb af byggegrund og udførelse af tegninger over de til en brugsforening nødvendige bygninger.

Søndag den 3. april afholdtes et bestyrelses- og byggeudvalgs-møde, hvor man vedtog at købe en byggegrund ved Lyng station af gårdejer Fr. Andersen, Uggeløse på 3000 alen² for 25 øre pr. alen². Endvidere vedtog man at købe eller leje et stykke af

Slangerupbanens grund, hvor der skulle opføres et pakhus til foderstoffer og anlægges et jernbanespor. Det blev for et beløb af kr. 80,00 overdraget murermester Mogensen, Uggeløse, at udføre tegninger og beskrivelser af bygningerne. Bestyrelsen havde et mundtligt tilsagn fra Slangerupbanens driftsbestyrer om leje af det nødvendige areal til sporanlæg og opførelse af foderstofpakhushus til en årlig leje af kr. 10,00, dog skulle brugsforeningen betale alle udgifter i forbindelse med anlæg af jernbanespoeret, som antoges at ville koste kr. 1000,00.

Den 19. april modtog bestyrelsen tegninger og beskrivelser over bygningerne, og man vedtog at udbyde til licitation. Tilbudene skulle være bestyrelsen i hænde inden den 30. april 1910. Den 30. april behandlede bestyrelsen de indkomne tilbud, og arbejdet overdroges til murermester Mogensen, Uggeløse for kr. 10.532,00. Snedkermester J. Redder, Lyngø for kr. 1.183,00 og malermester Aage Christiansen, Uggeløse, for kr. 250,00. For alle tre gjaldt arbejdet samtlige bygninger.

Bestyrelsen havde nu skabt de nødvendige rammer for brugsforeningen. Og til finansiering af bygge- og anlægsudgifter, optog foreningen et lån i Frederiksborg Amts Spare- og Lånekasse på kr. 20.000,00. Det fremgår af forhandlingsprotokollen, at formanden måtte stå i forskud med udbetalingerne indtil det faste lån i bygningerne stod til udbetaling.

Den 25. april opslog man stillingen som uddeler. Tiltrædelsen blev berammet til den 1. oktober 1910. Bestyrelsen ansatte uddeler Laurits Christensen, der på det tidspunkt havde været uddeler i Ølsted i tre år. Der blev formuleret og underskrevet en ansættelseskontrakt og uddeleren indbetalte en kaution på kr. 2000,00. Ifølge kontrakten udgjorde uddelerens løn 5% af butiksvareomsætningen og 1% af grovvareomsætningen — æg, smør og flæsk var fri handel for uddeleren, dog under kontrol med priserne. Uddeleren skulle selv dække udgifterne til indpakning og sejl garn, samt aflønning af den nødvendige medhjælp. Uddeler og formand skulle sammen foretage indkøb, og uddeleren skulle tillige daglig føre kassebog og foderstofkontrolbog, der til enhver tid skulle ligge til bestyrelsens behagelige eftersyn. Den her nævnte kontrakt blev dog gennem årene genstand for adskillige ændringer, indtil man indførte den såkaldte mønsterkontrakt.

1910 - 1935

Den 1. oktober 1910 åbnede den ny forening sin butik, datoen fremgår ikke af forhandlingsprotokollen, men den 11. december holdt bestyrelsen møde og herfra beretter forhandlingsprotokollen: »Da foreningen nu har haft åbent for handel i to måneder, retter formanden det spørgsmål til bestyrelsen, om nogen af dem har hørt klage fra medlemmer, angående foreningens ledelse eller uddeling — indkøb af varer«. Hertil fandtes ikke noget som bestyrelsen fandt særligt begrundet.«

1. juli 1911 holdtes den første halvårslige generalforsamling, hvor man kunne meddele at foreningen havde fået en god start, og at medlemsstigningen fortsatte støt, der var nu 198 medlemmer, mod 100 ved foreningens start. 1. oktober 1911 afsluttedes det første års regnskab. Omsætningen var på kr. 106.585,00 og overskuddet på kr. 6.883,00. Der blev udbetalt 10% i dividende til medlemmerne. Ialt kr. 4.646,00. Efter diverse afskrivninger overførtes kr. 1.387,00 til næste år.

Efter nogle år med konstant fremgang kom krigsudbruddet i 1914, og dermed den vanskelige forsyningssituation. Dette foranledigede bl.a. bestyrelsen at pålægge uddeleren ikke at sælge varer i større partier til medlemmer, hvor der var den mindste tvivl om at det ikke var til eget brug. Og på generalforsamlingen den 18. december 1916, vedtog man en tilføjelse til foreningens vedtægter, nemlig: — »og ingen medlemmer må købe varer til ikke-medlemmer«. Men trods vanskeligheder og vareknaphed steg omsætningen, og der blev i 1916 udbetalt 12% i dividende, hvilket også blev udbetalt i 1917. Medens man i 1918 udbetalte 15% i dividende. I 1917 afgik foreningens første formand gennem syv år, sognefoged O. Petersen, og afløstes af gårdejer P.D. Jensen, Julemosegård.

Den 14. maj 1918 modtog bestyrelsen et andragende om oprettelse af en filial i Farum, men man vedtog at afslå, da det var uden interesse.

De etablerede fysiske rammer om foreningens virksomhed udfyldte behovet til kort efter krigens ophør. På generalforsamlingen den 29. december 1919, forelagde bestyrelsen et forslag om en større udvidelse af foreningens lokaler med en vinkeltilbygning til den østre gavl af den nuværende bygning. Forslaget blev vedtaget på en ekstraordinær generalforsamling den 28. juni, og det overlodes igen murermester Mogensen at udføre tegninger

Lynge-Uggeløse Brugsforening i de gode gamle dage, hvor man kørte med hestevogn.

over og beskrivelser af tilbygningen og udvidelse af butiksløkkerne. Arbejdet blev overdraget tømrermester Jens Petersen, Lynge, for en samlet sum af kr. 29.610,00.

Efter den betydelige udvidelse af butik, lager og uddelerens lejlighed skulle der gå mange år før der igen blev behov for yderligere udvidelse eller modernisering. I 1922 vedtog bestyrelsen, at brugsforeningen skulle forsynes med elektricitet. Foreningen betalte de faste udgifter til installationer, medens uddeleren skulle betale strømforbrug og målerleje. Samme år vedtog man også at indkøbe en kaffemølle, så man nu kunne sælge malet kaffe. I 1921 indførtes separat regnskabsføring af butiks- og grovvarer. I 1924 afløstes P.D. Jensen som formand af gårdejer Niels Jensen, Rosenbusk. I 20'erne begyndte bilismen at vinde indpas og i 1924 købte foreningen en benzintank. 1927 afgik Niels Jensen som formand og P.D. Jensen blev atter formand. 1928 anskaffede brugsforeningen sin første lastbil. En Ford, for kr. 4.400,00.

I 1929 blev det nødvendigt at opføre en ny lagerbygning til brændsel på Slingerupbanens grund. Udgifterne hertil beløb sig til 2.200,00 kr.

1935 - 1960

I 1935 kunne Lynge-Uggeløse Brugsforening fejre sit 25 års jubilæum, som blev holdt på Slotspavillonen i Hillerød. Det frem-

Brugsens 25 års jubilæum, som man fejrede midt i krisetiden i 1930'rne. Uddeler Laurits Christensen ses i midten i sidste række.

går af forhandlingsprotokollen, at bestyrelsen den 19. juni foreslog generalforsamlingen, »at man i anledning af jubilæet foretog en udflugt til Slotspavillonen i Hillerød, og der nyde en middag til 5,00 kr. pr. person, hvoraf deltagerne betaler en krone, der erlægges ved tegningen. Foreningen besørger befordringen til Slotspavillonen i Hillerød« — det blev enstemmigt vedtaget. Bestyrelsen udgav et 25 års jubilæumsskrift, udarbejdet af formanden P.D. Jensen, som bl.a. beretter om foreningens oprettelse og om de mænd, der tog initiativet dertil. Omsætningen havde i de 25 år ialt været på kr. 12.460.226,00 og den samlede udbetalte dividende på kr. 612.395,00. I 1936 udvider man atter brugsforeningen og denne gang med en stor lagerbygning, i to etager med kælder. Murermester Mogensen blev atter anmodet om at udarbejde tegninger, således at arbejdet kunne udliciteres og det godkendte tilbud lød på kr. 20.632,00. I 1937 fremkom der på generalforsamlingen et forslag om at adskille butiksvare- og grovvareafdelingen, men forslaget blev forkastet. I 1938 vedtog man at udbetale dividende også ved køb af grovvarer.

I løbet af 1939 forværredes den internationale situation og i september var Anden Verdenskrig en kendsgerning. Der opstod hurtigt mangel på en række varer, og den 9. oktober indførtes de første rationeringsmærker. Under krigen var der undertiden en heftig debat om varer, der ikke var på rationeringskort, især tobaksvarer skabte store problemer, idet butikkerne selv måtte administrere de sparsomme tildelinger til de faste kunder. Fordelingssystemerne var meget ugunstige for de brugsforeninger, der havde haft stor fremgang, da mange fordelingsnøgler stammede fra 30'ernes begyndelse. Indtil 1940 blev brugsforeningerne beskattet efter lov af 10. april 1922, om Indkomst- og Formueskat til Staten. Hovedreglen var fuld skattefrihed for foreninger, der kun handlede med medlemmer. Men for skatteåret 1940-41 vedtog folketinget en direkte indkomstbeskatning af brugsforeningernes overskud, dog måtte man foretage et fradrag på 5% af den dividendeberettigede del af omsætningen.

Man vedtog på generalforsamlingen i 1940, at nedsætte varepriserne med 6%, hvilket også medførte en mindre dividende til medlemmerne. Senere i 1966 kom der en ny lov hvorefter brugsforeningerne i princippet beskattes som private aktieselskaber.

Efter krigens afslutning i 1945 kunne det konstateres, at Lynge-Uggeløse Brugsforening var kommet rimelig godt igennem de

vanskelige år, dog med nogen omsætningsnedgang, men med den konsolidering der havde taget hensyn til fremtidens kapitalbehov, når der igen kom normale tilstande, og varelageret kunne fyldes op.

På bestyrelsesmødet den 2. oktober 1948, var der som eneste punkt på dagsordenen antagelse af ny uddeler, idet Laurits Christensen havde meddelt, at han ønskede at trække sig tilbage, til fordel for sin søn, Harald Christensen. Dog således at han kunne fortsætte med at forestå Foderstof- og Grovvareafdelingen. Bestyrelsen vedtog enstemmigt at antage Harald Christensen som uddeler.

På generalforsamlingen den 14. december 1948, vedtog man enstemmigt et forslag fra bestyrelsen om at lade udføre et portræt af uddeler Laurits Christensen.

I 1948 blev der indlagt centralvarme og foretaget en udvidelse af kælderen. Udgifterne hertil var kr. 40.000,00.

I 1952 afgik uddeler Laurits Christensen ved døden og Harald Christensen overtog nu også ledelsen af foderstof- og grovvareafdelingen.

P.D. Jensen ønskede i 1955 at fratræde som formand efter 34 år på posten. Han afløstes af Peter Madsen, Lyngø.

D.S.B. overtog Slangstrupbanen i 1948, og i 1954 nedlagdes togstrækningen mellem Farum og Slangstrup. D.S.B. var herefter interesseret i at afhænde arealerne omkring Lyngø station og Lyngø-Uggeløse Brugsforening fik nu tilbudt at overtage den grund, hvorpå pakhuset var beliggende. Den 25. april 1956 vedtog bestyrelsen at købe grunden, der var på 1677m² for 3,00 kr. pr. m², og tillige 1000 m² mere, prisen herfor var 2,50 kr. pr. m².

På et bestyrelsesmøde den 29. maj 1956, meddelte uddeler Harald Christensen bestyrelsen, at han ønskede at fratræde sin stilling på grund af sygdom pr. 1. oktober 1956. Da bestyrelsen nu stod for at skulle vælge uddeler, havde den opfattelsen af, at det ville være for meget for een mand at stå for hele ansvaret, for den efterhånden omfattende virksomhed, og man søgte derfor en uddeler til butiksvareafdelingen og en til grovvareafdelingen.

Blandt de 68 ansøgere ansattes uddeler Anker Nielsen, Gundsømagle Brugsforening, til butiksvareafdelingen og forvalter Helmer Hansen, Roskildeegns Foderstofforening, til grovvareafdelingen. Under denne ledelse fortsatte Lyngø-Uggeløse Brugsforening i de følgende år.

Den 3. januar 1958 vedtog man at ombygge og modernisere butikken og dertil hørende lager. Der havde ikke fundet nogen ændringer sted siden 1919. Bestyrelsen anmodede tømrermester og ingeniør Hans E. Petersen, Lyngø om at udarbejde tegninger og udbyde arbejdet til lokale håndværkere og senere føre tilsyn med arbejdet.

Den 30. april var licitationen afsluttet, og byggeriet kunne påbegyndes. Under ombygningen handlede man fra lagerbygningens kælder. Sidst i august måned var ombygningen færdig og de nye lokaler kunne tages i brug den 2. september 1958. Salgsarealet var nu på 140 m² mod 70 m² før ombygningen. Inventaret var nyt og tidssvarende f. eks. køle- og frostgondoler, og man indførte delvis selvbetjening. Omkostningerne blev på kr. 135.000,00 som finansieredes gennem lån i Østifternes Kreditforening og Andelsbanken. Med denne udvidelse mente man, at forholdene måtte være tilfredsstillende langt ud i fremtiden.

1960 - 1969

Den 13. juli 1960 fejrede Lyngø-Uggeløse Brugsforening sit 50 års jubilæum, ved en festlig sammenkomst på Lyngø kro med fællesspisning og dans. Brugsforeningens formand Peter Madsen, mindedes i sin festtale pionererne, der tog initiativet til at stifte foreningen, og omtalte de vigtigste begivenheder i brugsforeningens historie.

Han gav endvidere udtryk for, at idealismen måske ikke var så stor mere, men at foreningen stadig ville være til gavn for sin egn.

Brugsens generalforsamlinger var i mange år efterfulgt af en teaterforestilling, opført af Andelsteatret og derefter dans. Men interessen herfor var efterhånden dalende samtidig med, at Andelsteatrets honorarer var blevet væsentlig højere.

Bestyrelsen besluttede derfor i 1959 at ophøre med arrangementet og i stedet for vise en film og slutte af med kaffebord.

I 1960 indhentede bestyrelsen tilbud på opførelse af siloanlæg og korntørreri. Den 27. maj forelå et tilbud på et samlet beløb på 430.000,00, men grundet pris og dårlige låneforhold, blev projektet stillet i bero indtil videre. I 1960 afgik Peter Madsen som formand og blev efterfulgt af gårdejer Jens Peter Rasmussen, Lyngø.

I 1961 indførte butiksafdelingen selvbetjening og kontantbetaling. I forbindelse med selvbetjeningen anskaffedes to kassedi-

Interiør fra Brugsen fra 1960'erne.

ske med kasseapparater. Samme år opstilledes en brovægt og slagmølle i grovvarerafdelingen, og i 1962 opførtes siloanlægget og kornlørreriet, samt en ammoniaknedfælder. Udgifterne hertil var henholdsvis kr. 270.000,00 og 5.000,00 kr.

I 1964 passerede brugsens samlede omsætning fem millioner kroner, fordelt således: Butiksvarer kr. 1.875.000,00 og grovvarer kr. 3.274.000,00. For butiksafdelingen begyndte pladsproblemerne at melde sig. Lyng-Uggeløse var ved at ændre karakter fra et udpræget landbrugsområde til et udflyttersamfund. Denne udvikling gav et større købeunderlag, som også kom brugsen til gode. Men for at tilpasse sig dette, var det nødvendigt at udvide såvel butik, som vareudvalg. Dette skulle bl.a. omfatte kød og viktualier.

Bestyrelsen rettede derfor henvendelse til FDB's arkitektkontor for at indhente forslag til en udvidelse, der bl.a. skulle indeholde inddragelse af uddelerens lejlighed og overbygning af gårdspladsen. Dette ville give et salgsareal på 420 m², men parkeringsmulighederne viste sig at blive ret begrænsede. I 1965 blev Lyng-Uggeløse kommune forelagt plan over et butikscenter ved Vejrmøllevej, og i den anledning henvendte bestyrelsen sig til kommunen om evt. køb af hjørnegrunden øst for Lynghøjgård. Men det viste sig, at det pågældende center blev for stort til det indbyggertal, der kunne forventes i Lyng, og planen blev skrinlagt.

I 1966 underskrev Lyng-Uggeløse Brugsforening og FDB en samarbejdskontrakt for Brugsforeningsbevægelsens Frivillige Kæde. Dette var en overenskomst, hvis formål var at udbygge fællesskabet indenfor den danske brugsforeningsbevægelse og at udnytte fordelene ved en hensigtsmæssig arbejdsdeling mellem detailed og engrosled. Samarbejdsaftalen indeholdt bl.a. en bounusordning fra FDB's side og en købepligt fra brugsens side, samt gratis rådgivning af FDB om etablerings- og driftsspørgsmål. Samme år indledtes forhandlinger med gårdejer P. Jørgensen, Moselund, om køb af byggegrund til opførelse af et supermarked, og der blev enighed om areal og pris.

Planen blev forelagt Lyng-Uggeløse Sogneråd, der efter nogle forhandlinger foreslog, at kommunen overtog hele arealet til udlægning af et butikscenter. Forinden ønskede sognerådet at få brugsforeningens bindende tilsagn om køb af de 4000 m², brugs-

foreningen havde forhandlet om, hvilket blev givet. Planerne for området blev nu udarbejdet, gården Moselund blev revet ned og jorden udlagt til butikscener, hvor brugsforeningens supermarked blev den første og midlertidigt eneste butik.

1. maj 1967 forelå den første skitse over det kommende center. En række møder blev afholdt, hvor der bl.a. blev redegjort for eventuelle andre butikker, parkeringsforhold, til- og frakørselsforhold. Da butikscenret nu var en realitet, henvendte bestyrelsen sig til FDB's arkitektkontor, om at udarbejde planer og overslag for en butikbygning på 1200 m². Den 14. marts 1968 forelagde arkitektkontoret planerne over det påtænkte butikshus. Disse blev drøftet og godkendt af bestyrelsen. Ligeledes blev der forelagt et drifts- og finansieringsbudget, som bl.a. indeholdt et forslag om deling af foreningen, såsnart butiksvareafdelingen flyttede til centeret på Hillerødvej. Igennem længere tid havde der været tale om en deling af foreningen i to selvstændige foreninger. Men da man besluttede at flytte butiksvareafdelingen fra Stationsvej, var det en naturlig følge at foretage en deling samtidig. Grovvareafdelingen forblev på sin hidtidige beliggenhed og som en selvstændig forening med tilslutning til Dansk Landbrugs Grovvarereselskab.

Det var nødvendigt med en deling af foreningens aktiver og passiver, samt vedtagelse af nye vedtægter for de to foreninger, og bestyrelsen overlod til FDB's konsulent- og revisionstjeneste at komme med udkast til den økonomiske deling. På bestyrelsesmødet den 29. marts 1968, drøftede og godkendte man forslaget fra konsulent- og revisionstjenesten, og bestyrelsen besluttede at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling den 7. maj 1968, på Lynges kro med henblik på vedtagelse af bestyrelsens forslag om deling af foreningen og godkendelse af hvilke aktiver og passiver de to foreninger skulle overtage.

Generalforsamlingen gav enstemmigt bestyrelsen bemyndigelse til at foretage delingen, som skulle realiseres den 1. juli 1968. På samme generalforsamling stiftedes den nye forening, Lynges-Uggeløse Grovvarerforretning pr. 1. juli 1968.

1968 afgik Jens Peter Rasmussen som formand og efterfulgtes af gårdejer Aksel Simonsen, Uggeløse.

Bestyrelsen kunne nu holde licitation over det største byggeri i foreningens historie, og tilbudene viste at bygningen kunne opføres for kr. 1.358.000,00. Byggeriet påbegyndtes i august 1968.

I marts 1969 averterede butiksvareafdelingen sine bygninger på Stationsvej til salg. Den 18. marts forelå et tilbud på kr. 500.000,00 kontant, hvilket blev accepteret, med den klausul, at der ikke måtte etableres butik med fødevarer i de afståede bygninger. Brugsen på Stationsvej havde åbnet for sidste gang den 15. april 1969, og sluttede med en omsætning på kr. 3.142.000,00.

Efter otte måneders byggeri, hvor tidsfristerne stort set kunne overholdes, trods en del besværligheder i vinterens løb, stod den nye butikbygning færdig og kunne indvies den 17. april 1969.

Brugsen bliver supermarked 1969

Om aftenen den 16. april blev der holdt en uformel reception, hvor brugsforeningens formand Aksel Simonsen rettede en tak til alle, der havde medvirket ved denne store opgave, som den stigende omsætning og medlemsstigning havde gjort nødvendig. Han udtrykte også ønsket om, at noget af den hygge og personlige atmosfære, der havde præget den gamle butik, ville følge med til de nye lokaler, der havde alle betingelser for at blive et godt arbejdssted for personalet, samt en moderne og velindrettet butik for medlemmerne.

Investeringen i den nye butik beløb sig til to millioner kroner.

Torsdag den 17. april åbnede brugsen sit nye supermarked, hvilket skete under festlige former med vajende flag og hornmusik foran butikken. Der blev serveret kaffe og brød, cerutter, baller og chokolade. Hvert kvarter ringede en klokke ved kasserne, og den kunde der blev ekspederet, fik en buket blomster som tak for besøget.

Trængselen på åbningsdagen var så stor, at det var nødvendigt at lukke kunderne ind i hold. En forrygende start der viste, at optimismen vedrørende den nye butik var velbegrundet. Det første regnskabsår i de nye omgivelser viste en omsætning på kr. 6.600.000,00. En fremgang på over 100%.

I 1970 blev Lynge-Uggeløse Kommune sammenlagt med Blovstrød og Lillerød kommuner. Den ny kommune fik navnet Allerød Kommune.

For brugsens vedkommende kunne man nære nogen betænkelighed, idet planlægningen for befolkningstilvæksten muligvis

nu ville koncentrere sig om Lillerød by, da det jo var en stationsby.

I 1971 blev der efter mange forhandlinger med Allerød Kommune givet tilladelse til en udvidelse af parkeringspladsen fra 30 til 60 pladser, og dermed var udvidelsesmulighederne for parkeringspladsen udtømt.

I 1972 besluttede bestyrelsen at sikre brugsen en grund mod øst med senere udvidelse for øje, og henvendte sig i den anledning til byrådet, som anmodede om fremsendelse af tegninger over den påtænkte udvidelse. Efter en del forhandlinger afslog byrådet ansøgningen med den begrundelse, at det stred mod byplanen, men anbefalede en udvidelse mod vest.

Indtil 1973 havde brugsen været den eneste butik i centeret, men i august måned indviede SDS sin nye forretningsejendom, og flyttede sin filial fra Hillerødvej 28 hertil. Desforuden åbnede en lægekonsultation, en tandlæge og yderligere tre butikker indviede sine lokaler.

På brugsens generalforsamling i december 1973, fik bestyrelsen sit første kvindelige medlem.

Det nye supermarked var projekteret til at kunne klare en betydelig forøgelse af omsætningen og dermed dække arealbehovet i en årrække. Men fremgangen skete langt hurtigere end ventet, på trods af at Lynge-Uggeløses udvikling foreløbig var standset, og at en stilstand i forbrugsudviklingen var indtrådt. Fremgangen tillagde man bl.a. butikkens tiltrækningskraft, der således havde gjort det muligt at forøge brugsens markedsandel i sit område, og for at fastholde og udvide denne fremgang, besluttede man at foretage en udvidelse, også fordi man indså at faciliteterne for tilberedning af og kølekapacitet for kød, mejeriprodukter, samt frugt og grønt var utilstrækkelige. Trods oliekrise og dermed en usikker fremtid vedtog en optimistisk bestyrelse i 1975 at realisere en udvidelse. En beslutning der blev truffet på grundlag af, at de økonomiske ressourcer var til stede. En udvidelse mod Hillerødvej var eneste mulighed. Men på bekostning af 10 parkeringspladser, og til erstatning og udvidelse af parkeringsforholdene, blev der anvist et ret ucentralt beliggende parkeringsareal bagved centeret.

Det rådgivende ingeniørfirma Viemose og Spile gav tilbud på projekteringen af udvidelsen, der maksimalt måtte udgøre 560 m², på grund af byggelinien. Efter licitationen over tilbygningen

og en omfattende ændring af de bestående lokaler, kunne det konstateres at tidspunktet var økonomisk gunstigt, idet arbejdsmangelen indenfor byggefagene tydeligt prægede tilbude-
ne. Det godkendte tilbud blev på kr. 1.720.000,00.

Efter en del besværligheder under byggeriet, blev det udvidede supermarked færdigt til indvielse den 30. oktober 1975, nu med et salgsareal på 1200 m². De nye ting man kunne tilbyde, var nyt inventar, en kiosk med tobak, spiritus og konfektur. Køl og frost var udvidet med 30%. Et større sortiment i manufaktur og isenkram. Betydeligt bredere gangarealer, der bevirkede at butikken blev mere overskuelig. Den samlede investering blev på kr. 2.100.000,00.

I det følgende regnskabsår, hvor den nye butik havde fungeret i 11 måneder, viste omsætningen en fremgang på ialt 24%. I 1978 indrettedes en delikatesseafdeling. Omkostningerne for denne var på kr. 315.000,00, hvilket betaltes over driften.

I 1979 afgik Aksel Simonsen som formand og blev afløst af regnskabschef Frede Rasmussen, Lyngø. I 1980 vedtog generalforsamlingen nye vedtægter, som bl.a. indeholdt at brugsens medarbejdere kunne vælge en personalerepræsentant til bestyrelsen. I 1980 fejrede Lyngø-Uggeløse Brugsforening sin 70 års fødselsdag i august måned, hvor man valgte en uge, der fra onsdag til lørdag tilbød kunderne 10% rabat på alle varer undtagen spiritus, tobak, ugeblade og aviser.

Om torsdagen i denne uge inviterede brugsen kunderne til mejerigtig morgenmad. Om fredagen mellem klokken 8 og 9 til morgenkaffe med rundstykker og om lørdagen til en morgenbitter.

Reception og lignende i den anledning besluttede bestyrelsen at vente med til 1985, når Lyngø-Uggeløse Brugsforening kan fejre sit 75 års jubilæum.

Anker Nielsen var uddeler indtil oktober 1980, hvor han efter 24 års ansættelse ønskede at fratræde stillingen. Han afløstes af brugsens førsteassistent Poul Nielsen, der havde været ansat i Lyngø Brugs i seks år.

Når brugsen fejrer sit 75 års jubilæum i 1985, vil det være som en meget velkonsolideret forening med et supermarked, som kan dække stort set alle behov indenfor dagligvareområdet. Omsætningen vil i jubilæumsåret nærme sig 50 millioner kroner, med ca 2500 medlemmer og 35 ansatte.

Denne udvikling skyldes ikke alene befolkningstilvæksten, som selvfølgelig har givet brugsen vind i sejlene, men også at en fremsynet bestyrelse, samt den forretningsmæssige ledelse og medarbejderne har været deres opgave voksen. — De fremherskende træk ved brugsens ledelse er den stabilitet, der har præget Lyng-Uggeløse Brugsforening i de 75 år, hvor der kun har været syv formænd og fire uddelere.

Lynge-Uggeløse Andelsgrovvareforretning

af Helmer Hansen

I perioden 1956-68 da Grovvareafdelingen kørte med selvstændig drift og regnskab som en afdeling under Brugsen blev det undertiden drøftet helt at skille denne afdeling ud, og danne en helt ny uafhængig forening. Dels var omsætningen efterhånden blevet så stor, at det sagtens kunne lade sig gøre, dels havde Butikken indført kontantbetaling mens Grovvareafdelingen fortsat solgte på kredit. En uheldig udvikling i denne afdeling kunne inddebære risiko for, at de medlemmer, der kun handlede butiksvarer kunne komme til at betale for tab på den anden side af gaden. Selvfølgelig kunne tab ikke undgås, men de blev aldrig af en sådan størrelse, at de kunne påvirke likviditeten nævneværdigt. Men da beslutningen i 1968 om det nye supermarked på Hille-rødvej var taget måtte den endelige adskillelse naturligvis ske.

På et bestyrelsesmøde i Brugsen den 19. april 1968 foretog man en vurdering af situationen sammen med konsulenter fra Revisionstjenesten og FDB. Man fandt, at der gennem de seneste 15 år ingen sammenblanding havde fundet sted af afdelingernes drift- og formueforhold. En fuldstændig adskillelse kunne finde sted på grundlag af den foreliggende regnskabs- og statusopgørelse.

Herefter blev der indkaldt til stiftende generalforsamling i Lynge-Uggeløse Andels Grovvareforretning på Lynge Kro den 7. maj 1968. Der mødte 32 deltagere, der alle tegnede sig for medlemskab i den nye forening. Vedtægter blev forelagt og vedtaget. Der blev valgt bestyrelse: gdr. Aksel Simonsen, Sandkildegård

(formand), entreprenør Harry Nielsen, Nøglegårdsvej (næstformand), dir. Charles F. Jensen, Heireholm, gdr. Alfr. G. Nielsen, Brændmosegård og gdr. Einer Andersen, Damhøjvej. I løbet af sommeren 1968 havde der tegnet sig ca. 100 medlemmer. Den nye forening begyndte sin virksomhed den 1. juli 1968.

Foreningen rådede ved starten over den gule lagerbygning på sydsiden af Stationsvej (opført ca. 1910), det røde kokshus af træ, antagelig fra samme år samt garage og gødningslager opført 1957 og kornsilo og korntørreri opført 1962. Hidtil havde den store gulstenslagerbygning, beliggende i Brugsens gård været benyttet til kornpakhus og til lager af trælastvarer. Denne bygning fulgte ved opdelingen med til butikken og i stedet blev der opført en stålsilo til korn i fortsættelse af den allerede eksisterende silo. Den samlede lagerkapacitet til korn var ca. 9000 tdr. Den årlige kornmodtagelse fra landmænd kom i gode høstår ofte op over 40.000 tdr. Hovedparten af dette korn kom direkte fra marken i høstens tid, hvilket var ensbetydende med, at kornet skulle videresælges i samme takt som det kom ind.

Medlemskab af foreninger indenfor andelssektoren

1. Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (FDB)

2. Dansk Landbrugs Grovvarereselskab (DLG)

DLG blev oprettet i 1968 ved en sammenslutning af Øernes Andelselskab for indkøb af foderstoffer, Dansk Andels Gødningsforretning og Jydsk Andels Foderstofforretning. Selskabet har hovedkontor på Axelborg, København og fabrikker og siloanlæg fordelt over hele landet undtagen Fyn og Bornholm.

Samhandelen med DLG omfatter varekøb af fodermidler til alle husdyr, handelsgødning, jordbrugskalk og kemikalier samt salg af foderkorn.

3. Dansk Andels Cementfabrik, Nr. Sundby. Hovedkontor og fabrik: Nr. Sundby. Cementen sejles med mindre skibe til havnebyer landet over. Vi hentede i mange år cementen i Frederikssund Havn, senere blev det Roskilde Havn. Nu foretager Cementcentralen, Islands Brygge fordelingen.

4. Landsforeningen af Andels Grovvarforeninger.

Også inden for privathandelen havde vi leverandører, bl.a. Hans R. Lange, Frederikssund, Povl Christiansens Tømmer-

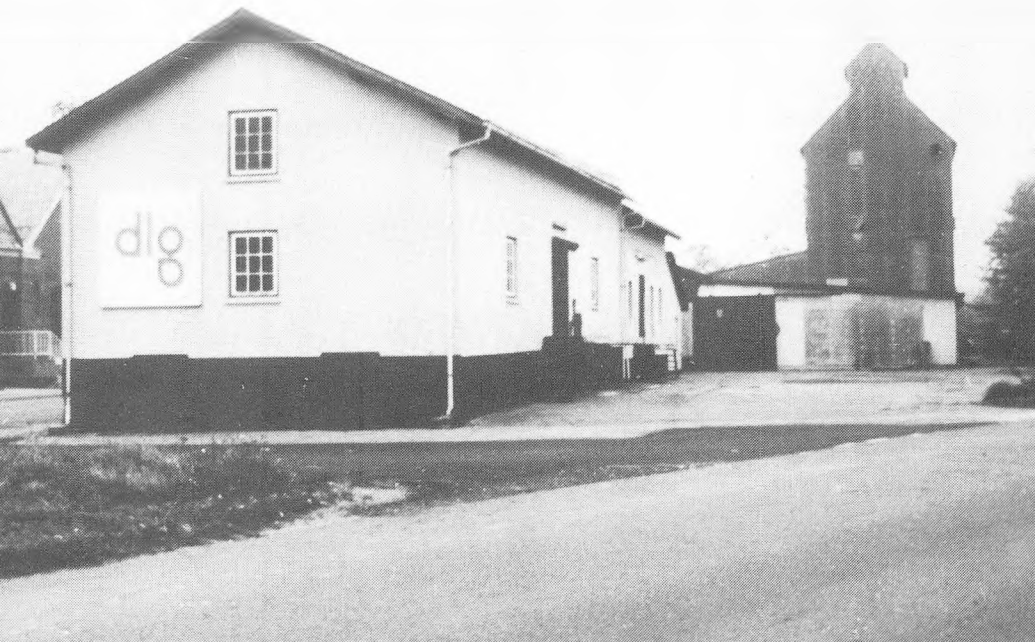
handel, Hillerød, G. Juul og Søn, Lyngø samt Frederikssund Kulimport A/S. Foreningen benyttede Andelsbanken som bankforbindelse så længe den havde kontor i Lyngø. Da dette kontor blev nedlagt ca. 1971 flyttede vi til Den Danske Bank, der på det tidspunkt havde kontor Stationsvej 18 — og senere flyttede til Dalgårdsparken 2 C.

Kornhandel

Grundelementet i omsætningen var kornhandel, og kornets andel i omsætningen var stigende år for år. Årsagen var det øgede høstudbytte pr. arealenhed, samt at der i løbet af de sidste 40-50 år er sket en voldsom omlægning af landbrugsproduktionen. Indtil 1950-60 var det alsidige landbrug dominerende. Husdyrholdet omfattede køer, svin, heste og høns. Almindeligvis var der 1 malkeko pr. 2-3 tdr. jordtilliggende varierende efter brugenes størrelse med forholdsvis mange køer på de mindre ejendomme. Markbruget var i reglen inddelt i 7 skifter — 2 skifter med græsafgrøder, 2 med byg, 1 med havre og 1 skifte med vintersæd.

Men efterhånden gik mange landbrug bort fra kreaturholdet for derefter at gå over til korndyrkning på hele gårdens areal. Det gav stigende omsætning i grovvareforretningens kornhandel. Samtidig blev der tale om øget salg af handelsgødning (kunstgødning), dels fordi gødningstilførslen pr. arealenhed var stigende, dels fordi staldgødningen spillede en mindre rolle da kreaturbesætningerne forsvandt.

Den praktiske håndtering af kornhøst og kornhandel har i denne periode gennemgået en kolossal forandring. Ændringerne tog sin begyndelse få år efter anden verdenskrigs afslutning. Indtil da blev alt korn høstet med selvbinder for senere om efteråret eller vinter at blive tærsket. Al korntransport foregik opsækket i jutesække. De første år efter at mejetærskerne vandt udbredelse blev det aftærskede korn fyldt i sække og stillet op til eftertørring på marken. Det var strengt arbejde, at samle korn på marken og læsse sækkene op på vognen med håndkraft. Det var således et stort fremskridt, da man fandt på at fremstille mekaniske læsseapparater, der kunne løfte sækkene op på lastvognens lad. Chaufføren kunne så fra løftestolen tage sækken i skulderhøjde og sætte den på plads. Efter nogle års forløb blev mejetærskerne udstyrede med korntank hvorfra en snekl fører kornet over i en

Grovvareforretningens karakteristiske profil, som den kendtes af enhver i Lyng-Uggeløse. (Foto: Ole Høegh Post, 1982).

efterfølgende transportvogn, og al korntransport har i snart mange år været løsvaretransport. Vejning er foretaget på brovægt, og efter prøveudtagning for bestemmelse af renhed, vandindhold og holl. vægt tippes kornet af i en aflæsningsskakt hvorfra kornet i vandrette og lodrette transportsystemer føres til korntørreri eller oplagrings-silo. På disse områder er der sket meget betydelige arbejdslettelser, høsten er ikke så mandskabskrævende mere, og kan i år med godt høstvejr afvikles i et hastigt tempo på ganske kort tid. Indenfor det øvrige foderstofområde er man også i vid udstrækning gået over til løsvaretransport i kassevogne eller specielle tankvogne.

Handelsgødning

Også på dette område kan der beskrives en kæmpeudvikling. Tidligere anvendte man de rene gødninger hver for sig. Superfosfat, kali og kvælstofgødning der igen delte sig i kalksalpeter og chilesalpeter. Senere vandt blandingsgødningerne udbredelse. De første der kom frem var blandet fosfor og kali, senere kom

også kvælstof med i blandingerne og NPK-gødningerne (bogstaverne henviser til den kemiske betegnelse for de 3 næringsstoffer) dækker nu et meget stort område af gødningsforbruget. Importen foregår hovedsagelig fra norske og tyske fabrikker, sejles til danske havnebyer. Langt den største del af gødningen håndteres som løsvare. Sideordnet med anvendelse af den »faste gødning« bliver der også brugt en del flydende ammoniak. Denne gødning er luftformig og der anvendes et specielt nedfældeapparat så ammoniakken straks kan blive bundet af jorden. Dette nedfældningsarbejde er gennem en lang årrække udført af Jørgen Møller, Hylderupgård, nu Mobrogård, Kagerup.

Brændselshandel

Kul- og koksfyring var gennem en meget lang årrække den helt dominerende opvarmningsform. Man fyrede i kakkelovn i en enkelt stue og i komfur i køkkenet til madlavning og bagning. Foreningen omsatte i disse år mange tusinde hl. kul og koks årligt. Vi afhentede de opsækkede varer hos A/S Frederikssund Kulimport ved Frederikssund Havn og kørte direkte ud til forbrugerne. Vi havde dog altid et mindre varelager til forbrugere der selv ønskede at afhente.

Omkring 1950-60 blev det almindeligt at gå over til oliefyring. Man fik installeret centralvarmeanlæg som kunne opvarme alle beboelsens rum og badeværelse blev almindelig ved enhver bolig. Det var en stor behagelighed - og selvom olieforbruget var stort spillede det ingen rolle, for olien var meget billig, ca. 200 kr. pr. 1.000 liter - og så gav vi oven i købet 2% i dividende!!

I 1968 var oliesalget blevet indledt med A/S OK Olie, og lokaldepot oprettet i Lyngø. Efterhånden havde vi ca. 800 olie-kunder især i Lyngø-Uggeløse med tilgrænsende byområder Farum, Lillerød, Uvelse, Slangerup og Ganløse. Nogle år senere blev Lyngø-Uggeløse Olieforening a.m.b.a. dannet. Denne forening kørtes sideordnet med grovvareforretningen. Men, så indtraf den helt store oliekrise i 1973. Det startede med revolutionen i Iran, ét af verdens største olieproducentlande. Der blev meget hurtigt knaphed på olietilførslerne med voldsomme prisstigninger til følge. I løbet af ganske få måneder var priserne 5-doblet. Det fik katastrofale økonomiske følger, især for alle de vesteuropæiske industrialiserede lande. I 1982 besluttede bestyrelsen at indstille oliesalget. Forbrugsprisen var på det tidspunkt steget til

ca. 3500 kr. pr. 1.000 liter. Det var alt for risikabelt at fortsætte denne handel, der kun indeholdt en meget beskedent avance sammenholdt med den meget store risiko der var for tab på kreditgivning. Olieselskabet Danmark/OK overtog olieleverancerne og en meget stor del af vores tidligere kunder forsynes stadig herfra. Gennem alle årene varetog chauffør Kjeld Andersen, Slangerup, olieudkørslen. Kjeld Andersen er nu ansat i olieselskabet Danmark/OK.

Da DLG i 1968 blev oprettet, blev driften af ØA's hidtidige foderstoffabrik i frihavnen indstillet, og vi måtte finde en anden forsyningskilde.

Vores naboforening, Slangerup Foderstofforening havde allerede på det tidspunkt gennem nogle år fremstillet foderblandinger til køer, heste, svin og fjerkræ. Der blev truffet en samhandelsaftale med Slangerup om disse fodermidler. Denne ordning kom til at fungere særdeles tilfredsstillende. I 1974 tog Slangerup Foderstofforening det store nye siloanlæg på Slagslundevej i brug, og fra det tidspunkt er en stor del af vores korn leveret dertil.

I 1981 kom der ret vidtgående krav fra Arbejdstilsynet. Bestyrelsen drøftede situationen, og da man samtidig måtte erkende, at såvel bygninger som maskiner langt var tidssvarende, enedes man om på den ordinære generalforsamling i september at stille forslag om total ændring af driftsformen. Forslaget blev vedtaget med meget stor majoritet og går ud på følgende: 1. juli 1982 indstilles den nuværende driftsform herunder vareekspedition fra eget lager. Efter denne dato vil alle varer ekspederes over Slangerup Foderstoff. og DLG. Forretningens kontorfunktion med fakturering og bogholderi fortsætter uændret. Som forretningsfører ansættes Helmer Hansen med kontortid 4 timer daglig. Entreprenør Dan Nielsen, Kollerødvej 82, kører de ugentlige vareture.

Lagerbygninger og kornsilo er nu nedrevet, og det er planen at bebygge grunden med 10 andelsboliger.

Omsætningstal:

1956-57: 900.000 kr.

1968-69: 4.330.000 kr.

1981-82: 12.200.000 kr. + oliesalg 5.085.000 kr.

Sidstnævnte år var varerne belagt med 22% moms således at den faktiske pengeomsætning var 21.095.000 kr.

Bestyrelse i 1983:

gdr. Poul Christiansen, Damgård, Vassingerød, formand

gdr. Henry Mouritsen, Mødekærgård, Lyngø, næstformand

gdr. B. Gintberg, Storkedal, Lyngø, sekretær

propr. H.E. Nielsen, Brønshøjgård, Lyngø

gdr. Troels Simonsen, Sandkildegård, Uggeløse.

Kvægbesætninger Lyngø-Uggeløse ca. 1957

Årskøer:

Aksel Simonsen, Sandkildegård, 19,5

Julemosegård, 26,0

Bodilsen, Gladgård, 15,0

Poul Petersen, Uggeløsegård, 20,0

Karl Jørgensen, Bregnebjerg, 5,4

Johs. Andersen, Højetoftgård, 18,5

Hauch, Mørdrupgård, 100,0

Andersen, Bastruplund, 22,8

Ege Hansen, Uggeløse, 20,9

Aksel Hansen, Langelandsgård, 15,3

Sv. Åge Larsen, Mosegård, 15,4

Hans Nielsen, Damgård, 9,3

Anders Petersen, Stålhøjgård, 10,1

Grøndahl, St. Rosenbusk, 17,6

Andersen, Barresøgård, 14,0

H. Simonsen, Hanghøjgård, 19,3

Krusøe, Heireholm, 44,2

Helge Pedersen, Duemosegård, 10,2

Einer Andersen, Uggeløse, 6,5

Jørgensen, Kokkedal, 17,2

Peter Madsen, Præstemarken, 4,4

Alfr. G. Nielsen, Brændemosegård, 10,8

Hans Jørgensen, Røjlevej, 8,9

Jørgensen, Røglegård, 13,2
Bernh. Larsen, Lynghøjgård, 13,6
Poul Jensen, Præstemarken, 5,2
Karl Nielsen, Folebjerggård, 24,8
H. Paulin, Mødekærgård, 13,9
Helge Jensen, Ågård, 10,1
J.P. Rasmussen, Vandkærgård, 12,4
Lindhøjgård, 16,6
Nielsen, Brønshøjgård, 33,5
Åge C. Larsen, Vassingerød, 3,0
Jenny Tolversen, Storkedal, 14,8
Holger Hansen, Højgård, 10,7
Jens Hansen, Røjlevej, 5,0
Sv. O. Petersen, Lynge Mark, 5,2
Knud Nielsen, Grønnegadegård, 7,6
Vilh. Larsen, Kærhøjgård, 7,6
Bent Petersen, Stengården, 7,3
Brdr. Hansen, Skovmosegård, 21,0
Einer Frandsen, Lillevanggård, 25,3

I 1983 er der kun 3 af disse gårde, der er kvægbesætninger på.

Uggeløse kirke. (Foto: Ole Høegh Post, 1982).

Konfirmationsforeningen »Fremad« Lyngø

af Bjarne Nielsen

En af de mange foreninger, der har holdt til på Lyngø kro, er konfirmationsforeningen »Fremad«.

Den blev, efter de oplysninger jeg har fået af en af medstifterne, Andreas Hansen (nu E.G.V.) stiftet i 1928. Efter et par års stilstand tog man fat igen i 1940 og fortsatte til den 7.1.1970. På det tidspunkt var jeg selv formand.

Fra de sidstgældende love fra 24.4.1943 har jeg fundet et par paragraffer frem som viser noget om kontingentstørrelser på den tid. Konfirmationsforeningen havde, foruden at afholde forskellige fester, et socialt sigte. Foreningens hovedformål var nemlig, at hjælpe mindrebemidlede med at klæde konfirmander på. Når man tænker på arbejdsløsheden i 30'erne, efterkrigstiden og de dårlige kår, som mange havde, var der virkelig behov for en sådan forening. Jeg kan nævne at i 1945 var der 6 ansøgere, som hver fik 100 kr. og 2 ansøgere, som hver fik 25 kr. Tager man tidspriserne i betragtning, var det en god hjælp. Præsten var naturligvis med ved uddelingen af beløbene, da han var den, der havde mest indblik i, hvem der trængte.

Dette billede givet et tydeligt indtryk af de storslåede arrangementer, man gav sig i kast med for at fejre konfirmationen. Fra Folebjerggård 1938.

Handwritten signature or text in the bottom right corner.

Lyngre kro efter et postkort fra begyndelsen af dette århundrede.

Der blev holdt mange dilettantforestillinger på kroen og fester i den store krohave. Dengang var det muligt at trække fuldt hus hver gang. Bl.a. kan det nævnes, at ved en forestilling i 1945 havde man hele 300 kr. i overskud på forestillingen. Man sluttede naturligvis med bal, og regnskabet for hele aftenen balancerede med 918 kr.

En gang om måneden var der fast tradition for, at der blev afholdt bal på kroen. Nytårsaften og pinselørdag stod i mange år i »Fremad«s tegn. Efter pinseballet, hvor man dansede til den lyse morgen, kørte mange af gæsterne til Bøndernes Hegn for at drikke morgenkaffe, og måske en lille sort. Her blev spillet på harmonika, og hatten gik rundt. Så blev der spillet så længe man kunne holde sig vågen, og så længe der var penge i hatten.

Efterhånden blev det ikke let at samle publikum til bal, andespil etc. og til dilettant var det umuligt at samle aktive personer nok — men det er ligesom blevet mode igen. Priserne på musik og annoncer gjorde det til sidst næsten umuligt at få det til at løbe rundt med det antal mennesker, der kunne være i salen på Lyngre kro. Man besluttede derfor at opløse foreningen i 1970.

Det skal til sidst bemærkes, at der heller ikke var nogen, der søgte om konfirmationshjælp på dette tidspunkt, så foreningens vigtigste formål var udtjent. Det var et godt tegn, men hvem ved, behovet kan måske opstå igen.

Erindringsglimt fra dagliglivet på Lynghøjgård

af Laura Rasmussen f. Gotfredsen, nedskrevet 1981.

Forfatteren tilbragte sine ferier på Lynghøjgård 1915-1923 hos sin faster Anna Mathiassen og sin onkel Peder Mathiassen

Klokken 5 ringede vækkeuret, og faster rask ud af sengen, ud at kalde på den unge pige, tilbage og tøjet på. Onkel P., som han kaldtes, sov roligt videre — og det samme gjorde jeg.

Faster ud at banke på karlekammervinduet, fat i malkespannen og i gang med malkningen. Der var gerne 12-15 køer. »Drengen« direkte til kostalden, karlen gik til hestene. Pigen tændte op i komfuret før hun gik ud at malke. Derefter fik kalvene mælk, og så skulle drengen feje krybberne, faster lukke hønsene ud, og så kom hun ind i soveværelset og sagde: »Peder, så er krybberne fejjet, . . . « — hvor jeg husker dette morgenritual, altid det samme. Jeg lå jo i midten i flere år og kunne følge alt. Det var alt så uligt mit hjem; der var børn, som der skulle tages hensyn til, inden mor gik til malkning om morgenen. Det er jo spredte ting et barn lægger mærke til. Der var for eksempel karlekammeret med godt lakeret trægulv, med kakkelovn — til trods for at karlene altid var velkomne i dagligstuen om aftenen. Som oftest kom de også ind. Og så var der pæne tæpper på sengene i karlekammeret.

Faster har givet rettet op på mange unge karle og pigers leve-måde, både med hensyn til spisevaner, renlighed og punktlighed. De stille tider på året, hvor der ikke var mark- eller havearbejde, var faster og den unge pige som regel færdig med morgenarbejdet, vasket og gjort i stand henad klokken 10, og gik så i gang

med reparation eller forskellige håndarbejder. Jeg fik lov til at lære at sy på maskine hos faster i 8-års alderen. Faster var så dygtig i sine hænder. I sit hjem havde hun med sin mor lavet personligt udstyr til 6 brødre. 12 skjorter til hver, uldne strikkede undertrøjer, lange strømper og hoser (lidt kortere end strømper), vanter og halstørklæder, alt af fin uld fra egne får, kartet og spundet.

Lynghøjgård var et smukt hjem. Gardiner med både mellemværk og blonder, håndhæklede. Der var 4 fag til gårdsiden, i spisestuen og dagligstuen. Dagligstuen havde gulvtæppe og rødt plyssets bordtæppe med hvid broderet lysedug på, stivstrøget.

Måltiderne blev indtaget i køkkenet ved det store 12-personers bord med den lange vinduesbænk og bordendebænken — der sad onkel og jeg — og så var der 2 stole til pigen og faster — intet overflødig.

Så var der den store havestue med mahognimøbler med grønt plys med klunker, konsolspejle og et skab i mahogni. Stuen havde 2 fag vinduer og den store havedør med glasdoor inderst og trædoor yderst. Der var hvidskuret gulv med heluldent tæppe, vistnok Wilton. Derfra var der en fløjdør til soveværelset, hvor der var et 2 x 3 m gulvtæppe ved enden af dobbeltsengen med det håndhæklede tæppe. Derover hængte en grønlig ampel, som passede over bord og stole fra havestuen, når der blev dækket op til ca. 20, når der var spisegilder. Spisestuen var jo »kun« til 12 personer. I havestuen var hele vinduesvæggen faktisk dækket af lange hvide blondergardiner, og i soveværelset var rullegardinerne håndlavede, med brede blonder neden for stangen med snoren man trak i. Det har jeg aldrig set hverken før eller siden, og jeg erindrer, det var et diskussionsemne, men faster må have kendt en fingernem håndværker, der har monteret dem.

Entreen slog kun til, til pelsene i hestekøretøjernes tid, altså det øvrige overtøj og sjaler blev lagt på sengene. Så nettede kvinder og børn sig ved toilet møblet.

I november til onkels fødselsdag duftede hele huset af gåse- eller andesteg af egen avl. Det med gåsen var en slem ting, til man blev stor og modig, så man kunne snuppe den om halsen og svinge den rundt, det var det eneste den havde respekt for. I den kolde tid spistes aftensmaden i dagligstuen. Maden var i kælderen blevet arrangeret på en stor bakke, service og diverse på en anden bakke. Te- og kaffekandehætte var obligatoriske.

Der blev taget en 4 kg. sødmælk ind hver aften, men al den fløde kunne de ikke overkomme at bruge, så det var kutyme, at konerne i husene i nabolaget ind imellem kom og købte for 50 øre eller 1 krone kogt, tyk fløde. De kunne også bestille piskefløde nu og da.

I 1920 hærgede den spanske syge. Da vi på den tid boede i Lyngø, tog faster straks mine 3 mindre søskende i huset, de var henholdsvis 1, 5 og 8 år. De blev der i omtrent 2 måneder! Mor blev særlig hårdt angrebet og jeg middelslemt, så vi blev indlagt på Frederikssund sygehus i en kakkelovnsfyret barak.

Ja, det var lidt spredte erindringer fra et veldrevet og velorganiseret hjem på den tid. Jeg husker ikke rigtig hvor mange tønder land, gården havde, men det var vistnok godt 40. Der var godt at komme og være.

Luftfotografi ca. 1955 af Lynghøjgård, der nu er nedrevet. Den lå på hjørnet af Hillerødvej og Vejrmøllevej.

Sølvbryllup på Lynghøjgård 1924

af Laura Rasmussen f. Gotfredsen

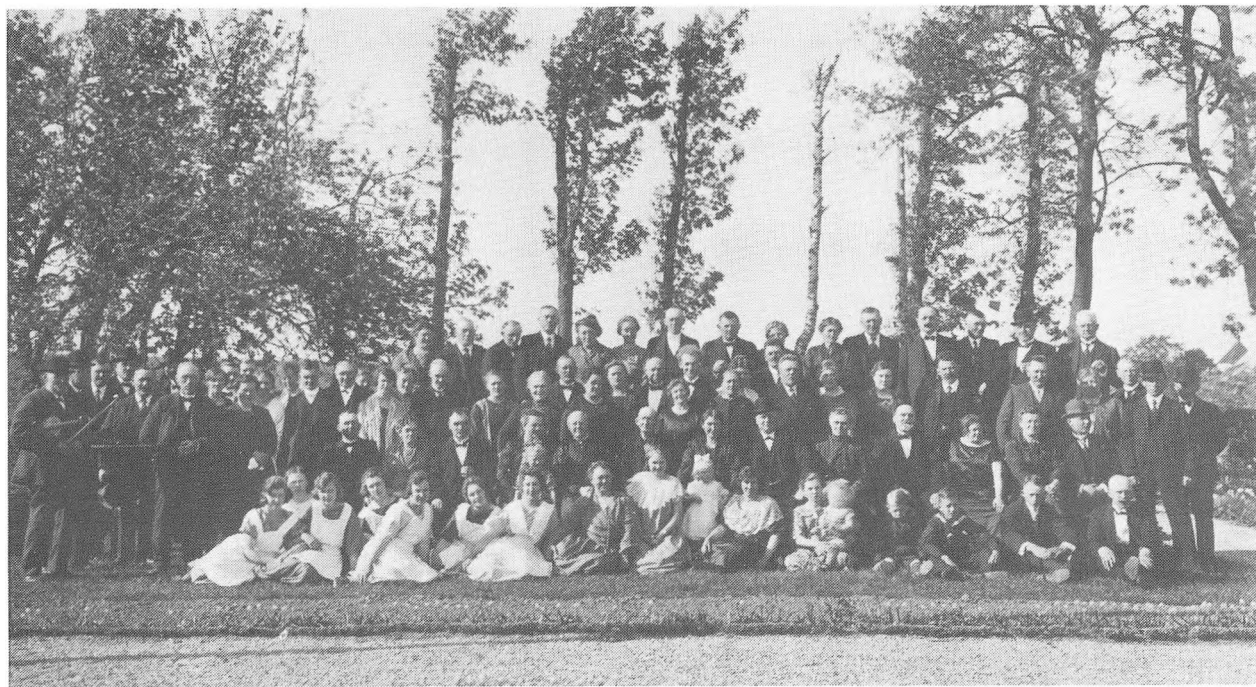
Peder og Anna Mathiassen var min onkel og faster. Da jeg arvede det smukke billede fra deres sølvbryllup, genoplevede jeg det hele og vil gerne fortælle om det. Jeg er selv med på billedet og var da 15 år, da jeg er født den 28. april 1909. Som nævnt andetsteds tilbragte jeg som barn mange og lange ferier hos dem.

Deres fødselsdage var mærkedage i familien hvert år, særlig fordi børn også var velkomne, selv om der efterhånden blev ikke så få. Faster havde både hjerterum og husrum, mad og organisationstalent, hvad sølvbrylluppet tydeligt demonstrerede.

Den dag stod hele stuehuset blankt og skinnende til modtagelsen af gæsterne. Vognporten var ryddet og pyntet til morgenbord, frokost og så videre. Selve maden stod parat, pyntet og dækket til. Senere kom så dansen. Det var en fest!

Vi var 8 unge piger til serveringen. Faster havde selvfølgelig selv gjort alle forberedelserne med mad og bagværk. Hele dagen gik med servering, bortrydning og igen mad på bordet til gæsterne. Klokkeren blev der serveret natmad i vognporten og de sidste gæster kørte hjem ved femtiden om morgenen.

Så tog faster sit store køkkenforklæde på og smøgede ærmerne op. Hun tog en hjælper med ned i kælderen for at få ordnet alle levningerne fra måltiderne. Derpå blev alle piger og karle i gården dirigeret til hvert sit arbejde - ude eller inde. Jeg kom på rengøringsholdet i stueafdelingen, hvor alt skulle bringes i orden og alle gaverne arrangeres. Da det blev middag var alt i perfekt orden overalt — selv alt fodtøjet var pudset. Jeg var så overtræt, at jeg blev gennet i seng ved tretiden om eftermiddagen. Jeg sov da i et stræk til næste formiddag ved 10-11-tiden. Da var der frokost og andendagsgilde til ud på aftenen. Det var en god gammeldags fest.

197

Sølvbryllupsgæster, spillemænd og tjenestefolk fotograferet i Lynghøjgårds have.

Minder fra Lyng Overdrev

af Aksel Jørgensen

På opfordring er jeg blevet bedt om at skrive lidt om Lyng Overdrev i »gamle dage«. Først må jeg sige, at jeg er ikke skribent, og der er også nogle, som er født på egnen, der ved mere end jeg og som har hørt en del af »de gamle«, da de selv var børn.

Når jeg alligevel har sat mig til at skrive er det ud fra den kendsgerning, at jeg i mange år kørte som vognmand og derved kom i kontakt med mange mennesker. Når jeg nu skal tænke tilbage og skrive, vil der nok blive nogle spring i beretningen blandt andet fordi jeg er en klovn til at huske årstal og datoer, men jeg kører på så godt jeg kan.

I 1920 — 1. oktober kom jeg med mine forældre til Høveltsvang fra København, og jeg kom i Vassingerød skole, altså den gamle skole ved den gamle Vassingerødvej. Det var en meget stor forandring fra en københavnsk skole.

Vassingerød skole havde dengang stråtag på den ene side og tegltag på den anden side. Jeg sad under stråtaget og det har vist præget mig siden.

Vi gik kun i skole hveranden dag, ikke fordi vi var overdrevent kloge, men det havde vel lidt at gøre med sognets økonomi og så at mange børn deltog i arbejdet hjemme. Der var nu mange »lyse« hoveder imellem og der blev lavet mange numre, så kedeligt var det ikke.

Om vinteren når der var is på Dammen bag skolens have, var vi dernede og lavede gyngeis. Engang var der en af drengene der

En af de gamle ejendomme, der stadig findes på Lynges overdrev, er Petersminde, her fotograferet i 1914.

røg gennem isen og blev fuldstændig gennemblødt. Skolelæreren sagde til drengen, at han skulle gå hjem, men det ville han ikke. Han blev siddende til skoletiden var forbi og imens løb vandet hen ad gulvet.

Så skal jeg fortælle om en eksamen, den blev overværet — og efter min mening ledet — af præsten fra Lynges og han mente ikke at vi var gode nok, for han sagde bagefter, da al besværet var overstået — I er nogle rigtige dumme unger — det kunne da ikke misforstås. Efter den salut var vi en del der skulle på konditoriet i Lillerød, for nogle var det ligesom en del af eksamensritualet og det var hos Lillerød Dampbageri hvor vi købte lagkage. På sådan en tur mødte vi Ervolder, der kom kørende, selvfølgelig i hestekøretøj. Han svingede med piskeren som hilsen og råbte: Det kan ikke nytte drenge at gå længere, for konditoren har brækket armen. Han vidste jo godt hvor vi skulle hen.

Dengang var Kollerødvej ikke anlagt mellem Lyngesvej og Frederiksborgvej, men der var en smal sti henover markerne hen forbi Gravensten.

Der var en skolesti man kunne gå hen ad fra Høveltsvang til

skolen, den gik bestemt ikke lige ud og det kunne den selvfølgelig heller ikke. Den var måske dobbelt så lang som den lige linie set hjemmefra. Stien gik blandt andet over banedæmningen, hvor toget kørte når det hentede ler fra Høveltsbjerg til »Farum sten og grus« ved Nymølle, der dengang også var teglværk. Så gik stien videre gennem Lars Hansens gård (senere Sifred Damgård), så et stykke ad vejen mod Bøgeholm, hvor der dengang også var en vindmølle. Så gik stien til højre på et markskel, hvor der voksede en masse slåen og det er lige igennem Birkholm Planteskole der hvor den nu ligger.

Ja, toget der kørte ler - de store lergrave var et kapitel for sig - der arbejdede mænd, som foruden hårdt arbejde, også ofrede en masse helbred, men det var friske folk der kunne sige stodder til hinanden uden anstød. Ja, man kunne - han er sku' en flink stodder - men hårdt var det og pengene var små, mange af arbejderne havde ikke et ordentlig dæk på deres cykler. Nogle havde bundet sejlgarn og høstbindegarn på de dårlige steder på cykeldækkene og på nogle dæk sad flere »slag« af et stykke af et andet gammelt dæk krammet ned over hvor der var hul i dækket.

Teglværksarbejderne holder en pause i deres hårde arbejde - til ære for fotografen.

Mange arbejdere, i det hele taget, havde en gris hjemme som de opfodrede for at slagte til jul. I sommertiden når de kørte hjem fra arbejde havde de ofte samlet en masse grønt og brændenælder til svinefoder, som de så havde bag på cyklen i et stort bundt. Det skete selvfølgelig også at der kunne blive fejret et eller andet på teglværk eller lergrav. Det kunne jo være ulideligt at arbejde i sådan en lergrav en varm sommerdag og så kunne det jo hænde at der gik »druk i den«. Jeg fordømmer ikke mannerne i lergraven eller teglværket, når man har set dem arbejde når leret var vådt så de gled rundt i det, eller det var så tørt at det næsten skulle hakkes op. Jeg siger stadig at der var sku' friske folk.

Det hændte også at det kunne gå lidt fugtigt til på »det runde hjørne« som dengang ejedes af Carsten, altså Frederik og Johanne Carsten. Når Frederik, som iøvrigt var tysker og talte med accent, blev fuld eller i stødet som nogen kalder det, så holdt han meget af at få børnene deromkring til at løbe om kap hen til Mølvejen (ved Bethesda) og tilbage. Bagefter blev der så udleveret bolcher og chokolade til alle der deltog. Jo, det var underholdning. Der skal et godt program til i fjernsynet nu, for at det kan være bedre.

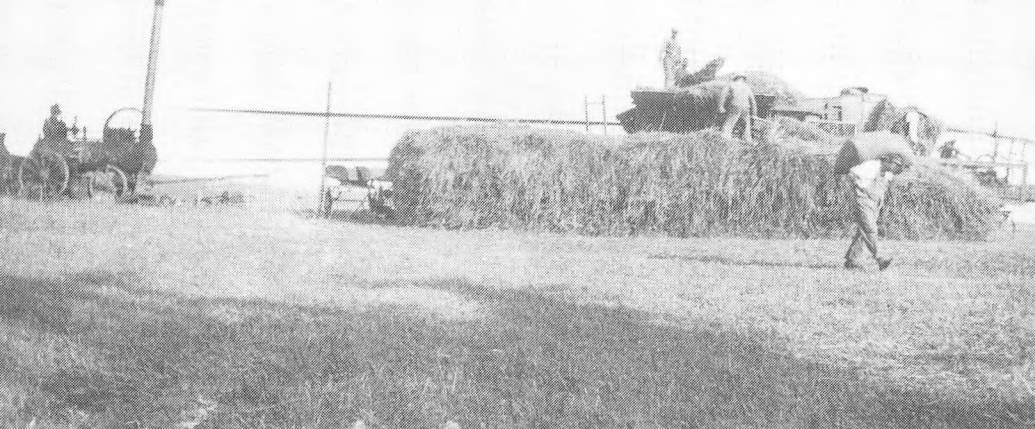
»Om min broder, urmager Jens Sørensen, Lyng«

*Fortalt af Einar Sørensen, Lyng
til Marianne Schäfer*

Min broder, Jens Frederik Sørensen fødtes på Hedegården (tidligere Jødegården), en gammel 4-længet gård ved Kollerødvej. I krigen 1914-1918 kom han ind som soldat under sikringsstyrken, og da begyndte han at lave ure. Han skar bl.a. ure ud af cigarkasser, det blev til de fineste udkæringer. Et sådant ur er stadig i familiens eje.

Urmager Jens Sørensen med sin stolthed »Lyngværket«, hvis fyrbøder han var i mange år.

Tærskning på Moselund 1929. Med damplokomobilet som drivkraft til tærskværket klarede man flere gårdes efterårstærskning.

Jens blev i 1920 gift med en skovfogeds datter fra Bassehus i Blovstrød, og de lejede sig ind i huset på Lynges Bygade 41, som hørte til Folebjerggård. Senere købte han det og byggede til. Der blev lavet værksted, og Jens begyndte at lave cykler, som han så solgte. Desuden reparerede han ure og symaskiner. Om sommeren havde han ekstrajob som reservepostbud i Lynges og omegn. Om efteråret og vinteren var han fyrbøder på »Lyngesværket«, det lokale damplokomobil.

Der blev tærsket for omegnens gårde, Hans Jensens gård, Folebjerggård, Kokkedal, Præstegården, Lindhøjgård o.a. Der skulle mødes tidligt om morgenen, klokken 4 skulle der tændes op for maskinen, således at man var klar til klokken 6, så lød fløjten og tærskningen kunne starte. Foruden fyrbødere var der en ilægger, som skulle smøre de forskellige lejer. Fyrbøderen skulle stå ved værket hele dagen, han skulle bl.a. holde øje med manometeret; der skulle hele tiden være den samme kraft til at trække den lange rem, der gik fra maskinen til værket. I regnvejr blev der sat sejl over maskinen, for hvis remmen blev våd på indersiden, smuttede den af.

Det var en stor kunst at stille maskinen op, den skulle placeres helt rigtigt, bare den stod lidt forkert, faldt remmen af. Ved siden af stod en vogn med maskinens brændstof: kullene. De kom ind i fyreboksen, og ild og røg fyldte alle de mange rør. Ved selve tærskværket har jeg mange gange stået og stukket korn hen til maskinen. Kornet var bundet i neg, så inden jeg fik dem ind i maskinen, skar en dame båndene over. Hvis der kom bånd med i ma-

Ur lavet af Jens Sørensen. Det viser også dato, og der står indgraveret: »Minde fra Soldatertjenesten« 1914. (Foto: Ole Høegh Post).

skinen, slog den nogle gevaldige knald. Således tærskede man om efteråret ialt 2 gange, så der var kærne og halm nok. Kornet blev malet på Lyngemølle, for senere at blive til føde for grisene og hestene.

Sit urmagerværksted på Lyngem Bygade passede Jens ligetil sin død i 1973. Indtil da kunne man få sit ur repareret for blot 5 kr.

Gyldne minder fra Lyngø

af Erling O. Bjerager

Det gamle Lyngø står altid for mig i et meget romantisk skær. Højt boede vi — oppe på Trolldhøj med udsigt ned over Furesøen ved Farum. Vandet kunne vi ikke se, men kun sænkningen i skovene, hvor Furesøen og Farum sø lå, kunne vi se. Vi kunne se de otte ædelgraner i Nørreskov, de højeste træer i Nordsjælland, plantet af von Langen, en skovrider fra Silkeborg, i 1800-tallet. Her stod solen op i øst ved forårsjævndøgnstid, og vi kunne følge dens vandring over himlen dagen lang, intet hindrede det frie udsyn. Vi kunne se mindst 1 mil i fugleflugtslinie til hver side horisonten rundt undtagen mod selve Lyngø by.

Vi kunne se Ganløse, Ganløse mølle, som mistede sine vinger for mange år siden. Den 9. april 1940 så vi en flyvemaskine over Værløse flyveplads blive skudt ned af tyskerne og styrtede brændende til jorden. Det gjorde et uudsletteligt indtryk på mig.

Om aftenen så man, hvis vejret var godt, hele himlen fyldt med stjerner, mælkevejen, der deler sig i to, man så himlen fra horisont til horisont, det var skønt. Langt i det fjerne så man de røde lys på himlen fra de forskellige byer, Lillerød, Birkerød, Holte, Farum, København, Ganløse. Vi havde ingen gadelys. Det kom først i halvtredserne, tror jeg, og hvor var vi spændte, da vi første gang så det blive tændt udover Lyngø by.

Ude på markerne så vi fasaner, agerhøns, ræve, der stod på bagbenene og musede, der var mange hermeliner, hvide om vin-

teren, brune om sommeren, men altid med den sorte halespids, bruden, der var endnu mindre, var der også samt ildereren, der var større end hermelinen.

Oppe i luften var der fuldt af krager og rovfugle, sjældne rovfugle kom der også. Vores nabo havde en sædstak stående hele vinteren og der kom musvågerne hver dag til bestemt tid og satte sig i den for at fange mus. Det var ganske tæt på. Det var sjovt at se de store fugle komme sejlene gennem luften hver dag ved 4-tiden og sætte sig i den stak.

Hundredvis af lærker hang i luften på deres svirrende vinger og fyldte den med sang og triller. Mange storke havde vi. Dem var man tit nær på, når de spankulerede rundt i sædmarken for at finde frøer til deres unger. De boede i stråtaget på de gamle gårde, hvis navn f. eks. Storkedal på Lyngemark, endnu minder derom. Der, hvor storken boede, slog lynet aldrig ned. Storken var lykkens fugl. Der er noget om, at der hvor storken vælger sin redeplads, er grundvandet særligt dybt nede, derfor slår lynet aldrig ned der.

Mange gårde brændte ellers ved lynnedslag. Tordenvejret var et pragtfuldt skue, når det glimtede og lynede horisonten rundt, men uhyggeligt var det alligevel. Jeg husker ildskæret, da Farum mølle brændte. Mange gårde brændte dengang, også tit ved kortslutning eller ejeren satte ild på gården for at hæve forsikringssummen. Så kom han i spjældet, når det blev opdaget. De røgsværtede mure, der stod tilbage, de indebrændte dyr, der lå der, var et frygteligt syn — en følge af krisetiderne i trediverne for landbruget.

Vinter på landet var et kapitel for sig selv. Der var ikke meget, der gav læ dengang. Sneen føg hen over markerne, et skønt syn iøvrigt, men den dannede store snedriver: Nogle gange drev stormen sneen op i hvirvlende kaskader, og man kunne ikke se tyve meter frem for sig. På Troldhøj, oppe på bakken, var der ingen læ for østenvinden, der stod lige ind fra bare marker i flere kilometers afstand. Køkkendøren blev skruet til med lange skruer, og sprækkerne tætnet med avispapir. Vi havde ingen vindfang eller bislag, som det kaldtes dengang. Alligevel var det isnende koldt. Jeg husker i soveværelset var der tit is på væggene, og fars øjenbryn og skæg var fyldt med rim om morgenen, når han vågnede. Der kunne heller ikke fyres i det værelse. Det brugte man ikke, at have varme i alle stuerne dengang. Ruderne var dækket

Postbud Martin Larsen, fotograferet 1921. At dømme efter hans slunkne posttaske er han på vej hjem fra sin daglige runde på overdrevet.

Lynges bygade 31, hvor Hanne Høkers havde sin butik igennem mange år. Den måtte i 1961 vige for en gadeudvidelse.

af et tykt lag is, der først var begyndt som de skønneste frostblomster. Ville man se ud, måtte man ånde længe på det samme sted eller prøve forsigtigt med en brændende tændstik.

Brønden var frosset. Den måtte tøs op med klude bundet på en stang, overhældt med sprit, der blev antændt og stukket ned i brønden for at optø pumperøret. Spændende var det også at se, når det gamle Slangerupbanetog på vej fra Vassingerød station mod Lynges station sad fast i sneen i »Filipensen«. Med tykke røgskyer satte lokomotivet fuld fart på for at komme igennem snedriften, der havde samlet sig i bakkeskåret, der var dybt. Det gik ikke. Det sad uhjælpeligt fast. Så blev der hentet mandskab fra Lynges — tvangsudskrevet — man havde snekastningspligt på ejendommene, alt efter hvor meget jord man havde. De gravede efterhånden toget frem. Tit blev der hentet et sneplovslokomotiv fra København, der så ryddede hele linien.

Ude på vejene gik min moster, Camilla Larsen, der var hjemmesygeplejerske, forsynet med en læderhjælm på hovedet, sådan en som dengang anvendtes af flyvere i åbne flyvemaskiner eller motorcyklister, stok i hånden og sygetaske i den anden. Således

Hanne Høkers, hvis efternavn ingen bekymrede sig om. Hun ekspederede selv med sin kalot på hovedet, til hun var over 90 år gammel.

travede hun i al slags vejr kilometer efter kilometer for at komme ud og bistå ved fødsler og i sygdomstilfælde. Var vejret mildere, tog hun cyklen.

Hun var en af de kendte skikkelser på egnen. Dengang var hjemmefødsler almindelige. Hun var en meget dygtig og bestemt dame, der snart overtog husmoderens rolle i hjemmet, passede de større børn, lavede mad, vaskede tøj foruden sin sygeplejergerning. I 25 år bestred hun det job. I begyndelsen helt alene. Et distrikt på en kvadratmils område. Min farbror, læge Knud Bjerager, der kom til Lyngby 1905, var den første læge der på egnen.

Da han blev færdig med studierne, fandt man ud af, at der netop på dette sted manglede en læge. Som en af de første bilister kørte han rundt i en trehjulert bil, kaldet »Treben«. Mødte han heste, der blev bange for køretøjet, måtte han standse, gå ud og hjælpe hestene forbi bilen, så kunne han køre videre. Således var reglerne på den tid. Desværre røg baghjulene så let af. Men min far, der havde teknisk forstand, forsynede bilen med slæbejern på begge bagaksler. En dag da far og farbror kørte ude ved Uggeløse skov ved den daværende jernbaneoverskæring, så man pludselig hjulet løbe inde på marken. »Hov«, sagde far, »nu har vi tabt hjulet igen!«. Det var næsten en dagligdags begivenhed.

»Treben« var luftkølet. Engang da farbror skulle ud i praksis, skulle han op ad Snogebakken ved Hestetang ved Farum. Far var som regel med på disse ture for at yde teknisk bistand med køretøjet. »Treben« løb varm. Motoren glødede, den kunne ikke køre videre. Så måtte de begge ud og hen til den nærmeste ejendom for at hente vand til afkøling af »dyret«. Nytårsaften ringede telefonen kl. 12. Det var en, der havde brækket benet på krogen. Farbror kørte derved, forbandt vedkommende — en spise-stuestol — lagde gips på, kørte hjem og sendte regningen — den var ikke lille — for lægehjælp til Carl Hamberg, daværende kromand på Lynges kro.

Lynges, delt op i Lynges stationsby og Lynges by, var et lille fredeligt landsbysamfund — alle kendte alle og hjalp hinanden, når der var brug for det. I dag er Lynges en større by og mere byagtig. Det er uoverkommeligt for folk at kende alle. Folk går ikke så meget hjemme mere. Mange har deres arbejde i København og andre fjerne steder. Man ser dem kun om aftenen og i weekenderne. Før levede alle hele livet i Lynges, man mødtes hos bager Peder Jespersen — senere Olfort — i brugsen og hos smeden eller bødkeren, der boede lige ved siden af både i Lynges og i Uggeløse.

Det var et andet liv, barskere, men også med en egen hygge. Man var nærmere naturen. Petroleumslamperne gav deres hyggeskær, især når vindene tudede udenfor. Om sommeren sås lygtemænd i Gladgårdens mose (lygtemænd er sumppgas, der antænder sig selv ved meget lav temperatur) og på vejen lå der sankthansorme og lyste som en glødende cigaretstump. Hvor var det mærkeligt første gang jeg oplevede det. I mosens dansede også elverpigerne sent om aftenen eller tidligt om morgenen (morgentåge, der hvirvles let rundt en tidlig morgen).

Et meget solgt postkort fra Lyngby Bygade omkring 1910, da man endnu havde plads til træer, og børnene uden fare for liv og lemmer kunne lege ved vejen mod Lillerød.

Var det storm, mørke skyer jog hen over himlen, månen glimtede frem, da hørte man det suse oppe i luften, man hørte også hundeglam, det var Valdemar Atterdag med sine hunde, der var stået op af graven i Kongshøjen i Lystrup skov, jog ned til Bastrup stenhus og videre til sit højt besungne Gurre. Aldrig fik han hvile i graven, fordi han gudsbespotteligt havde sagt: »Lad Gud beholde sit himmerig, hvis jeg blot kan beholde mit Gurre!«

Her har min familie boet fra 1905 til 1952, hvor arbejde og pligter kaldte andetsteds. I Lyngby by er der en vej, der kaldes BJERGAGERVEJ. Navnet er stavet forkert. Slægten, der stammer fra Bjerager hovgård ved Odder syd for Århus, er delt i to grene, hvoraf den ene staver navnet med 1 g og den anden med 2 g'er. Hvorfor navnet her er stavet forkert vides ikke.

Kommunalpolitik i Lynge-Uggeløse kommune

af Oskar Jensen

Når jeg skal prøve at skrive om dette emne, er det naturligvis lettest at skrive om de sidste 25 år, hvor jeg selv har været aktivt med i arbejdet.

Det ville imidlertid være forkert at nøjes med dette, idet der forud for disse år var en tid og nogle mennesker, der fik stor betydning for den senere udvikling. Blandt disse står som en lysende skikkelse P.D. Jensen.

P.D. - han hed aldrig andet - var skomagerson fra Skævinge, født 1880.

Som for så mange andre var starten landbruget, idet han var tjenestekarl, til han var 21. Hans interesse for samfundets forhold opstod allerede som ganske ung, og til hans forundring og vist også irritation opdagede han, at samfundet blev regeret af »de store«, idet sognerådene udelukkende bestod af gårdmænd, mens arbejdere og husmænd så at sige ikke var repræsenteret.

En vinter på Frederiksborg Højskole som 21-årig, året efter Ladelund Landbrugsskole og efter fire år som kontrolassistent på Helsingegnen to vintre på Askov + 1 sommer i England og Tyskland, fortæller os lidt om en ung videbegærlig stræber, men også om en nu 30-årig landmand med en solid baggrund og viden, moden til det, der lå forude.

Og hvad var så det. Ja, først 6 år som gårdejer på Julemosegård for så i 1917 ikke blot indvalgt i sognerådet, men samtidig for-

P.D. Jensen (1880-1955), manden, som i kraft af sin personlighed og interesse for sine medmennesker prægede livet i Lyngø i en menneskealder.

mand, og så fulgte 37 år som sognerådsformand i Lyngø-Uggeløse kommune.

Der lå hans livsopgave.

Elsket af mange, hadet af nogle, men respekteret af dem alle - kendte han sine sognebørn og vi ham. Alle følte, at kommunen var P.D., - og det gjorde han vist også selv. Demokrati kunne da være udmærket, men der var ingen grund til at overdrive. Dagsordener til byrådsmøderne brugte man ikke. Da et af medlemmerne engang efterlyste en sådan for at være forberedt på, hvad der skulle behandles, fik han den besked, at når han, - P.D. vidste det - kunne det være nok.

Intet var for småt og intet for stort for P.D.

De »små« i samfundet havde hans særlige bevågenhed, hvad mange af vore ældre, der oplevede trediverne, kan tale med om.

At han også havde visioner, er »De gamles Hus« bevis på. Da det kunne tages i brug i 1941, var det et udtryk for hans fremsynet-hed.

P.D. Jensens død i 1955 var afslutningen på et langt liv i samfundets tjeneste.

Men livet gik videre. Nu blev Søren Christoffersen formand for sognerådet, og da jeg i 1958 fik plads ved den nedre bordende, var det med forundring, jeg opdagede, at samarbejdet i sognerådet under hans dygtige og myndige ledelse gik helt på tværs af partierne.

Der er naturligvis nogle skikkelser, der særligt trænger sig på i erindringen. Skikkelser som Anker Jørgensen, Jens Hansen, Gunnar Mortensen m.fl., som i en lang årrække var med til at trække læsset, et læs der blev trukket i samarbejde og faktisk uden afstemninger.

Det blev en årrække, der var præget af udvikling. Landsbysamfundet ændredes op gennem tresserne til det bysamfund, vi kender i dag.

Skoleforholdene var blevet forbedret med Lynge Centralskole som centrum fra 1955, og skolen har med næsten uafbrudte udvidelser kunnet imødekomme behovet, - sådan da.

Jeg har tit tænkt på, at det næppe altid har været morsomt at være skoleinspektør og lærer på en skole, der dels næsten altid havde overbelægning og næsten altid havde byggerod, men det blev taget i stiv arm.

Men udvikling blev ikke kun et spørgsmål om antal beboere. Samfundet ændredes samtidigt og stillede nye krav.

Kvinderne skulle med ud på arbejdsmarkedet, men hvad så med børnene? Jo, starten blev kommunal dagpleje, indtil vi i 1969 kunne tage Lynghøj børnehave i brug. Jeg tog glad hjem efter indvielsen - nu var det problem løst - troede jeg.

Jeg drømte ikke om, at jeg skulle opleve indvielsen af ca. 30 andre institutioner.

Sidst i tresserne faldt udviklingen i selve Lynge til ro. Byplan-nævnet pressede på for at få udbygningen fremmet på Overdrevet, og de problemer, der altid følger med udvikling, blev flyttet derud. Skoleproblemerne søgtes løst med planlægning af en ny skole,

Lyng gav ret sent slip på sit landsbypræg. Her må den stråtækte hørerbutik imidlertid vige for udviklingen.

men først i 1974 kunne Engholmskolen tages i brug. I disse år skulle amtet give tilladelse til skolebyggeri, og da nabokommunen (Lillerød) havde fortrinsstilling, blev Skovvangskolen bygget først (1969-72).

Midt i alt dette kom så kommunesammenlægningen 1. april 1970. Lyng-Uggeløse kommune blev nedlagt og sammenlagt med Bloustrød og Lillerød, og det blev altså min lod, efter Søren Christoffersens sygdom i 1968 at beskikke boet og medvirke ved sammenlægningen.

Det var både før, under og efter et vemodigt arbejde. Lyng-Uggeløse kommune var nedlagt som selvstændig enhed, og det var en ringe trøst, at det var der mange andre kommuner, der også var.

1400 danske kommuner blev til 275. Bloustrød, Lillerød og Lyng-Uggeløse blev fra 1. april 1970 til Allerød kommune med ca. 14.000 beboere, ca. 3.000 fra Bloustrød, ca. 6.000 fra Lillerød og ca. 5.000 fra Lyng-Uggeløse. - Og hermed slutter så historien om Lyng-Uggeløse kommune.

Befolkningstallet i Lyngø og Uggeløse

	Lyngø sogn	Uggeløse sogn
1769.....	472	571
1787.....	526	594
1801.....	626	736
1834.....	975	1102
1840.....	953	1095
1845.....	1002	1167
1850.....	1011	1159
1855.....	975	1161
1860.....	1040	1158
1870.....	1051	1154
1880.....	1040	1121
1890.....	990	1024
1901.....	935	1019
1906.....	966	1067
1911.....	974	1175
1916.....	1023	1105
1921.....	1091	1096
1925.....	1047	1267
1930.....	1013	1272
1935.....	1014	1338
1940.....	1060	1297
1945.....	1165	1377
1950.....	1361	1418
1955.....	1514	1374
1960.....	1728	1480
1965.....	2530	1804
1970.....	2770	2340
1975.....	4650	2469
1980.....	5974	2520
1984.....	6226	2474

Kilde: Danmarks Statistik.

REGISTER

- Andersen, Hans, form. f. Baunedal 136
Arvefæste 43
Balle, N.E., bisp 54-55
Bastrup skole 62
Bastruptårnet 14-16, 49-50, 74
Bispevisitats 54-55
Bjerager, Knud, læge 209-210
Bjørn, Niels 94-98
Borre Voldsted 16, 30, 104
Brudevæltemose 12
Brændevinshandel 91
Buresø 104
Christensen, Harald, uddeler 172
Christensen, Lauritz, uddeler 167, 170, 172
Christoffersen, Søren 214-215
Dyrkningsfællesskab 102-104
Ejerskifteskøde 46-48
Enevoldsen, Jørgen 81, 88, 94
Faderskabssager 80-81
Fattigvæsen 70-72
Fodbold 150-155
Folebjerggård 191
Forsørgelsesanstalten i Ganløse 73-76
Frynebryggeriet 148
Fuglerupgård 12, 14, 42
Hanne Høkers 209
Hansen, Alfred, mejeribest. 139-143
Hestetyveri 83-84
Hustruvold 83, 88-89
Ildspåsættelse 84-87
Injuriesager 82-83
Isefjordsmesteren 18, 28-29
Jensen, P.D. 143, 168-169, 172, 212-214
Jensen, Terkel, møller 114-116
Jensen, Vilhelm, mælkeemand 145
Kalkgravning 115, 130
Knudsen, Peder Christian 94-98

Kollerød skole 62, 64
Kommunehuset i Bastrup 77
Konfirmation 56, 190-192
Kvægbesætninger 1957 187
Langesø 108
Langesøhus 16
Lergravning 200-201
Lurfund, Brudevæltmose 12-14, 42
Lynge kro 192
Lynge skole 56, 60, 63-64, 67
Lynghøjgård 195
Madsen, Peter, brugsforeningsform. 172-173
Mogensen, Lauritz, muremester 167, 171
Mord 94-98
Moselund 175-176
Mælkeforfalskning 136
Mørdrupgård 107, 109
Nielsen, Anker, uddeler 172
Nielsen, Lauritz, skytte 162-163
Nymølle 14, 130-131
Ole Kollerød 65, 94
Pedersen, Ole, gårdejer 42
Petersminde 199
Rasmussen, Chr. V., sognepræst 33
Rasmussen, Jens Peter, brugsforeningsform. 173
Rasmussen, Rasmus, mejeribestyrer 133-139, 158
Rytterskoler 53-55, 61-63, 65
Selvmord 87-91
Simonsen, Aksel, brugsforeningsform. 177
Skoledistrikter 57
Skolelov 1814 55-57, 66
Skolestier 58-60
Skovforbrydelser 78
Skytteforeningen 155-164
Slangerupbanen 166-167, 172
Sogneforstanderskab 70
Steengård 14, 44-52
Sørensen, Walther, mejeribestyrer 143-146
Terkelskov 110
Thomsen, Folmer, mejerist 140-141

Tjenestefolk 81-82
Tærskning 203-204
Udskiftningen, Mørdrup 106-107
Uggeløse Bryggeri 148
Uggeløse kirke 189
Uggeløse skole 59-60, 65
Uggeløsegård 39
Vassingerød skole 62, 64, 67, 198
Veje i middelalderen 15
Voldtægt 92-93

Knud den Helliges segl, der må have prydet gavebrevet.

LOKALHISTORISK ARKIV OG FORENING I ALLERØD

er en privat sammenslutning, der siden starten i 1978 har arbejdet for at vække interesse for egnens historie og indsamle de lokalhistoriske kildematerialer, der kan belyse fortiden.

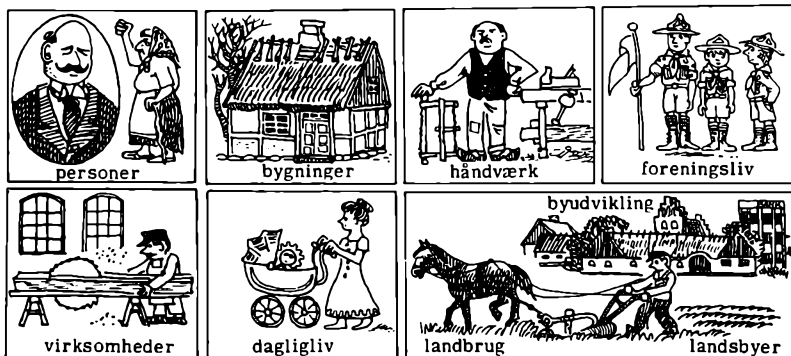
ARKIVET

Det er arkivets formål at indsamle, opbevare og formidle det lokalhistoriske materiale. Det har vist sig, at der endnu findes meget, der er værd at bevare, f.eks. fotografier, dokumenter og breve, forenings- og virksomhedsarkiver o.s.v.

Materialet behøver ikke at være fra de forrige århundreder; også det helt nye bliver jo engang gammelt og interessant. Med den udvikling, der er sket i vort område, kan blot få år gamle billeder nemt vise noget, der allerede er historisk, eller meget snart kan kaldes det.

Alle, der måtte være i besiddelse af lokalhistorisk materiale, opfordres til at henvende sig, så vi kan tale om affotografering eller en eventuel aflevering.

Næsten alt har interesse, f.eks. billeder og oplysninger om:

FORENINGEN

Det er foreningens formål at støtte det lokalhistoriske arbejde i arkivet, samt at virke for at kendskabet og interessen for egnens historie øges.

Som en naturlig følge heraf, har foreningen store interesser i at sikre de bevaringsværdige rammer om egnens lokale historie.

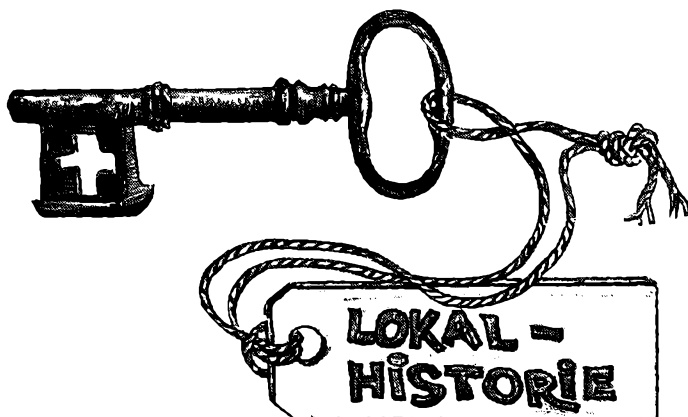
Det er foreningens håb, at denne bog kan følges op af tilsvarende udgivelser om andre af egnens bysamfund eller andre emner af lokalhistorisk interesse.

HENVENDELSE

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød

Postbox 14, 3450 Allerød

- Eller i Arkivet, når det er åbent.

Den 21. maj år 1085 nævnes Lynges navn for første gang, og man kan således fejre 900 års jubilæum i 1985.

Lokalhistorisk arkiv og Forening i Allerød Kommune vil ikke forbigå begivenheden og siger med denne bog tillykke.

»Lynges gennem 900 år« er blevet til ved et samarbejde med en række mennesker med tilknytning til Lynges. De har skrevet artikler om de emner og områder, hvor de har haft særlige interesser og forudsætninger.

De forskellige bidrag danner en spændende mosaik af livet i og omkring Lynges i gamle dage. Læseren kan efter behag vælge enkelte afsnit eller hele bogen. Hvad man end foretrækker, vil man efter læsningen forstå mere om det Lynges, vi kender i dag.

Bogen burde finde plads hos alle, der enten bor i, holder af, eller endnu ikke ved ret meget om Lynges.